

Poštnina plačana v gotovini.

LETO XLVIII.

ŠTEV. 7.—9.

Slovenski Pravniki

Glasilo društva „Pravnika“ v Ljubljani

Posvečeno spominu Antona Rande
ob stoletnici rojstva

V LJUBLJANI 1934

Urednik: Dr. Rudolf Sajovic

Natisnila Narodna tiskarna — Predstavnik Franc Jezeršek

Rokopisi naj se pošiljajo: Uredništvo »Slovenskega Pravnika« v Ljubljani,
Bleiweisova cesta 16/I

Članarina (naročnina) naj se nakazuje na čekovni račun Poštne hranilnice, podružnice v Ljubljani št. 11.870 (Društvo »Pravniki« v Ljubljani).

VSEBINA :

1. Dr. Gregor Krek: Anton Randa (1834—1934)	161
2. Prof. Lapajne: Potreba nove tožbe (odvzetne, actio tollendi)	195
3. Dr. Rudolf Sajovic: Izvršba in devizni predpisi	201
4. Dr. Boris Furlan: Iz novejšje italijanske pravne filozofije. Giorgio Del Vecchio	214
5. Lapajne: Dve reminiscenci na Rando	221
6. Janko Polec: Anton Randa in Josip Kranjc	221
7. Književna poročila	223
8. Razne vesti	235

PRILOGA: Odločbe kasacijskega sodišča v civilnih stvareh II
(št. 390—401).

Slovenski Pravniki

Leto XLVIII. Ljubljana, septembra 1934. Št. 7. — 9.

Posvečeno spominu Antona Randa ob stoletnici rojstva

Anton Randa

1834—1914

Prof. dr. Gregor Krek

Ko me je uredništvo počastilo z vabilom, naj kratko orišem znanstveno osebnost učenjaka, ki mu je bilo usojeno razmeroma dolgo in bogato življenje, polno dela, zaslug in priznanj, se morda ni zavedalo, kaj zahteva od skromnega pisca teh vrstic, enega od tisočih epigonov onih par velikih duhov, ki so inavgurirali sredi preteklega stoletja povsem novo, plodonosno metodo obdeleževanja avstrijskega privatnega prava. Vsi črpamo in množimo venomer svoje znanje iz njihove skoraj neizčrpne zapuščine. Dobrih petdeset let se je Randa znanstveno udejstvoval na malone vseh popriščih privatnega prava v najširšem pomenu besede, in to delovanje naj se oceni pravično in kolikor toliko izčrpno na par straneh? Za to bi bilo treba mojstrskega peresa. Ni sicer težko napisati panegiriko svetovno znamenemu in priznanemu učenjaku. Toda s praznim slavošpevom bi spomin baš velikega moža prej žalili kakor častili. Le kdor se je poglobil v vse spise in jih zna vsestransko in samostojno presoditi, bi bil poklican utemeljevati povsem objektivno veliki sloves, ki ga uživajo duševni vodniki naroda. Ni pretirana skromnost, temveč globoko prepričanje o inferiornosti nas malih potomcev velikih duhov, da sebi odrekamo pristojnost za postavitev dostojnega spomenika. Če sem navzlic temu prevzel poverjeno mi nalogo, storim to le z namenom, da pojasnim širšim krogom

naših pravnikov po svojih močeh in le v glavnih potezah pomen nastopa »češkega Savignyja« v znanstveni areni, ki je zapuščal povsod neizbrisne sledove še v sočasni literaturi, kakor jih bo moči ugotavljati, dokler žive naš državljanski zakonik in njegovi potomci. Ako motrimo pripravljala kodifikacijska dela mladih slovanskih držav na severu in na jugu, smemo zakoniku in njegovemu odličnemu obdelovalcu prorokovati nepreračunljivo dolgo življenje.

Kot potomec rodbine pravnikov je bil Anton Randa rojen dne 8. julija 1834 v Bystřicah. Oče Vaclav, prvotno advokat, mu je bil takrat justicijar, pozneje okrajni glavar v Přesticah, kjer je l. 1863 umrl. Malemu Antonu je tekla zibelka in prva mladost v dobi popolne reakcije in stagnacije pod Francem II. in Ferdinandom I., v dobi Metternichovega sistema duševnega zapora. Ko je bil Randa promoviran za doktorja obeh prav na univerzi v Pragi (10. junija 1858), se je bil absolutni vladni sistem vsaj začasno zrušil. Nadaljnje njegovo življenje poteka že pod vlado deloma resda le navideznega konstitucionalizma. Julija mes. 1858 je bil imenovan za avskultanta in novembra istega leta za aktuarja pri okrožnem sodišču v Smichovu. Takrat je bil že izšel prvi zvezek Ungerjevega Sistema avstrijskega občega privatnega prava (1856). To delo in zlasti tudi Savignyjev Sistem današnjega rimskega prava sta Rando navduševala za privatno pravo in za novo smer, v kateri bi se avstrijsko pravoznanstvo imelo preorijentirati. Habilitiral se je l. 1860 na praški, takrat po njenem značaju še bistveno nemški univerzi¹ z razpravo Die Lehre von dem Besitze nach österreichischem Recht, ki jo je bil predložil v rokopisu; l. 1862 je bil imenovan za izrednega profesorja na novo stolico državlanskega, trgovinskega in meničnega prava s češkim učnim jezikom, l. 1868 pa za rednega profesorja. Slednje imenovanje se ni vršilo brez zaprek, ker so mu nekateri člani fakultete nasprotovali iz nacijskih razlogov, in se je le vsled posredovanja takratnega naučnega ministra Hyeja in takratnega dekana Habětínka posrečilo doseči sklepčnost fakultetnega sveta. Ko je bila Karlova univerza deljena na češko in nemško, je Randa prestopil na češko juridično fakulteto, ki je bil njen aktivni član do l. 1904,

¹ Šele l. 1865 je Lad. Riegru, borcu pod znanim nam geslom »Nedajme se«, uspelo doseči, da je bilo docentom na prosto dano, predavati češki, in študentom, polagati izpite v češkem jeziku. Ch a r m a t z, Österr. innere Geschichte von 1848 bis 1907, I, 65.

vršeč l. 1883/84 dostojanstvo univerzitetnega rektorja in dvakrat funkcijo dekana pravne fakultete. Med letom 1904, ko je absolviral svoje »častno akademsko leto«, je bil poklican za ministra krajana v Körberjevo vlado² (26. oktobra), pa se je že l. 1906 (2. junija) zopet vrnil v Prago in tam dociral kot honorarni profesor do svoje smrti, ki je osemdesetletnika doletela dne 6. oktobra 1914 v njegovem letovišču v Dobřichovicih.

Randa je napisal poleg svojih splošno znanih osnovnih, daleč preko meja takratne Avstrije slovečih knjig skoraj nepregledno število razprav in ocen in imel poleg akademskih kolegijev mnogobrojna predavanja v pravnih združenjih, zlasti v praški »Právnícké jednotě«.³

Po vnanjem je to vobče potek življenja marljivega in plodovitega akademskega učitelja. Vendar nadkriljuje Randovo delovanje visoko običajne znanstvene, pedagoške in druge zasluge povprečnega profesorja.⁴ Malo je res velikih

² V vlado onega Körberja, ki je bil l. 1900, prevzemajoč vladne posle, uradnikom pravosodnega ministrstva na srce polagal: Man soll sagen dürfen, daß in Österreich der Richter kein Sklave des Buchstabens ist, sondern frei nach dem Geiste des Gesetzes entscheidet, der niemals ein anderer sein kann, als der Geist der Gerechtigkeit. Gedenken Sie aber auch dessen, was die Humanität im weitesten Sinn, die heutige Gliederung der Gesellschaft von uns fordert... Wir wollen die Zeit, in der wir leben, verstehen und darnach handeln (Charmatz, nav. delo II, 143). Ako bi ne bil Körber sam pogostoma pozabil na te svoje pomembne besede, bi bil Randa prvi, ki bi bil poklican z njim sodelovati. Spričo popolnega nerazumevanja položaja slovanskih narodov v državi od strani nemških politikov pa Čehom niti Körberjevih čeških paralelk na učiteljišču v Opavi niso privoščili, še manj so seveda pristali na ustanovitev češke univerze v Brnu. Tako so bila vsa morda dobrohotna prizadevanja od početka obsojena na neuspeh.

³ Izčrpen seznam Randovih spisov gl. Navrátil, Almanach československých právníků, 1930, 366 ss., njegovih predavanj v »Právnícké jednotě« od l. 1864 do 1893 gl. Právník 1914, 736 ss. Članek v Navrátilovem Almanahu je sestavljen po nekrologu, ki ga je napisal Randov učenec Hermann - Otavský za Almanah Češke akademije (1915). Iz njega so povzeti tudi životopisni podatki našega sestavka.

⁴ Pri tem ne mislimo na izredne zunanje uspehe, ki je bilo z njimi Randovo neumorno in mnogostransko delovanje nagrajeno, in gremo mimo visokih odlikovanj, kakor številnih avstrijskih in inozemskih redov, naslova dvornega svetnika (1882), imenovanja za častnega doktorja najstarejše pravne šole v Bologni (1888) in univerze v Krakovu (1900), mimo rednega članstva (1890) in pozneje predsedništva Češke Akademije, članstva Akademije v Krakovu, članstva gosposke zbornice (1880) in državnega sodišča, povišbe v viteški stan (1898), mimo njegovega imenovanja

mož med onimi, ki jih za to smatrajo suavissimi auditores commilitonesque, dasi so morda napisali toliko, da bi iz njihovih spisov mogli sestaviti cele biblioteke (kakor so tudi oni iz bibliotek sestavljali svoje spise). Apoteoza univerzitetnih profesorjev je imela zlasti v prejšnjih časih svoj izvor pogostoma v navdušenosti akademske mladine, ki se ji je zdel marsikdo velik, ker večjih ni bila spoznala, in ki je ta mladeniški entuziazem nosila seboj v življenje in tako razširjevala sloves od nje oboževanih učiteljev. Dandanašnji je akademska mladež trezna, morda celo pretrezna. Hladno, da ne rečem, nezaupljivo motri vse pojave. Resda ji mnogokrat nedostaje znanja in kritičnega merila. Vendar je »stvarnost«, znak naše dobe, vsekakor sovražnica vsakega precenjevanja duševnega dela. Morda smo se od teh mladih naučili marsikaj tudi mi stari, ki smo v študentovski dobi polni vneme in osebne spoštljivosti prisegli in verba magistri. Ta nauk, ki ga dobivamo dan za dnevom od naše akademske omladine — nam je morda koristnejši kakor njej —, pa seveda tudi izkustvo sta nas napravila pravičnejše tako napram onim, ki briljirajo z blestečo retoriko ali z ogromno, a ne pretežno znanstveno prtljago, kakor tudi napram onim, ki se resnično odlikujejo kot voditelji vede, kot tvorci novih idej, kot ustanovitelji novih metod in šol: ne zamenjavamo jih več z lepobesedniki, z epigonskimi mnogopisci in slučajnimi avanturisti.

V tem smislu popolnoma zavedajoč se, da izrekamo tehtno besedo, smemo Rando upravičeno imenovati velikega moža, in sicer ne morda gledajoč na njega kot Čeha in Slovana, temveč povsem objektivno. Ne moti nas niti jubilejno razpoloženje. Nasprotno! Vprav sedaj, ko praznujemo stoletnico njegovega rojstva in obhajamo dvajsetletnico njegove smrti, ko nas loči že zadostna distanca od Randovega udejstvovanja in ko živimo vrhtega v dobi pod-

za ministra krajana in za tajnega svetnika (1904). Petdesetletni profsorski jubilej je dal naučnemu ministru Hussareku povod za lepo, nad vse častljivo pisanje (objavljeno tudi v ÖAGZ. 1912, 240). Ob njegovi osemdesetletnici so mu poslali vse avstrijske in poljske pravne fakultete in bolognska univerza, najvišji avstrijski državni dostojanstveniki (med njimi Klein, Ruber, Schauer), znameniti zastopniki avstrijske civilistike (Em. Adler, A. Ehrenzweig, Grünhut in drugi) gratulacijske adrese in čestitke, ki so z njimi izrazovali visoko spoštovanje in občudovanje njegovega plodonosnega dela i. t. d. Ocenjam moža po njegovem pomenu za vedo, za češko univerzo in za nacionalne pravice njegovega naroda.

cenjevanja dobrin, ki so jih naši predniki z velikim trudom, z vzorno vztrajnostjo in težkimi žrtvami pridobili nam ne-hvaležnim dedičem, — baš sedaj motrimo njegov pojav bolj kritično nego kdaj poprej. Slovesni trenutek nas zlasti ne more zapeljati k povzdigovanju Rande na piedestal genija. Zato mu po našem mnenju manjka ona prvobitnost in samoniklost, ki bruha iz sebe povsem nove ideje, ne meneč se za posledice, ona nezavedna slepost in otroška naivnost, ki vendar ustvarja nov miselni svet, ona nepraktičnost, ki ji je cui prodest deveta briga, in — rekel bi — ona neodvisnost od lastne volje, s katero odkriva genialen človek nekam nagoni in slučajno skrivnosti sveta in življenja. To je morda dobro. Saj so ravno na poprišču prava genijalni ljudje za uporabo pozitivnega prava pogostoma malo prispevali. Mirno pa smemo reči, da je bil Randa — morebiti baš zbog eminentnega smisla za prakso — fenomen, brez katerega si avstrijske privatnopravne literature preteklega stoletja niti misliti ne moremo; nič manj edinstven pojav kakor Jožef Unger.

V svojem govoru, ki ga je imel v spomin Ungerju⁵, je Emil Strohal skoval besedo o knjigah, ki bi jih mogli primerjati z nadomestnimi stvarmi, ne da bi morale biti zato že slabe. Kakor o Ungerjevih, tako se sme tudi o Randaovih velikih delih trditi, da so nenadomestna.

Zakaj?

Randa ni bil civilist, kakršnih šteje tudi avstrijaciistična literatura na ducate, nego mož, ki je z Ungerjem vred napravil ostro cezuro med znanstvenim obdelovanjem državljanskega zakonika pred njima, in onim, ki sta ga sama uvedla.

Stvaritelji avstrijskega državljanskega zakonika, med njimi zlasti Martini in Zeiller, so bili pripadniki prirodopravne šole, ki je učila, da se pravilno pravo naslanja na načela, ki jih vsakemu mislečemu človeku razodeva njegov razum. To iz človeškega razuma izvirajoče pravo je vsled tega obče pravo vsega človeštva, enako za vse narode in vse čase, kakor človeški razum sam. V tem se zrcali svetovni nazor racijonalizma, ki so ga pridigali francoski enciklopedisti. Revolucija je prenešana na pravno polje: Nimamo nobenega razloga spoštovati, kar je zgo-

⁵ Josef Unger †. Gedenkrede, gesprochen von Emil Strohal am 18. Dez. 1913 in der Aula der Wiener Universität bei der von der Wiener Juristen-Fakultät und der Wiener Juristischen Gesellschaft veranstalteten Gedenkfeier, Jena 1914, 14.

dovinsko nastalo. Edino le pamet nam pove, kaj je pravo. In pamet nam pove, da so vsi ljudje enaki, da imajo torej enake pravice. Pravičnost, enakost pred zakonom in svoboda, omejena le, kolikor to zahtevajo svrhe občestva, to so temeljne pravice človeštva. Na njih podlagi — tako so argumentirali — si ustvarjamo novo, idealno pravo vsega človeštva. Vesel optimizem in aktivizem je zavladal v teh duhovih. Smatrali so se poklicane, izdati povsem nove zakonike in so zares ustvarili take, da jih mora še današnji rod naravnost občudovati. Toda ti sijajni uspehi na legislativnem polju so samo na videz plodovi prirodopravne teorije, v resnici pa produkti izredno temeljite izobrazbe in nadarjenosti prirodopravnikov. V njihovem razumu so delovale pridobitve mnogostoletnega razvoja prava, filozofično utemeljene po Kantovem receptu. Pravna pravila pa, ki jih je dozdevno ugotavljal človeški razum apriorističnim potom, so bila v resnici sediment historično pridobljenega pravnega čuta in znanja, ki so jima zakonodavci dali izraza in ki sta bila le zaradi svojega naravnega, zgodovinsko pogojenega nastanka sposobna živeti. Pravo ni in ne more biti povsod in vedno enako, niti v svojih idealnih ciljih ne; vselej in povsod je zrcalo kulture izvestnega naroda v določeni dobi. Pravo je živo bitje in se razvija in preosnavlja z narodovo kulturo, dasi je včasih res podoba, kakor bi ga ustvarjali ljudje le s svojim razumom. Pravo in abstracto je beseda brez vsebine; ono eksistira le v obliki konkretnih, pozitivnih norm. Kot pojav kulture in kot zgodovinski produkt mnogobrojnih, včasih težko spoznatnih in še ne poznanih sil doumemo pravo le tedaj, ako te sile odkrijemo in ugotovimo, iz česa je norma nastala, kako je postajala in postala. Proučevanje vezi med sedanjim pozitivnim pravom in njegovimi viri je bil postulat historične šole, ki se je začela razvijati koncem 18. stoletja in ki ji je bil prvobornik in najsijajnejši zastopnik Savigny. Njegov nauk je bil: Da ne obtičiš pri zunanostih, pri besedah zakona, temveč spoznaš njegovo vsebino, njegov smisel, ti je izslediti žive medsebojnosti, ki vežejo sedanje pravo s pravom preteklosti.

Ti spoznatki se nam zde danes že skoraj banalni. Toda v Avstriji se z njimi še dolgo časa po izidu državljanskega zakonika niso okoriščali. Vsa generacija avstrijskih pravnikov začetkom 19. stoletja je stala pod vplivom prirodopravne doktrine v smislu Kristjana Wolffa in Martinija in smatrala zakonik za popolnoma novo tvorbo razuma, za edini predmet proučevanja, za nekaj povsem

samoniklega, absolutnega, s čimer je postalo vse prejšnje pravo brezpomembno. Zato sta se bavili teorija in praksa prvih štirih desetletij 19. stoletja malone edino le s samim tekstom, ki so ga razlagali nekritično, suhoparno in površno od besede do besede brez ozira na to, kakšno mesto zavzema določba v sistemu in ne glede na razvoj, ki se mu ima zahvaliti za svojo existenco. Beseda zakonodavca vladarja⁶ in njen najožji tedanji smisel, slepa vera v suhe črke so bile svetinje tem v absolutizmu in formalizmu vzgojenim pravnikom.⁷ Bili so verni Mefistovi učenci: Im Ganzen — haltet euch an Worte! Dann geht ihr durch die sichere Pforte zum Tempel der Gewißheit ein. Posvečali so vso pozornost telesu zakona, a se niti najmanj niso prizadevali dognati duha, ki ga preveva, vodilne ideje, ki so v zakoniku utelešene, ideje pravičnosti, svobode in enakosti. Saj se je ravno ta duh naravnost protivil mentaliteti komentatorjev kakor tudi tedanjih reprezentantov zakonodavstva in njihove birokracije, robske služiteljice obupne reakcije, ki jo slika takrat (1831) še anonimni »dunajski poet« Anastazij Grün, sam nemški aristokrat od nog do glave, v svojih »Sprehodih« z najtemnejšimi barvami in pikro satiro:

Ein'ge Nacht ist eingebrochen übers ganze arme Land,
 Ein'gen Nebels dichte Schleier ruhn darüberhin gespannt;
 Mond und Sterne sind erblichen, ein Gestirn doch blieb noch immer:
 Nur das Sternbild des Krebses, deutungsvoll in fahlem Schimmer.

Od pravnikov te dobe ni bilo pričakovati napredka v razumevanju zakonika, čigar duh jim je bil nepoznan ali tuj. Tako se tudi niso mogli povzpeti do pojmovanja pravnih institutov in do zgraditve znanstvenega sistema. Rezultat sterilnega udejstvovanja paragrafske jurisprudence je nekaj slabotnih komentarjev, ki niti praktikom niso nudili več, kakor besedilo zakonika in razlaganja, s katerimi ga je bil opremil glavni referent Zeiller v svojem komentarju. Saj jim je dostikrat nedostajalo še razumevanja za ta razlaganja. Ne glede na to niti prirodoopravna teorija sama ni

⁶ Pripoveduje se celo, da je cenzurirala dunajska pravna fakulteta Ungerjevo kritiko o. d. z. kot neke vrste žaljenje veličanstva in da ga zbog tega ni pripustila h habilitaciji (Krek, Pomen rimskega prava 31). Čeprav je Wlassak to legendo ovrge, je vendar značilno, da je mogla sploh nastati, in da Unger ni postal privatni docent na Dunaju, temveč takoj izreden profesor v Pragi (Strohal, op. cit. 9 s.).

⁷ O slični usodi francoskega zakonika prim. Colin-Capitant, Cours élém. de droit civil franç.² I, 31 s.

imela v sebi prav nobenih razvijalnih potenc. Ako se da idealno, za vse narode in čase primerno pravo čisto razumskim potom skonstruirati, tedaj ni, čim je enkrat zakonjeno, nobene možnosti, da napreduje. Kakor je prirodno pravo v legislativnem pogledu s svojim afirmativnim aktivizmom rodilo najlepše sadove, so vendar njegova bistveno pravilna in napredna pravila, pogrešno opremljena z atributi vesoljnosti in večnosti, sokriva, da so ostale stečevine takrat z učenjaškim bleskom in vsemi kritičnimi pripomočki nastopajoče historične šole neuvaževane in da jih nihče ni fruktificiral za obdelovanje avstrijskega državljanskega zakonika. Podcenjujoč pomen zgodovinskih virov, so bili v Avstriji mnenja, da so redaktorji s formalno odpravo rimskega prava in drugih prav, iz katerih so bili črpali, pretrgali tudi popkovino, ono kontinuiteto, ki je bilo novo pravo z njo po svojem postajanju vendar navezano na preteklost. Za praktično uporabo in znanstveno obdelavo zakonika je bila prirodnopravna teorija jalova, isto tako jalova, kakor njenim načelom povsem nasprotujoča podjarmljena duševnost policijske države. Le tako si moremo razložiti popolno stagnacijo avstrijskega pravoznanstva začetkom 19. stoletja navzlic temu, da je novi zakonik vse dotedanje privatnopravne kodifikacije visoko nadkriljeval in da je dal odlično podlago za znanstveno obdelavo v napredni smeri. Le tako pa je moči oceniti pravilno epohalni pomen onih znanstvenikov, med njimi tudi Rande, ki so iztrgali to revno »pravoznanstvo« iz objema letargije in ga dvignili do znamenite produktivnosti.

Sedaj seveda vemo, da niti kodifikatorji 18. in 19. stoletja prava niso ustvarjali, temveč da jim je bil glavni vir navzlic vsem nasprotnim opominom z najvišjih državnih mest predvsem rimsko pravo v obliki one dobe, iz katere so redaktorji izhajali, in da so poleg tega pripomogli do zakonske pripoznatve mnogim nemško-pravnim nazorom in pravilom, normam starejših domačih in inozemskih zakonov in sodne rabe, ki so jih presadili v kodifikacijo pod etiketo prirodnopravnih pravil. Da se pa vsega tega zavedamo in izvajamo iz te zavesti naravne posledice v smeri metode, to je zasluga Jožefa Ungerja in tistih par odličnih mož, ki so z njimi vred prvi začeli obdelovati avstrijsko privatno pravo znanstveno. Šele liberalec Unger, ki sam o sebi pravi, da je rojen l. 1828, a da je luč sveta zagledal šele l. 1848, je zavoženo literaturo, ki je bila obtičala v onemoglem sholastičnem besedičenju, dvignil iz brezupne otrpnelosti in jo vodil z novimi silami v novi smeri. Kažipot

je bilo njegovo epohalno nastopno predavanje, ki ga je imel 8. oktobra 1853 kot izredni profesor praške univerze in ki razodeva že njegov naslov ves program novodobne struje: O avstrijskem zasebnem pravu v sistematični razložbi in v primeru z rimskim pravom, s starejšim avstrijskim pravom in z zakonodajami inozemstva. S tem se je začelo povsem novo, sistematsko, pravnozgodovinsko, dogmatično, primerjalno in kritično obdelovanje o. d. z., ki ga je Unger par let pozneje (1856) dejansko inavguriral s prvim zvezkom svojega Sistema.

Prvi je bil torej brezdvomno U n g e r, ki je dal avstrijski civilistiki povsem nove impulze. Toda če bi ne bil imel svojega programnega govora ob času, ko je bilo Randa še le devetnajst let: kdo ve, ali bi ga ne bil govoril Randa? Svoj habilitacijski spis je Randa predložil l. 1860 v dvajsetšestem letu, le eno leto starejši od Ungerja, nastopajočega z omenjenim predavanjem. Ako bi rojenice poklonile Rando češkemu narodu par let prej: morda bi bil Randa postal zastavonoša nove struje in užival slavo prvenstva, ki je z njo Unger ovenčan? Dasi so take domneve in kombinacije same na sebi brezplodne, imajo vendar ozadje, s katerega odseva Randovo delo v posebno jasni luči. O položaju, ki ga zavzema učenjak v zgodovini svoje vede, ne odločujejo vselej edino njegova dela. Često so soodločilni tudi slučajni momenti.⁸ Komur je usojeno delovati v dobi, ko njegova veda stagnira in išče izhoda iz mrtvila, ali pa ko doživlja preobrat ali regeneracijo, ta uživa veliko prednost, da prvi orje ledino in pripravlja bodočim generacijam zemljo za nadaljnje plodonosno delo. V tej srečni znanstveni konjunkturi sta se začela udejstvovati Unger in Randa, ker je bila z ene strani avstrijska civilistika neproduktivna puščava, dočim je na drugi strani baš takrat historična šola hodila svojo zmagovalno pot po zapadni Evropi, zastopana po romanistih kakor so Hugo, Savigny, Puchta, Keller, Bluhme, Bethmann-Hollweg, po germanistih Eichhornu, Jakobu Grimmu, Homeyerju in drugih, in ker je poleg teh več ali manj esoteričnih historikov nastopalo že tudi lepo število historično orijentiranih pozitivistov, kakor zlasti Wächter. Pri tej samo na sebi za oba učenjaka enako ugodni konstelaciji je usoda podelila Ungerju še posebno

⁸ Mitteis v svojem nekrologu Emilu Strohalu, Jherings Jahrb. 1915, 46.

prednost, da je bil baš toliko let starejši od Rande, da je mogel izdati že prvi zvezek svojega Sistema, ko se je moral Randa še ukvarjati s takrat nikakor ne spodbudnim prakticiranjem pri sodiščih. Kakor na Ungerja,⁹ tako so Savignyjevi spisi, posebno pa njegov System des heutigen römischen Rechts dokazno tudi na Rando vplivali elementarno. Kakor Unger pa je znal tudi Randa recipirati kritično samo one osnovne ideje historijske struje, ki so bile sposobne oploditi moderno pravoznanstvo, razvijajoče se na podstavi novih kodifikacij. Sodobno življenje, iz katerega sta vzemala praktične primere, jima je bilo izhodišče, pa tudi cilj razmotrivanj, ki so kulminirala v aplikaciji praktikablega prava na take primere.

Kakor rečeno, ne more biti govora o izpodbijanju mesta prvobornika in ustanovitelja avstrijske privatno-pravne vede, ki si ga je priboril Unger. Toliko pa smemo morda domnevati, da sam Unger ne bi bil dosegel popolnega preobrata literarne smeri in sodstva, ako bi se skoraj istočasno ne bili pojavili nekateri možje izrednih talentov, brezprimerne marljivosti in istega, pod vplivom historikov nastalega znanstvenega prepričanja, kakor Randa ali Exner, ki so se z vneto oprijeli pobud, sprejetih le posredno tudi od Ungerja.¹⁰ K tej domnevi nas upravičuje tudi mnogo podobnosti v življenju, osebnosti in delovanju, ki jih zasledujemo zlasti pri Ungerju in Randi. Že po svoji sposobnosti, odločiti se v vsaki situaciji za to, kar je smotreno, sta bila oba politika, v poznejših letih tudi aktivna. Precenjevanje vladarjevih emanacij je bilo Randi prav tako tuje kakor Ungerju. Če je le-ta, liberalec, na stežaj odpiral okna v svobodno motrenje pravnih tvorb, v neutesnjeno razumevanje zakona v duhu njegovih avtorjev, je imel Randa kot zaveden Čeh in delujoč v dobi, ko so se morali njegovi rojaki boriti za vsako drobtinico pravice, še manj povoda, držati se robsko besedila zakona, ki ga je bil izdal tujeroden, Slovanstvu nenaklonjen monarh. Pohlep po spoznanju resnice je gnalo oba na odprto morje prostega izsledovanja. Kakor vsi moderni znameniti civi-

⁹ Cf. Strohal, nav. delo 5.

¹⁰ V tem nas utruje Exner v predgovoru k svoji l. 1867, torej trinajst let po prvem zvezku Ungerjevega Sistema, izišli monografiji Die Lehre vom Rechtserwerb durch Tradition. Ob Randovi osemdesetletnici je pravna fakulteta nemške univerze v Pragi poslala mojstru svoje čestitke kot »soustanovitelju moderne avstrijske privatno-pravne vede«. Gl. Právník 1914, 750, kjer je objavljenih mnogo drugih adres in voščil znamenitih korporacij in mož zunaj Češkega. Cf. op. 4.

listi, sta stala oba sredi vrvenja vsakdanjega življenja: Randa že v početku kot sodniški uradnik, pa tudi v poznejših letih kot član državnega sodišča, Unger kot dolgoletni njegov predsednik. Oba sta se okoriščala spoznanj historične šole; vendar jima ni mogel prijati retrospektivni doktrinarizem nemških historikov, osobito romanistov, ki je bil njihov program v glavnem izčrpan s proučevanjem rimskega prava in njegovega razvoja od njegovih prazvorov in ki so na ta način končno izgubili vsako zvezo s sodobnim pravnim življenjem. Že objekt raziskavani je različen: avstrijski novostrujarji imajo pred seboj nov zakonik; njih pogled je obrnjen predvsem v sedanost in bodočnost, da bi novo pravo čim bolj prilagodili potrebam sodobnega življenja. Pandektistom je bil predmet le rimsko pravo tudi tedaj, kadar so se bavili z veljavnim, torej občim pravom. Preko tega niso iskali potov do praktikablil norm, nego se le zanimali za njihovo zgodovino. Njihove oči so gledale v prvi vrsti nazaj, v preteklost. Kot absolutni oboževalci pravne zgodovine so bili historiki te dobe zvečine v svoje vire zakopani učenjaki, ki v njihovo delavnico sveži zrak sodobnega življenja ni imel dostopa. Ker pravo nikakor ni izdelek razuma in volje, temveč nezogiben produkt organsko razvijajoče se pravne zavesti, je bilo njihovo legislativno geslo kvietistični »Laissez aller!« (gl. Savignyjev spis Vom Beruf unserer Zeit zur Gesetzgebung) in usodna bi bila ta koncepcija končno tudi v legislativnem pogledu, da ni izzvala njena enostranost odpor, ki se je pojavljal kakor v Nemčiji (n. pr. Thibaut Ueber die Notwendigkeit eines allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuches für Deutschland), tako tudi v Avstriji. Kar učita Unger in Randa, je večjidel živo pravo; zgodovina dogem jima je le pomočnica pri razlaganju, ne pa samosvrha. Bavila sta se temeljito z rimskim pravom, z doktrino in prakso 18. stoletja, vsled tega tudi s starejšim nemškim, Randa s posebno ljubeznijo tudi s starim slovanskim pravom, a vse to le kot s sredstvom za čim zanesljivejše razlaganje pozitivnega zakona v njegovem duhu in njegovi tendenci. Izhajajoč od pravne zgradbe, sezidane iz starega in novega stavbnega materiala, sta imela le en cilj pred seboj, da adaptirata to stavbo čim udobneje za sodobne ljudi, kolikor dopuščajo ideje, ki so v zakoniku utelešene. Značilno je, da v spisih obeh pravnikov kar mrgoli praktičnih primerov, deloma izmišljenih, deloma prevzetih iz judikature. Zlasti je bil Randa prežet one večne resnice, ki jo je Bogumil Goltz izrazil kratko in jedrnato: Theorie

und Praxis sind eins und bleiben doch zwei wie Materie und Geist, wie Seele und Leib, wie Mann und Weib, wie Denken und Schauen.

Zasledujoč zgodovino pravoznanstva, vidimo, da so v napakah predhodne struje in enostranskem poudarjanju le enega cilja krali sledeče struje. Najprej pobijajo metodo in teze predhodnikov. Iz tega prvotno negativnega udejstvovanja, ki odkriva napake prednikov, se skristalizira pozitiven program, ki povečuje predvsem to, kar je prejšnja doba podcenjevala, ki pa zapade hkrati drugi, vendar bistveno isti napaki, da podcenjuje, kar so predniki precenjevali. Po glosatorjih idealistih komentatorji realisti; za njimi zopet teoretska učenost elegantne jurisprudence, kateri je moral slediti ponovno prevrat: nemški praktiki in prirodopravniki. Obedve šoli sta soglašali v preziranju zgodovine prava in s tem izzivali odpor v historikih, ki jim je bila zgodovina in teorija glavna zadača, praksa zanemarjena. To večno tekmovanje med teorijo in prakso, med preteklostjo in sedanjostjo so ukinili Unger in njegovi sodobniki, v Nemčiji osobito tudi Wächter, in šele odtelej se začne doba blagodejne sinteze, ki je gotovo eden izmed glavnih razlogov, zakaj so posebno tudi Randovi spisi imeli izreden uspeh, odmevajoč v teoriji in praksi.

Nenaklonjen brezplodnim refleksijam pojmuje Randa pravo tako rekoč z vidika dramatika. Zasledovanje sodobnih življenjskih pojavov in potreb je neobhodno zlasti pri civilistu, kateremu mora biti izhodišče aplikacije zakonik, ki se je v teku dolge dobe vendar že postaral. Saj so se izza leta 1811 za življenja mojstra Rande do cela izpremenile politične, gospodarske, socijalne in prometne razmere. Pomislimo le, da je bil med izdajo o. d. z. in Randovim nastopom v javnosti kmetski stan osvobojen osebnih in stvarnih spon. Absolutni režim se je moral umakniti konstitucionalizmu; sistemu prisilnega jopiča je sledil liberalizem, ki je poudarjal svobodno voljo p o e d i n c a in s tem šele deloma realiziral ideje, ki prevevajo že stari o. d. z. Kot plod sodelovanja širših mas, ki ga je omogočevala splošna volilna pravica, je končno tudi v zakonodavstvu nastopila doba socijalnega svetovnega nazarja: zajemljaji družbenih zajednic, obči blagor je geslo sledeče in v večji meri sedanje dobe. Zaščita človeka poedinca ne kot takega, marveč kot člana družbe, je rdeča nit, ki se pleče skozi moderno zakonodavstvo. Z daljnosežnimi iznajdbami v tehniki je združeno intenzivno go-

spodarstvo in napredovanje industrije; pojavlja se razredni boj med podjetništvom in delavstvom in obojestransko organiziranje. Veliki izumki, ki služijo prometu in razširjevanju civilizacije, pospešujejo trgovino in obrt v nepredvideni meri. Vse to je preživel zakonik in je bil doživel Randa, ko je legel v grob. Jasno je, da o. d. z. temu vsestranskemu preustroju ne more vselej zadostiti. Kolikor ni prišlo do uzakonitve specijalnih norm, mora pravnik abstrahirati norme za nove pojave iz starega zakonika. Da je to navadno mogoče, je odlično spričevalo ne samo za zakonik, temveč tudi za one, ki ga interpretirajo v njegovem svobodomiselnem duhu. Če bi bilo tako postopanje pri kazuistično koncipiranem zakoniku, pa tudi pri zakoniku izključeno, ki ne dopušča, kakor o. d. z. dopolnitve vrzeli v največji meri, je prav tako gotovo in zgodovinski dokazano, da izpolnjuje tak zakonik svoj namen in svojo misijo le v rokah pravnikov, ki znajo izslediti s čarodejno šibico zaloge zlatih misli, zakopanih in skritih pod priprostim besedilom. Med temi v pravem smislu modernimi pravniki gre poleg nekaterih drugih izvoljencev odlično mesto Antonu Randi. Nikdar se ne ogne vprašanjem, ki so nastala šele vsled izpremenjenih razmer in na katera gramatični interpret naravno ne najde odločbe v zakoniku, in vselej vpraša, ali doseženi rezultat tudi ustreza praktičnim svrham. Nesmotreni rezultati se odklanjajo in ves arzenal pojmovne jurisprudence in dialektike se uporablja le v dosego praktično ustrežajočih ali vsaj sprejemljivih posledkov. Toliko daje tudi socijološki metodi, kar ji gre.

To razumevanje realnosti in teleologične ideje v pravu se zrcali pri Randi tudi v njegovih številnih legislativno-političnih spisih, v katerih ali samo na splošno skicira glavne misli de lege ferenda ali sam stavi konkretne predloge ali pa podvrgava že izdelane zakonske načrte kritični presoji. V prvo skupino spada n. pr. l. 1867 objavljena obširna razprava *Der Erwerb der Erbschaft nach österreichischem Recht*, ki jo je spisal Randa vzpodbujen po Ungerjevem spisu *Die Verlassenschafts-Abhandlung in Oesterreich*¹¹ in zlasti po avstrijskem zakon-

¹¹ Unger sam pravi o Randovem spisu (ÖAGZ): Diese Monographie ist mit so viel Sachkenntnis und gewissenhaftem Fleiße, so selbständigem Urteile und so echt wissenschaftlicher Methode geschrieben, dass wir sie unbedingt zu den besten Arbeiten auf diesem Gebiete rechnen dürfen.

skem načrtu O pridobitvi dediščine iz leta 1866. Oba spisa sta svojčas vzbujala občo pozornost. V Avstriji pa niti Ungerjeva niti Randova polemika zoper zapuščinsko razpravo praktično ni odmevala. Mnogostoletno življenje tega pravnega instituta in prednosti, ki so združene z oficijalno maksimo, kadar gre za zaščite potrebne interesente in za nepremičnine, so bili močnejši od vseh teoretičnih pomislekov in praktičnih prigovorov nevšečnosti, ki včasih izvirajo iz zavlačevanja in stroškov. Sicer Randa ni sledil za odpravo zapuščinske razprave, temveč samo za to, da se skrajša in poenostavi. Splošno znano je njegovo mnenje o reviziji tridesetega poglavja drugega dela o. d. z., ki mu je dal slediti v drugem izdanju svoje knjige o obveznosti povračila škode (1908) kot njen dodatek samostojno izdelan načrt tega poglavja, s katerim so se v najnovejšem času obilno okoriščali češkoslovaški projekti in v manjšem obsegu tudi jugoslovanski načrt državlanskega zakonika. Enako velja tudi glede istotam objavljenega načrta sosedskega prava. Če je Randa napisal kritične pripombe k načrtu ruskega državlanskega zakonika (Právník 1904), k načrtu ogrskega bračnega prava (ib. 1888), k načrtu nemškega zakona o prometu z motornimi vozili (Goldschmidts Z. 1909), tedaj se umeje pač po sebi, da je zavzemal svoje stališče tudi napram reviziji avstr. o. d. z. (ÖNZ. 1910; Právník 1911). Vsak nov življenjski pojav, vsaka nova ideja, vsak nov zakon ali zakonski načrt je odmeval takoj v Randovem delovanju tudi tedaj, kadar ni šlo ravno za predmet njegovih strok.¹² Tu in v opombi navedeni spisi

¹² Tako se je prvi potegoval za omejeno »odgovornost« pridobitnih in gospodarskih zadrug poleg neomejene v nasprotju k Schulze-Delitzschevemu sistemu (Právník 1867) in s tem predlogom v Zakonu od 9. aprila 1873 tudi prodr. Po izidu tega zakona se je takoj bavil z nekaterimi dvomljivimi vprašanji tega zakona (Právník 1873, 1874; ÖAGZ. 1874). L. 1868 je napisal kritiko o načrtu zakona o razveljavi oderuškega zakona (1868), l. 1869 o novi ureditvi odgovornosti železnic za poškodbe in usmrtnitve ljudi (ÖAGZ. 1869). Ko je izšel l. 1871 zemljiškooknjižni zakon, se je ročno posvetil vprašanju vpliva tega zakona na obče državljansko pravo (Právník 1872), in pozneje ventiliral marsikateri problem tudi de lege ferenda, n. pr. problem, ali naj se vpisuje javno (državno in občinsko) dobro v javne knjige (1886). Načrti delniškega zakona so Randa dali povod za izpreminjevalne predloge (ÖAGZ. 1875; Právník 1883). Izdal je številne osnovne razprave o novem trgovinskem zakoniku, kritične pripombe k načrtu zakona o posojilnicah (Právník 1866), h konkurznemu zakonu (ibid. 1869), k Zakonu o javnih skladiščih (ibid. 1889), k Zakonu o trgovinskih pomočnikih (kot dodatek k češki in k nemški

pravno-političnega značaja so samo primeri. Našteti jih vse ali celo razpravljati o njih, je v okviru tega članka nemogoče. Smelo trdimo, da je bila Randova delavnost v tem pogledu neprimerno živahnejša in obsežnejša, kakor katerega koli od ostalih znamenitih Randovih sobojevnikov, zlasti tudi od Ungerjeve in Exnerjeve. Ta panoga njegovega teoretično-praktičnega udejstvovanja je vplivala in vpliva deloma še sedaj blagodejno na zakonodavstvo, ker se Randa nikoli ni zadovoljeval z zgolj negativno kritiko. Vselej je stavil pozitivne predloge, kako bi bilo od pomoči grajanim nedostatkom in napakam. Takih pospešujočih, v pravem smislu produktivnih ocen je mogel podati le pravnik, ki je imel bistro oko za dogodke okrog sebe in zdrav smisel za praktične potrebe ter sposobnost, dati svojim mislim tudi točno, v zakonskih tekstih uporabno dikcijo. Vse te vrline je Randa dokazoval tudi s svojim malo opaženim zakulisnim delovanjem v gosposki zbornici, kjer je sodeloval intenzivno pri raznih modernih zakonskih predlogah, n. pr. pri civilnopravnem redu, pri avtomobilskem zakonu, pri zakonih o čeku, o družbah z omejeno odgovornostjo, o zavarovalni pogodbi, pri noveli k o. d. z. i. t. d.

Aktualnim legislativnim problemom pa je posvečal Randa vso pozornost ne le v monografijah in posebnih člankih ter v komisijah gosposke zbornice, marveč tudi v svojih velikih sistematičnih delih, in to na občudovanja vreden način in s posebnim elanom baš v času, ko je pisec že bil dosegel starost, ki jo prisoja človeku psalmist. Zasedujoč nove tvorbe gospodarskega, prometnega in socialnega vzleta je n. pr. v raznih izdanih svoje knjige o odškodnitveni obveznosti razpravljal, istočasno z nastopom novih pojavov, o odgovornosti za škodo vsled avtomobilskega prometa in zagovarjal poostreno odgovornost za škodo, nastalo vsled električnih naprav in vsled zrakoplovstva, glede katerega se odločuje celo za odgovornost za »višjo silo« (prim. 3. izdanje sedemdesetdevetletnega starčka!). Istotako je v svojem Avstrijskem trgovinskem pravu spoznal veliko važnost, ki gre žigom in vzorcem in pobijanju nepoštene tekme v

izdaji svojega Trgovinskega prava, 1910) i. t. d. L. 1896 je izšlo njegovo mnenje, oddano X. shodu advokatov, o načrtu Zakona o organizaciji sodišč (skupno s prof. O. Friedmannom), v katerem se Randa v glavnem omejuje na kritiko določb o sodnikih (zunaj tega okvira in tem manj pričakovano pa brani stari »vložni zapisnik«).

gospodarskem svetu. Z preizkušeno točnostjo je obdelal v 2. izdanju podrobno že tudi novi, socialnopolitično pomembni Zakon o službeni pogodbi trgovskih pomočnikov od 16. jan. 1910 (I, 220 do 259) in Zakon o družbah z omejeno odgovornostjo od 6. marca 1906 (II, zlasti 293 do 337). Kakšna zavidanja vredna starost! Das Alte stürzt! Es ändert sich die Zeit und neues Leben blüht aus den Ruinen. Randa se je do zadnjega tesno oklepal novega življenja. Zato se tudi ni postaral, nego je iz cvetočega življenja venomer črpal nove moči, ki je z njimi temu življenju pomagal do priznanja v pravo, s tem nadkriljujoč marsikaterega mladega pisca. Ne hoté se spominjam globoko občutene refleksije našega Ivana T a v č a r j a: Ko bi človek vedel, kdaj je njegovega življenja pomlad! Kdaj? Ali tedaj, ko ti temni lasje senčijo čelo, ali tedaj, ko ti beli sneg venča glavo? Časih to ni sneg, časih je to cvet češnje v zelenem logu...

Spričo empirično-utilitarističnega pojmovanja življenja ni čuda, da Randa ni bil vnet za spekulativno-filozofske ekskurze. Vsa filozofija mu je bila zgodovina, ki nas uči s pomočjo primerov. Prav je imel. Dogmatik ne sme zaiti v labirintu filozofskih sistemov. Kolikor se naslanja zakonik na izvestna etična ter pravno- in družbenofilozofska načela, kolikor se to filozofsko pojmovanje zrcali v njegovih pozitivnih predpisih in je vsled tega seveda dobrodošel pripomoček za pravilno razumevanje norm, toliko je filozofija tudi za dogmatika plodonosna. V ostalem je pravo področje, na katerem se filozofija praktično udejstvuje: pravna politika, iskanje »pravilnega« prava. Najboljši dokaz nam je življenje zares genialnega J h e r i n g a. Izhajajoč od historije in konstruktivnega pravoslovja je čedalje bolj vse svoje izredne sile posvečal dograditvi svojega filozofskega sistema svrhe prava in končno že skoraj izgubljal realna tla pod nogami. Navzlic globoki učenosti, sijajni duhovitosti in mamljivi dialektiki so njegova velika dela vendar le hladni umetni ogenj, ki fascinira, in premnogokrat si želimo mirne tople luči, pod katero dozoreva seme v plod. Razmeroma malo tehta, kar je dal Jhering pravniškemu svetu za praktično uporabo prava. Ravno v nasprotni smeri gre razvoj pri Randi, ki iščemo pri njem zaman čisto spekulativnih razmotrivanj, bleščečih domislekov, presenetljivih aforizmov in krilatic. Njegova prva šola ni bila pojmovna jurisprudenca, temveč skromna sodna praksa, smotrena uporaba pozitivnih norm na vsakdanje pravne dogodke. Pravniku, ki je imel najprej posla z aplikacijo pozitivnega prava na

življenjske odnošaje, je bila svrha prava nekaj samoumevnega, vsled tega od začetka nezavedno glavni kažipot pri odločevanju. Sredi utripajočega življenja stoječ, je moral doseči prepričevalne rezultate baš vsled realnega pojmovanja prava, vsled neprestanega kontakta s prakso, od le-te učeč se potrebe in smotre, a njo pospešujoč s teoretičnim utemeljevanjem tem potrebam in smotrom ustrezajočih rešitev. Randa ni umetnik, ki bi njegovo delo zgolj estetično ugajalo in navduševalo, ni slikar raffaelitsko idealnih podob, temveč seza kakor holandski pokrajinarji v okolje in jemlje svoje motive neposredno iz realnega življenja; on svojih tez ne konstruira zgolj umstveno, opremljajoč jih z iskrečimi sentencami, zato pa je soliden delavec, ki se je nanj moči zanesti, ker je zgrajena njegova stavba na stanovitnih fundamentih zakona in življenja. Obsojal je mehanično pravno obrtništvo paragrafske jurisprudence iz razlogov, iz katerih ga je perhorescirala historična šola. Obtičal pa ni niti v slabo razumevanem historizmu, ki pokazuje spačeno sliko avstrijskega prava.

Dokaz za veličino njunega duha je dejstvo, da niti Unger niti Randa sama vobče nista zagrešila napake, ki je, kakor smo videli, značilna za dotedanje t. zv. šole: da so namreč, oznanjajoč novi evangelij, zavračale namene in pridobitve predhodnic. To bi se baš od Ungerja in prvih njegovih sotrudnikov, inicijatorjev nove struje, še najprej smelo pričakovati. Toda to napako so napravili šele nekateri za njimi nastopajoči pisci. Navdušujoč se za to, kar razlikuje sistematično metodo od neplodne eksegeze o. d. z., zanemarjali so besedilo, ki so ga komentatorji edino pestovali, pa se niti za duh o. d. z. niso dosti brigali. Kmalu po nastopu voditeljev se je začela doba pretiranega romaniziranja, ki jo označuje namen, doseči za vsako ceno rezultate, ki se ujemajo z občepavnimi pravili. To je bila morda še hujša zabloda od one, ki so ji bili zapadli prvi obdelovalci o. d. z., obožujoč izključno le besedilo. Kajti tem piscem ne samo da ni bilo dosti mar za namen zakonika; zapeljevalo jih je sprejemanje tujih idej celo k nasilnemu interpretiranju, k zanemarjenju samega besedila. Tako so se pravzaprav dvojno izneverili Celzijevi nazorni sentenci *Nam etsi prior et potentior est quam vox mens dicentis, tamen nemo sine voce dixisse existimatur*. Zanemarjali so oboje. Resda niti prvakov ni moči popolnoma oprostiti očitka, da so podlegli velikanskemu vplivu v vseh detajlih dograjenega sistema občega prava. Časih so tudi oni z žonglersko spretnostjo eskamotirali določbe, ki niso bile združ-

ljive z rimsko mentaliteto.¹³ Toda to se je razmeroma redko zgodilo in je deloma razumljivo, ker prvim delavcem v novi smeri materijalije o. d. z. spočetka niso bile dostopne in so morali zakonov duh abstrahirati iz virov, ki niso bili v neposredni zvezi z zakonikom. Vobče pa se je osobito Randa srečno ognil opasnosti, ki je pretila od pretiranega romaniziranja in ki ji mlajši pisatelji iste struje niso ušli.¹⁴ Šele zasluga dioskurov P f a f f a in H o f m a n n a, zlasti njunega komentarja je, da se je duh, črpan iz materijalij, zopet primerno uveljavljal in romanistični vpliv zajezil v prave meje. S tem sta rešila adepte moderne civilistike padca v Karibido, ko so jih bili obvarovali Scile že prvoboritelji. V primerih, kadar so posvetovalni zapisniki brezdvomno odkrili namen redaktorjev, se je Randa navadno preorijental. Tako je že v drugem nemškem izdanju svoje *Posesti* (1876) in prvem nemškem izdanju svoje *Lastnine* (1884) uporabljal materijalije brez predsodkov in navadno upošteval, torej

¹³ Pomislino samo, da je Unger »prirodna pravna načela« § 7 kratkomalo izločil kot nepotrebno teoretično floskulo, za katero se skriva baje rimsko pravo kot ultima ratio (*System* I, 71, 68, op. 3), da je zavračal sedaj zopet čislani pojem stvari § 285 (ibid. I, 355 ss.; cf. *S w o b o d a*, *Das ABGB im Lichte der Lehre Kants* 62 s.; *Isti*, *Franz von Zeiller, Festschrift* 1931, 26 ss.), ali da je § 1310, ki ga sedaj slavijo kot veliko socijalnopolitično modrost in ki je recipiran tudi v § 829 *DBGB*, označil kot »razvalino iz dobe starejšega germanskega sistema« (ibid. II, 233) ali da je perhoresciral razlikovanje med najemom in zakupom v resda nekoliko nerodno formuliranem, stvarno pravilnem § 1091 o. d. z. (ibid. I, 386). Daljnosežna transplantacija rimskega prava ima mnogokrat svoj izvor v Ungerjevi nepravilni tezi, da je državljanski zakonik v onih primerih, kjer je prevzel kali nekega pravnega instituta iz rimskega prava, recipiral tudi vso takratno občeppravno teorijo o tem pravnem institutu (Unger, ibid. I, 83; prim. tudi Unger v *GrünhutsZ.* 1881, 241). Tako so morda Unger, Exner in tudi Randa (op. 23, 25) tupatam preveč položili na oltar rimskega prava. Toda kaj je to v primeri z neprecenljivo koristjo, da so rešili avstrijacistično pravoznanstvo večnega hiranja in prvi omogočevali poglobljanje v duh in teoretično obdelovanje državljskega zakonika!

¹⁴ Kakšna razlika n. pr. med Randovo *Lastnino* in Exnerjevim *Naukom o pridobitvi pravice s tradicijo ali Hasenöhrlovim splošnim delom avstrijskega obligacijskega prava!* Že čisto po vnanjem se to vidi, ako primerjamo opombe teh del, ki mrgolijo citatov iz *corpus iuris* in pandektne literature, z bogatim znanstvenim aparatom pri Randi, ki uporablja seveda tudi rimskopravno književnost v obilni meri, pa vendar vso pozornost posveča tudi zakonodaji, literaturi in judikaturi domačega, posebno tudi pokrajinskega prava. Razmeroma redko, tako rekoč faute de mieux, išče tudi Randa zavetja edino pri pandektistih.

ob času, ko njih večji del še ni bil niti publiciran in si je moral avtor pribaviti podatke privatno od profesorja Pfaffa, ki jih je bil kopiral.¹⁵

Za Rando posebno karakteristično je njegova ljubezen do primerjalno pravnih metode, ki se pri njem ne zadovoljuje z izkoriščanjem prava in literature Nemcev in Francozov, temveč se razteza na pravo ostalih kulturnih narodov in celo na partikularna prava, vse to že ob času, ko se primerjalni metodi kot spoznavalnemu viru niti zdaleka ni pripisoval tolikšen pomen kakor dandanašnji. Že naslovi Randovih del akcentuirajo to nagnjenje njihovega avtorja.¹⁶ Iz primerjalne snovi je Randa dostikrat deduciral važne in prepričevalne sklepe. Ne glede na to pa je opremil svoja izvajanja z napotitvami na zakone in literature raznih narodov celo tam, kjer mu niso služili kot pomagalo pri aplikaciji pozitivnih predpisov, nego zgolj za ugotovitev tujih pravnih norm, prosto v primerjalne svrhe. Ne poznam nobenega civilista one dobe, ki bi v tej panogi pokazoval tako univerzalnost in temeljitost. Saj ne gre za zgolj mehanično citiranje ustrežajočih določb in njihovega slovstva, temveč za resnično obvladovanje alegiranega materiala.

Videli smo, da Randa svojih zaključkov iz zakonskega teksta nikoli ni izvajal zgolj z logičnim operiranjem. Pristaš utirane pojmovne jurisprudence nikdar ni bil. Prav tako pa se po navidezni nedostatnosti zakonika nikoli ni dal zapeljati, da bi zašel na pota proste pravosledbe in slovita »prirodna pravna načela« zamenjal s prostim preudarkom in samolastnostjo prostopravnega gibanja. Kakor Strohal, je smatral tudi on to metodo za spričevalo ubožnosti, za znak dekadence. Bistroumnosti in popolnemu vladanju snovi mora vselej uspeti, da izvede iz samega zakona praktično zadovoljive rezultate, najsi bodi zakonska podlaga dozdevno še tako pomanjkljiva. Spoštujoč stari za-

¹⁵ Randa, Besitz⁴, XX, 186; Randa, Eigentumsrecht² VI; Pfaff v svoji kritiki Ofnerjeve izdaje Pranačrta in posvetovalnih zapisnikov o. d. z. v JBl. 1889, 301, op. 2. Ko sta Unger in Randa nastopila na znanstveni tribuni, so materialije še skrbno čuvali, pač zato, ker so se bali, da bi se mogla iz njih razvideti volja pravega zakonodavca, t. j. urednik, ki je bila diametralno nasprotna mentaliteti tedanjega režima. Kako bi se tudi mogel ujemati Metternichov duh z idejami svobode in enakosti!

¹⁶ Exempli gratia: Der Besitz nach österreichischem Rechte mit Berücksichtigung des gemeinen Rechtes, des preußischen, französischen und italienischen, des sächsischen und züricherischen Gesetzbuches.

konik, pa je Randa vendar iskreno želel, da bi prišlo do revizije, in sicer ne samo v ozkem okviru »mozaičnih korektur« v smislu U n g e r j a, temveč v celoti. In tako širokogrudno revizijo je priporočal starček v sedemdesetdevetem letu (Schadenersatzpflicht, Uvod k 3. izdanju 1913), ki je bil vse svoje mnogoletno delovanje posvetil proučevanju in aplikaciji starega zakonika! Ali ni to znak izredne prožnosti duha? Γηράσκω δ' αἰεὶ πολλὰ διδασκόμενος!

Ako bi Rando imeli uvrstiti v eno od pravnških kategorij, bi smeli trditi, da je bil »znanstveni pozitivist«: mož, ki izhaja od pozitivnega prava in ga obravnava kritično in sistematično, zvest zakonu in nikdar slepo sprejemajoč izrekov sodišč, ki pa ima pri vsem tem eminenten smisel za zgodovino dogem in njihovo filozofijo, za smotrenost in racionalno uporabnost posledkov. Srečna sinteza historijske konstruktivne, socijološke, filozofske in primerjalne metode, kakor smo jo ugotovili pri Randi, je značilna za vse moderne slovite civiliste; pri enem prevladuje ta element, pri drugem drug. Vsaka za-se nikdar ne more doseči zadovoljivih rezultatov; vzajemno delujoč pa dajejo pravniku široki horizont, ki mu omogočuje reševanje še tako specialnega problema z višjega, obširen razgled dopuščajočega vidika.

Randova univerzalnost pa se manifestira še v drugi smeri, ki je celo pri civilističnih prvakah redke pojav. Predvsem jih ni mnogo, ki so se bavili ex professo tudi s trgovinskim pravom in njegovimi panogami; čisto osamljeni pa so oni, ki so se podrobneje in s civilistom ne vedno lastnim razumevanjem pečali tudi s publicističnimi problemi. Randa je izjema. Poleg številnih člankov¹⁷ slovi njegov klasični sistem Trgovinskega prava v dveh zvezkih, ki je na žalost ostalo torzo.¹⁸ Kar pa se tiče javnopravnih

¹⁷ Razen že v op. 12 navedenih člankov naj omenim samo razprave o vrednostnih papirjih (Právník 1878, 1879, 1885, 1889, Sborník věd práv. a stat. 1902), o diferenčnih in terminskih poslih (Právník 1902, Wiener Abendpost 1902) in njegove sestavke o spornih vprašanjih iz meničnega prava (m. dr. Právník 1865, 1866, 1867).

¹⁸ Soukromé obchodní právo rakouské, Praha, tri izdanja 1879-1903; Österreichisches Handelsrecht, Bd. I u. II., Wien, 1. izd. 1904, 2. izd. 1911/12. Cansteina, avtorja sistema avstrijskega trgovinskega prava, je ta knjiga, ki jo je označil »mojstrsko delo osnovnega pomena«, prisilila, da je marsikatero po njem dotlej zastopano mnenje opustil in sprejel Randovo (KrVJSchr. 1907, 51 ss). Hanausek se zahvaljuje »mojstru avstrijske civilistike« na tem »delu prvega reda« (ÖGZ, 1912,

vprašanj, obravnava že v svojih civilističnih publikacijah obmejne probleme zlasti iz upravnega prava temeljito in z njemu lastno akribijo in upoštevanjem javnemu pravu svojstvenih metod, n. pr. v svoji Lastninski pravici lastnino na vodovju, lovsko in ribolovsko pravico, publicistične utesnitve lastnine, razlastitev (tudi monografično 1884), javnopravne odsvojitvene prepovedi. V Posesti razpravlja o procesualni zaščiti posesti, zlasti tudi pri motenjih vsled gradnje in vodnih naprav, v svoji Obveznosti povračila škode o škodi vsled uradnih dejanj javnih organov in zavodov, o škodi vsled vojne, lova, ribolova, rudniških in vodnih naprav in se bavi tudi z vprašanji pristojnosti in postopanja pri poškodbah javnopravne narave. Povsod gre Randa za to, da državno-, upravno-, kazensko- in procesualnopravne dvome ne samo ventilira, temveč tudi odpravi. Nekatera samostojna dela pa so posvečena celo pretežno obmejnem problemom, n. pr. njegovo Avstrijsko vodno pravo, plod mnogih detajlnih študij, izoliran pojav v avstrijski literaturi in bogata zaloga, iz katere črpajo venomer tako teoretiki kakor praktiki in ki je služila tudi švicarskemu kantonalnemu zakonodavstvu za pravec.¹⁹ Umeje se po sebi, da je civilist tako širokega horizonta še manj ostajal v rezervi, kadar je šlo za formalnopravne probleme. De lege lata in ferenda (gl. op. 12 in tekst), v okviru večjih materialnopravnih

472 ss). Prim. razen tega m. dr. Bachrach v DJZ. 1912, 1538; Pollitzer v KrVJSchr. 1914, 301 ss; Behrend, GoldschmidtsZ. 1905, 214 s.; Grünhut v svojem časopisu 1906, 538; Pisko ibid. 1911, 737 ss.

¹⁹ Prof. Daguin v Parizu resumira: C'est en somme un manuel excellent, qui est susceptible de rendre les plus grands services (Nouv. revue hist. 1880; cf. Navrátil, 367). To francosko priznanje je posledica tega, da se bavi Randa tudi tu detajlirano z inozemskimi, m. dr. tudi francoskimi zakoni in judikati, tehtno tem bolj, ker se Randa ne strinja vselej s francoskimi pisatelji, n. pr. z Laurentom. Zares je Randovo Vodno pravo poleg teoretično nezadovoljivega Peyerjevega komentatoričnega Avstrijskega vodnega prava in poleg še zmerom dobro uporabnega Pražákovskega spisa o Kompetenčnih konfliktih glavni literarni vir avstrijskega vodnega prava. Kdor je imel praktično opraviti z vodopravnimi vprašanji, posebno s kompetenčnimi, je bil gotovo hvaležen za izdaten pouk, ki ga je dobil iz te knjige, pa bodi to civilist ali publicist, Avstrijec, Nmec, Francoz, Italijan ali Madžar. Saj je tudi Randova zasluga, da so redna sodišča opustila prakso enostavnega sklicevanja na nedopustnost redne pravdne poti (§ 75 dež. v. z.). Da sta Mischler in Ulbrich njemu poverila izdelavo članka o vodnem pravu in o postopanju v vodnih stvareh za svoj Oesterreichisches Staatswörterbuch (zv. III), je najboljšje spričevalo za ugled, ki ga je užival civilist Randa tudi med zastopniki javnopravnih strok.

publikacij in v posebnih razpravah je dal mnogo koristnih prispevkov na področju organizacije sodišč, sodnega pravilnika, pravnega in nepravdnega postopka.²⁰ O Randi prav gotovo ne veljajo pesnikove besede: Es sind in meinem Revier Gelehrte gewesen, ausser ihrem eigenen Brevier konnten sie keines lesen. Doma je bil v katekizmi vseh pravnih strok, pri tem pa znal spretno čitati tudi v bibliji življenja, ki je pravniku knjiga vseh knjig.

Delovanje Antona Rande na glavnem njegovem delovnem polju, na poprišču občega privatnega prava, sem doslej omenil le mimogrede v svrhi, da bi po možnosti pojasnil veliki pomen, ki ga ima v literarni zgodovini. Njegovo udejstvovanje na tem polju je tako obsežno, da ga v okviru teh prostorno omejenih spominskih listov ni moči konkretizirati niti z navajanjem vseh razprav, člankov, kritik, ocen, nekrologov in drugih publikacij. To bi tako ne hasnilo mnogo. Silueta Randove osebnosti pa bi bila medla, ako bi se ne spomnili s par besedami vsaj glavnih njegovih sistematičnih obdelav, ki so kaj dobro znane tudi inozemstvu in seve tudi našim pravnikom. To so poleg že navedenega Trgovinskega prava njegove knjige o posesti, o lastninski pravici in o obveznosti povračila škode. Ta dela so in bodo ostala stebri, na katerih stoji vsa doktrina in praksa o. d. z. Nikdo, pa bodi teoretik ali praktik, ne more mimo teh osnovnih in v vseh detajlih dodelanih monografij, v katerih nahaja malone na vsa sporna vprašanja jasno utemeljen in pravilen odgovor, glede ostalih pa vsaj navodila za samostojno iskanje resnice.

Ni naključje, da je Randovo prvo veliko delo njegova knjiga o posesti. Saj mu je predhodil v tem pogledu njegov prvi mentor S a v i g n y s svojo slovito razpravo *Das Recht des Besitzes* (1803), ki je bila, z zgolj historičnega stališča presojena, unicum, tem bolj občudovanja vredna, ker jo je napisal komaj štiriindvajsetleten mladenič in z njo uvedel novo teoretično obravnavanje rimskega prava.²¹

²⁰ Sem gredo n. pr. njegov spis *Das possessorium summariissimum und ordinarium des österr. Rechts* (1878), njegova kritika posestnega postopanja po načrtu cpr. iz l. 1876 (ÖAGZ. 1877); gl. dalje *Právník* 1869, 1886 in že zgoraj (tekst pri op. 11) omenjeno monografijo o zapuščinski razpravi. S kavtelarnim postopkom pa se bavijo deloma tudi številni članki o zgodovini javnih knjig in o zemljiškoknjižnem zakonu (cf. m. dr. *Právník* 1870, 1871, 1872, 1877, 1879, 1901, *Haimers Öster. Vierteljahrschrift* 1861, *ÖAGZ.* 1871, 1877, *GenH.* 1881, 1893, *JBl.* 1885).

²¹ Vrnivši se z »nebes pojmov«, ki jih je bil slikal z njemu lastnim žgočim sarkazmom, je izrekel celo Jhering, eden od najostrejših

Razumljivo je, da je Rando mikalo, obdelati isto snov na podlagi avstrijskega prava. Ne glede na to pa je Randa s svojo monografijo o posesti, rekel bi, čisto samoumevno nadaljeval Ungerjev Sistem, prehajajoč od njegovega splošnega dela na prvo poglavje v sistemu stvarnega prava, ki ga je pozneje nadaljeval v svoji Lastninski pravici, s tem obravnavajoč prvi dve in najvažnejši poglavji stvarnega prava.

Čeprav je Randova knjiga gotovo nastala pod vplivom Savignyjevega traktata, je vendar eminentna razlika med Savignyjevim brez razumevanja realnosti in praktičnih potreb napisanim historičnim spisom, ki sliči vzorno urejenemu muzeju, polnemu dragocenih antikvitet, in med Randovo knjigo, skozi katero veje sveži zrak sodobnosti in ki rešuje malone vsa aktualna praktična vprašanja in pomembne kontroverze tako, da ustrezajo odločbe ne samo besedam in namenu zakonika, temveč tudi zahtevam, ki jih uveljavljata sožitje ljudi in procvit gospodarstva. Kakor Brunss svojim delom *Das Recht des Besitzes im Mittelalter und in der Gegenwart*, tako stoji tudi Randa na trdih tleh zakona in hkrati življenja. Ne prihaja mu na um, da bi odklanjal praktično zaželene, v zakonu utemeljene zaključke zgolj zato, ker nasprotujejo rimskemu pravu. Fruktificiral je historično metodo za razvozlanje problemov, ki so nastali pri aplikaciji novega zakonika, upoštevajoč, da tu nikakor ne gre za recepcijo rimskega prava in complexu, in ni izgubljal pri tem izpred oči premnogih konstelacij, ki jih je ustvarila šele moderna doba. To je vtis, ki ga ima bravec. Historična metoda, uporabljena na avstrijski zakonik, in razlaganje v duhu zakonika in z ozirom na prakso: te vrline nakazujejo delu vzvišeno mesto nad publikacijami prvih decenijev prejšnjega stoletja in so tudi razlog, da je knjiga vzbudila občo pozornost znanstvenega sveta ne samo v Avstriji, temveč tudi zunaj njenih meja.²²

antagonistov Savignyjevih, pravično sodbo o tem spisu, nazivajoč ga »die Initialen eines neuen Kapitels in der Geschichte der Wissenschaft« (Scherz und Ernst¹¹ 356). Da pa je imel tudi Savigny svoje zglede, smemo smatrati za dognano (cf. Landsberg, *Gesch. d. D. Rechtsw.* III, 2, Text 191 s.; Bethmann-Hollweg v *ZRG.* VI, 43; Gierke, *Die histor. Rechtsschule u. die Germanisten* 1903, 5; Ehrenberg, *Herders Bedeutung f. d. Rechtswissenschaft* 1903).

²² Örtmann imenuje 4. izdanje Randove *Posesti* »izvrstno delo«, »eno od najboljših in najmerodajnejših celotnih razložb nauka o posesti« (*ArchBürgR.* 1895, 338); Hölder poudarja, da je knjiga »izredno zaslužna in koristna vsled popolnosti in skrbnosti, ki je z njima nabrana

Seveda niti ta impozantna stavba ni vsa kljubovala presesom časa. Žalostno bi bilo, ako pravoznanstvo druge polovice 19. stoletja in sočasna prizadevanja ne bi imela pokazati nobenega napredka. Pod elementarnim vplivom spremenjenih gospodarskih in socialnih razmer je fasada tuptam obleдела; odkršili so se celo delčki močnega zidovja. Marsikatero take hibe, nedostatke in lepotne napake je Randa v poznejših izdajah sam popravil, izpopolnil ali nadomestil z novim materijalom. V izvestnih smereh pa se vendar ni mogel vdati, da ni spravil miselni spored svojega sistema v nevarnost in neveren postal svojim načelnim nazorom. Randi je posestnikova oblast telesna, fizična moč, gospodarstvo; zakonik ga smatra po n. mn. za »notranjo moč« (Wieser, Gesetz der Macht 3 s., 120 ss) ali, v Jheringovi govorici, za »vidnost, dejstvenost lastnine« (Grund des Besitzschutzes 144). Gre za to, da je oseba v takem razmerju k stvari, da ga drugi praviloma respektirajo, ker smatrajo to osebo za upravičeno. Starejši šoli in tudi Randi je lastna popolna ločitev posesti stvari od posesti pravice (§§ 10 do 23 odnosno §§ 24 do 36 Randove monografije), dočim je pojem posesti vsaj po o. d. z. enoten pojem z različnimi objekti. Zoper pravilno tolmačeni § 308 o. d. z., ki ga označuje Randa (str. 111 ss.; prav tako Unger, System I 221 s., 524) kot teoretično zgrešen, se utemeljeno ne da prigovarjati (cf. n. pr. Klang - Schey Komm. I., 1198). V zvezi z obsodbo te določbe pa, z rimskopravno teorijo posesti kot dejstva in s po Pruskem deželnem pravu (I, 7, § 58) influenciranim pojmovanjem tradicijske pogodbe (§ 486) je Randova odločna odklonitev sukcesije v posest (§ 15), ki jo je pač Strohal prvi prepričevalno utemeljeval (Sukzession in den Besitz 36 ss; prav tako Piniski, Tatbestand des Sachbesitzerwerbs §§ 1 do 3). Naravno negira, očitno pod vplivom rimske hereditas iacens, tudi prehod posesti na dediča (475 ss). Takih prigovorov bi se dalo navesti še več.²³ To je pri tako obsežni, vse detajle obravnavana

in obravnavana bogata snov« (KrVJSchr. 1896, 396 ss.); Max Schuster pravi: »Die österreichische Rechtsliteratur darf sich Glück dazu wünschen, dass sie ein Werk das ihre nennen kann, welches unter den Erscheinungen der Besitzliteratur aller Zeiten und Länder stets einen hervorragenden Platz einnehmen wird.« (ÖAGZ. 1895, 45). Prim. m. dr. tudi Cohn v Goldschmidts Z. 23, 343 (o 2. izdanju).

²³ Tako n. pr. ne odobravamo več Randovega nazora (str. 24 ss., 459 ss.), da bi bilo v posestni pravdi vselej na tožniku dokazati ne samo corpus possessionis, temveč tudi voljo »obdržati stvar kot svojo«.

joči monografiji čisto naravno. Še bolj je to razumljivo pri Ungerju in Randi, ki sta stala pod neposrednim vplivom močnega pandektnega sistema, ki mu takratna avstrijska literatura, sirota, ni imela ničesar postaviti ob stran. Mnogo poguma in samozavesti je bilo potrebno že za to, da sta načeloma obsojala tradicionalno mrzkost napram s praktičnimi idejami prešinjenu *usus modernus pandectarum* in napram mišljenju in namenom prirodopravno koncipiranega državljanskega zakonika. Ako sedaj nismo vselej Randovega mnenja, ne manjša to izredne vrednosti Randove Posesti, ki je in ostane eno najbolj dovršenih, res mojstrskih del avstrijske civilistične literature in neizčrpen zaklad, ki bodo pravniki iz njega slej ko prej zajemali, kadar bodo iskali podpore pri reševanju katerega koli specialnega vprašanja iz te materije.

Isto velja tudi *mutatis mutandis* za Randovo *Lastniko pravico*. Dasi je bil avtor načelnega mnenja, da se

Ne strinjamo se več z Randovo teoretično odklonitvijo § 330 o. d. z. (str. 140) ali s trditvijo, da pravico samozaščite po § 344 o. d. z. ne gre prištevati pravnim posledicam posesti in da ta določba sploh ne spada v civilno pravo (str. 153 ss.; cf. že Strohhalovo dokazovanje, *Sukzession* 136 ss., pozneje Schey, *Obligationsverhältnisse* 315, op. 32, in Isti nedavno v svojem klasičnem prispevku h Klango vemu komentarju I, 344 s.) ali z občim tridesetletnim zastaranjem posesti (str. 770). § 429 o. d. z. pač ni uporabljati na pridobitev posesti (str. 451), ker ureja *ex professo* prehod nevarnosti, ki jo trpi načeloma lastnik, ne pa posestnik (§ 1311 o. d. z.), in ker je bistvena sestavina posesti »oblast ali hramba« (§ 309 o. d. z.), ki jih adresat še ne pridobi s tem, da se stvar odpošlje. Res je, da poslovno nesposobna oseba posesti ne more pridobiti, ker nedostaja pravno upoštevnost; pač pa jo lahko ima (§ 352 o. d. z.). Randa ji očitno odreka celo to možnost (str. 384). Predalec gre Randa po n. mn. z obsojanjem § 295, ki vidi v njem povsem prazno, nepraktično fikcijo, »mrtvo rojeno dete« (str. 424; prim. moja Lastnino na divjačini 1934, 24 ss., 32, op. 33). Kako sijajna pa so nasprotno — da navedem samo en primer — izvajanja o knjižni posesti (str. 126 ss.), ki so postala temeljne važnosti za nauk in *usus fori* in ki kulminirajo v ugotovitvi, da so §§ 321, 322 in 350 o. d. z. nepotrebni in samo »povod monstroznim nesporezumljenjem« (str. 147). Vendar teh določb niti Schey pri noveliranju ni hotel žrtvovati (Bericht 309 s.) in se je celo sedaj pri sestavljanju predhodnega načrta jugoslovanskega državljanskega zakonika samo s težavo in šele v zadnjem momentu posrečilo izločiti jih. Tako počasi dozoreva seme matsikrat! Ko smo že navedli nekaj prigovorov, nam je tudi pribiti, da ne pove Randa nobenega svojega mnenja, ne da bi ga vsestransko pojasnjeval in utemeljeval. Nikjer ni zaslediti nobene trditve, ki bi ne bila opremljena z izčrpno obrazložitvijo. Baš zato imajo njegove teze tako izredno sugestivno moč, ki bravcu ne da zlahka zapaziti šibke strani argumentacije, če jih je kje.

zakon z razglasitvijo loči od zakonodavca, je tu uporabljal posvetovalne zapisnike in druge materijalije že v prvem nemškem izdanju prve polovice (1884).²⁴ To se vidi tudi v rezultatih, ki češče upoštevajo atmosfero, v kateri je zakonik vzrastel, a morda še zmerom ne v tolikšni meri, kolikor bi smeli smatrati za dopustno pri zakoniku, ki je delo par ljudi, ki smo njih jezik, mentaliteto, filozofijo in težnje baš iz zapisnikov do dobrega spoznali. Njegova rezerviranost se da že slutiti, če čitamo v predgovoru drugega izdanja *Posesti besede: Selten erhalten wir entscheidende Auskunft über Sinn und Tragweite der bezüglichlichen Bestimmungen und oft sind die Protokolle interessanter durch ihr Schweigen, denn durch ihren Inhalt!* in če srečamo prav isto opazko tudi v predgovoru k prvemu nemškemu izdanju njegove *Lastninske pravice*. Včasih se mu zde razlogi redaktorjev nejasni ali nesklepčni, ker mu romanistično pojmovanje ni dalo uživeti se popolnoma v njihovo mišljenje. Zlasti zato je tudi v tem delu odločb, ki jih ta ali oni ne bi podpisal brezpogojno.²⁵

²⁴ Češki je to delo izšlo l. 1871, nadaljnja izdanja pa datirajo iz l. 1874, 1880, 1889 in 1900.

²⁵ Niti široki pojem lastnine (§ 353), ki obsega ustrezno pojmu stvari (§ 285) tudi netelesne stvari, se ne izkazuje več tako zavržen, kakor misli Randa (str. 9, op. 14) in prav tako Unger (*System I*, 380, op. 39; 525, op. 58; 526, op. 59); spoznavamo čedalje bolj tudi dobre strani dinamičnosti teh pojmov (n. pr. z ozirom na »podjetje kot objekt pravic« ali na posestno zaščito izvestnih detentorjev, ki je po o. d. z. možna edino kot zaščita posesti pravice, t. j. netelesne stvari). Izvajanja o značaju dobroverne pridobitve od neupravičenca (str. 342 ss.) niso brezizjemno prepričevalna, najmanj pa Randov *ex contrario* izvajani zaključek, da zahteva zakon le v tretjem primeru § 367 odplatnost (str. 345). Razmerje med § 371 in 415 je pač še najbolj prepričevalno pojasnil Schey (*Obligationsverh.*, 76 ss. zoper Rando, str. 352 s.). Določba o naslovu v smislu § 381 vsaj po prirodopravnem pojmovanju ni »frazza brez vsebine«, kakor meni Randa (str. 260) in kakor mislijo malone vsi novejši pisatelji, temveč globoko vkošenjena v prirodopravnem principu svobode vse kreature (cf. *mojo* v op. 23 navedeno študijo, 8, op. 10; 9; 23). Randa odklanja prirodopravne spekulacije v prid recepciji občeppravne doktrine tudi glede drugih problemov preostro, n. pr. glede teorije subjektivne *causae traditionis* (str. 301), glede katere se že približuje nekoliko tezi o abstraktnosti tradicije. S tem da besedo pandektistom in modernemu nemškemu pravu v stvari, ki jo je na podstavi o. d. z. pač rešiti v nasprotnem smislu. Pod vplivom rimskega prava trdi Randa, da pridobivajo osebe, ki uživajo stvar vsled obligacijske pravice, lastnino na plodovih šele s *perceptio* (str. 372); toda cf. glede zakupnika § 1107 o. d. z., po katerem zadevajo posledice naključja glede odločenih plodov zakupnika, iz

Toda kaj pomeni možnost prigovarjanja v samčastih kontroverzah pri delu, ki rešuje na stotine zamotanih problemov prvič pravilno, z občudovanja vredno bistroumnostjo in eleganco! Da omenim le nevenljive zasluge, ki jih je stekel Randa z objasnitvijo problema nastanka in pridobitve pravic iz imetniških in sploh iz vrednostnih papirjev (str. 310 ss., 351 ss.). Kako se je tu, upravičeno zapuščajoč nerodovitno zemljo rimskega prava, poglobljal v starejše nemško pravo in v potrebe modernega prometa in srečno nadomestil starejšo pogodbeno teorijo s svojo kombinirano kreacijsko in lastninsko teorijo! Najsi se tudi tej teoriji v poedinih odtenkih to in ono prigovarja, eno je gotovo: Stebri stoje še danes neomajeni, in zanimivo je, da zastopajo to teorijo v osnovnih točkah celo na podstavi nemškega državljskega zakonika²⁶ v nasprotju k mnenju Goldschmidta, slovitega nemškega komercijalista. Večna znanstvena in nacijaonalna zasluga Randova je tudi njegova historično prvič in s suverenskim obvladovanjem nemške in slovanske pravne zgodovine utemeljena, zoper nemške prigovore uspešno branjena ugotovitev češkega izvora instituta javnih knjig (str. 400 ss.), monografija v monografiji, ki je napravila zlasti v taboru nemških piscev velik vtis že takrat, ko je izšla v GrünhutsZ. (VI, 81 ss., cf. X 260 ss., 472 ss., XI, 530 ss.). Tako z neverjetno marljivostjo in akribijo napisano delo je moralo izzvati tudi priznanje objektivne nemške kritike.²⁷

Kaj naj še govorim o Randovi knjigi o odškoditvenem pravu, s katero je širši pravniški svet razveselil

česar se sme sklepati, da je moral postati lastnik že prej, t. j. s samo separacijo i. t. d. Čemu take opazke? Pisec nekrologa ali komemorativnega članka je v nevarnem položaju, ker je prelahko žrtev razumljivega nagnjenja, da samo hvali. Tako neomejeno povzdigovanje vzbuja upravičen sum, da piscu ni za resno ocenitev nego za priložnostno povečevanje. Pišoč o Trdinovih Bachovih huzarjih pravi Cankar: »Stvar ki je dovršena, ne potrebuje hvale, zakaj hvala jo ponižuje.« Stara resnica! Gotovo se ne spodobi godrnjati ob takih prilikah; prav tako pa ni umestno poniževati spomin velikega moža s samim hvalisanjem. Zato morda ni odveč, ako odkrito povemo, da niti Randa ni bil nezmožljiv, kar bi sicer pač ne bilo treba omeniti.

²⁶ Cf. n. pr. Jacobi v Ehrenberg, Hdb. d. ges. Handelsrechts IV, 1, 139 s., toda tudi 282 ss.

²⁷ Prim. Örtmann, ArchBürgR. 1894, 381 s. Krasnopolski zaključuje svojo recenzijo prvega izdanja s pripombo, da je Randova Lastninska pravica, kakor njegova Posest, v kras avstrijski privatnopravni literaturi (KrVJSchr. 1885, 503).

prvič leta 1907?²⁸ Vsi naši pravniki jo poznajo in uporabljajo. V nasprotju k Pfaffovemu mnenju²⁹ držeč se načela krivde tako de lege lata kakor de lege ferenda, je Randa vendarle našel primerne rešitve celo za najmodernejše tvorbe gospodarstva in prometa. Principo culpae ima po njem pač mnogo izjem, ki potrjujejo pravilo. Že v svojem mnenju, danem glede revizije XXX. poglavja drugega dela o. d. z. avstrijskemu shodu advokatov (1880), je bil Randa obdelal to materijo de lege ferenda v obrisih. V drugem in tretjem nemškem izdanju Odškoditvene obveznosti pa je podal celoten tekst nove redakcije tega nglavja, ki ustreza, brez škode za sistem in miselnost državlanskega zakonika, v veliki meri ekonomskim, prometnim in socialnim zahtevam sedanjega življenja, ne da bi se spuščal v sicer interesantne,

²⁸ Prvo češko izdanje že l. 1870, nadaljnja l. 1874, 1879, 1885, 1890, 1899 in 1912.

²⁹ Drei Gutachten über die beantragte Revision des 30. Hauptstückes von Pfaff, Randa, Strohal, I do 127. V istem smislu pred kratkim S w o b o d a, Abgrenzung zwischen Verschuldens- und Erfolgshaftung im Schadenersatzrecht unter bes. Berücksichtigung des Entwurfs zum ABGB (Gutachtenband des 6. D. Juristentages in der Tschechoslowakei 1933), 45 ss., in Isti že prej v svojem odličnem delu Das ABGB im Lichte der Lehre Kants, 277 ss. Nam se zdi koordinacija principa odgovornosti za krivdo in principa odgovornosti za uspevek težko sprejemljiva, ker obsega druga odgovornost tako že sama prvo. Ako se načelo odgovornosti za uspevek ne more statuirati kot izključni princip, ne preostane drugo, kakor da predvideva zakon expressis verbis vse poedine slučaje, v katerih odgovarjamo za uspevek. Tedaj so to vendar le izjeme od principa culpae, pa bodi takih slučajev razmeroma mnogo. Tedaj gre pač le za brezploden teoretičen spor o besedah. Praktično je pač vseeno, ali pristopimo mnenju o koordiniranosti primerov ene in druge vrste ali tezi o izjemnosti odgovornosti za povzročitev. Argument, da bi drugo mnenje ne dopuščalo ekstenzivne interpretacije določenih izjem in da bi bil s tem oviran razvoj v napredni smeri, ne drži. Ni res, da bi se smele izjeme le striktno, torej nikdar ekstenzivno interpretirati. To pravilo velja le za analogijo, ne pa za raztezujočo razlago (Unger, System I, 87). Randa sam se ni pomišljal raztegniti § 1310 odnosno § 1308 tudi na slučaje začasne neprištevitosti navzlic izjemnemu značaju teh določb (str. 79; tako tudi Unger, Handeln auf eigene Gefahr³, 136). Legislativnopolitično pa se zdi povzdigovanje odgovornosti za uspevek na princip zelo opasno navzlic vsemu spoštovanju dinamičnega pojmovanja pravnih norm. Mislim, da je razumevanje praktičnih svrh prava našega mojstra tudi tu varovalo nevarnih eksperimentov, s katerimi se praktično slednjič ne dosegajo naprednejši rezultati, kakor s postavitvijo principa krivde in istočasnim izrečnim predvidevanjem onih primerov, v katerih je smatrati poostreno odgovornost za smotreno.

vendar za prakso nevarne ali neplodne eksperimente. Bavi se je v kontekstu knjige tudi z načrti novelacije o. d. z., priporočajoč popolno revizijo mesto delne (VI, 24 et passim), dasi je bil drugi načrt prof. Scheya takrat že sprejet v plenumu gosposke zbornice. Tako s samo knjigo, kakor s svojim projektom je Randa iznova dokazal vso svojo naprednost in razumevanje nove dobe. Temeljito obravnava odgovornost za škodo, povzročeno po avtomobilih (v tretjem izdanju že na podstavi Zakona od 9. avgusta 1908), priporoča razširitev odgovornosti električnih naprav in zrakoplovstva, industrijskih in sličnih z elementarnimi silami delujočih velepodjetij, razpravlja o odgovornosti za imaterijalno škodo i. t. d. V teh in drugih ozirih zavzema Randa stališče, ki upošteva zaščito šibkejših družbenih skupin, hkrati pa gospodarsko svobodo in napredek prometa vse bolj kakor delne novele. Zato so tudi novi zakonski elaborati nasledstvenih držav prevzeli marsikatero Randovo idejo ali celo poedine določbe adoptirali v Randovi tekstaciji. Tako se je Randa v starosti, ko drugi že davno počivajo in se vdajajo retrospektivnim refleksijam, boril za ideje, ki bodo zadobile šele desetletja po njegovi smrti obliko zakona.³⁰

Naravno je, da se duh tako obsežnega formata ni mogel izživeti v mejah svoje ožje domovine in iskal udejstvovanja zunaj nje. Skoraj vsa večja dela je Randa izdal na materinem in na nemškem jeziku. Kako so znali ceniti njegove spise tudi zunaj Češke, dokazuje pač najbolj dejstvo, da je doživel njegov Besitz štiri izdanja (1864, 1876, 1879, 1895), njegova

³⁰ Čujmo še tu nekaj tujih glasov! Schuster-Bonnot piše o prvem izdanju: Die österreichische Juristenwelt hat sich daran gewöhnt, das Erscheinen eines neuen Werks Randas als Fest zu feiern. Mit dem vorliegenden Werk aber hat der erhabene Geist des verehrten Autors einen der grössten Erfolge errungen — nicht für sich, sondern für die wissenschaftliche Behandlung des Rechts. Das eben ist das große, das unvergängliche Verdienst Randas, daß er für die gesamtrechtliche Behandlung eines für die Rechtswissenschaft hochbedeutenden Themas ein einzig dastehendes Beispiel lieferte. (AGZ. 1907, 377). Pavlíček imenuje drugo izdanje »diko pravne literature« (KrVJSchr. 1909, 397) in Sperl (DJZ. 1908, 770 s.) je mogel že o prvem izdanju izreči sodbo: Von echt wissenschaftlichem Geiste getragen, zeichnet sich das Buch des Meisters der österreichischen Privatrechtswissenschaft durch schlichte, überzeugende und klare Sprache aus. Istotako skrajno pohvalno Neumann-Ettenreich o drugem izdanju: Das Buch ist die beste Erkenntnisquelle des derzeit in Österreich geltenden Schadenersatzrechtes (DJZ. 1909, 1394).

Schadenersatzpflicht in njegov Wasserrecht po tri izdanja (1907, 1908, 1913, odnosno 1877, 1878, 1891), njegov Eigentumsrecht in Handelsrecht po dve izdanji (1884, 1893, odnosno 1905, 1911). Pri tem je za avtorja značilno, da je vsako novo izdanje pomnožil, razširil in popravil, upoštevajoč nove tvorbe gospodarskega, socialnega in prometnega življenja ter novo literaturo in judikaturo, dočim je dal U n g e r ponovna izdanja svojega Sistema ponatisniti v neizpremenjeni obliki (poslednje [5.] izdanje l. 1892), kar se ne da z L a n d s b e r g o m (Gesch. d. D. Rechtsw. III, 2, Noten, 385, op. 11) utemeljevati s tem, da mu malopomembnost raziskovalnih podatkov vsaj do tretjega izdanja (1868) ni dala povoda za izpremembe v novih izdanih. In če se je Unger po zmagoviti pobudi, ki jo je dal s svojimi prvimi spisi, pozneje le bolj umaknil in stopil na plan razmeroma redko, tedaj pa resda z izredno tehtnimi, izvirnimi idejami, je Randa neumorno obdeloval svoje polje in tudi sosedna polja. Vnemajočih isker je bilo morda manj, zato pa več trajnih in občekoristnih rezultatov. Randova delavnost nikoli ni počivala. Še v letu, ko ga je doletela smrt, je osemdesetletnik objavil v Festschrift für Franz Klein odločno in bistroumno kritiko določb o lastnini na talni vodi, obseženih v novih predlogah deželnih vodnih zakonov, in s pismom od 1. oktobra 1914, torej pet dni pred smrtjo, je doposlal uredništvu Právnička poslednji spis, kritiko o W e l l s p a c h e r j e v i študiji Der Streit um das Eintragungsprinzip im österr. Recht, Wien 1914 (!), ki je objavljen v Právniku, izdanem 15. oktobra 1914, 729 ss. La gloire et le repos sont choses qui ne peuvent loger en même giste. Pri Randi pokoj ni bil nikoli v gosteh.

Manj vidni, a zato nič manj pomembni so uspehi, ki jih ima akademski učitelj kot vzgojitelj pravníškega naraščaja. O tem gre beseda v prvi vrsti neštetim njegovim bivšim učencem. Po njihovem opisu sta se izrazovala v očeh in v glasu predavatelja stoičen mir in neka blagohotnost. Njegovo prednašanje ni bilo ognjevitno, niti patetično, niti ni moglo z načinom govora ganiti poslušalcev, ki nanje ni vplivala retorična gorečnost, temveč le Randova očitna ljubezen do predmeta, njegova navdušenost za vznosite ideje prava in pravičnosti. Na videz suhoparno, nezanimivo snov je Randa oblikoval jasno in prepričevalno, zlasti ob srečno izbranih primerih iz življenja, ki je z njimi ilustriral razmerje med pravom in gospodarstvom ter socialnimi odnošaji. S tem je dosegal, da so njegovi slušatelji tudi nehote sodelovali pri pridobivanju rezultatov, predelovali in »prebavljali«
tvarino in tako dobivali čvrsto podlago za

samostojno udejstvovanje v praksi in teoriji. Razgovore, ki jih je kot predsednik Právnícké jednoty načenjal na osnovi predavanj drugih govornikov, in njegove kritične pripombe označujejo poslušalci, večinoma njegovi bivši učenci, takrat že izkušeni pravniki, kot »zlat jactus missilium iz radodarnih rok slavnega učitelja«.

Relata refero. Toda za delovanje akademskih učiteljev kot predavateljev imamo tudi objektivno merilo: Po njih sadovih jih boste spoznali. Nepregledna vrsta praktikov na vidnih mestih in premnogi visokošolski profesorji so bili Randovi učenci in so si baš v njegovem kolegiju pridobili one lastnosti, ki se z njimi odlikujejo. Imena navesti ni mogoče, pa bi bilo tudi odveč, ker jih je mnogo zaslovelo tudi zunaj državnih mejnikov. Taki uspehi se dajo doseči samo, ako živa beseda avditorij prevzema, ako mu tako-rekoč oktroira zanimanje za predmet, ga navdušuje, da sledi izvajanjem skozi trn in strn, in ga tudi proti njegovi volji pelje tja, kjer bodi po predavateljevi intenciji. Pri učiteljih privatnega prava so taki rezultati razmeroma redki, ker njihova stroka ni takšna, da bi zanimala slušateljstvo že po svoji snovi, kakor n. pr. narodno gospodarstvo, ustavno, meddržavno in zlasti kazensko pravo. Predmet je samo na sebi abstrakten in se da oživiti le z interesantnimi, morda tupatam dovtipnimi, ironično zasoljenimi ali v lokalnem koloritu podanimi primeri iz vsakdanjega življenja. Še bolje seve, ako razpolaga predavatelj s sijajno dialektiko. Koncesije v drugih smereh pa so opasne, ker predavatelja in avditorij preveč odvajajo od objektivnega prava in ga utegnejo zapeljati bilo v močvirje kazuistike, bilo v stratosfero filozofične spekulacije. Civilist mora stati z obema nogama na trdi grudi realnega življenja in pozitivnega prava. Niti eno, niti drugo pa ni Bog zna kako zamakljivo. Zato so redki pojavi oni mojstri, ki dosežajo na tem poprišču odlične rezultate. Govor mora navduševati k temeljitejšim študijam, k delu; edino kot estetična umetnina je jalov kakor umetni ogenj.

Wenn Cicero von der Tribüne stieg,
Rief alles Volk entzückt: »Kein Sterblicher spricht schöner!«
Entstieg ihr Demosthen, so riefen die Athener:
»Krieg gegen Philipp, Krieg!«

Taki izredni uspehi so nam znani pri Ungerju, Exnerju, Strohalu, Mitteisju in — pri Randi! Vsi ti možje excellentissimi ingenii so zbirali krog sebe posebno talentirane in marljive učence in tako z neposrednim obče-

vanjem ustanavljali svojo šolo učenjakov naslednikov. Baš v tem se realizuje mikavnost in prepričevalnost njihove žive besede. Taki uspehi pa so hkrati najdragocenejša nagrada, ki more biti podeljena akademskemu učitelju in ki je je bil tudi Randa deležen v obilni meri.

Omenjene zunanje znake Randovega govora zasledujemo tudi v njegovih spisih. Njegov slog je slog pisatelja, ki ima nekaj povedati: enostaven, vitek in odločen, konkreten, nazoren, brez banalnih fraz in nepreciozen. V smislu Schopenhauerjevega načela piše kakor velik duh, toda z besedami preprostega človeka. Sila skromen, omenja svoje spise in znanstvene zasluge na zadnjem mestu. V dvoboju z drugimi je pravi aristokrat, popoln kavalir: z neprisiljeno nobleso prepušča nasprotniku vse mogoče šanse zmage, pripoznava njegove vrline, a se sam vda, kadar vidi, da so oponentovi argumenti močnejši. Ne ustraši se niti prominentnih avtoritet, izpodbijajoč njihove teze z vsem respektom pred njihovim dostojanstvom mirno in stvarno. Ali ni najboljši dokument za viteško spoštovanje nasprotnika dejstvo, da je Randa posvetil svojo knjigo o posesti baš Jheringu, s katerim se ni strinjal niti glede osnovnih naukov te materije? Ako ima Goethe prav s svojo refleksijo: Die Gelehrten sind meist gehässig, wenn sie widerlegen; einen Irrenden sehen sie gleich als ihren Todfeind an, tedaj je Randa pač tudi v tem pogledu izreden pojav.

Slika, ki smo jo skicirali v grobih obrisih, ne bi zadela značilnih potez, ako bi se končno ne spomnili Rande kot Čeha in Slovana. Gotovo nima niti znanstvo, niti pedagoško udejstvovanje ničesar opraviti s politiko. Toda prav tako gotovo je, da more biti dober vzgojitelj in pospeševatelj mladine le tisti, ki čuti z narodom, čigar naraščaj je poverjen njegovi edukaciji. Verna mladina pričakuje od svojega učitelja upravičeno, da bodi ljubezen do domovine in do naroda, za katero se ona navdušuje, podlaga vsega pouka, ker vse znanstvo ni zaradi sebe, nego je njegov poslednji cilj ta, da služi v prvi vrsti narodu. Akademski učitelj bodi vzgleden značaj, narodnjak, veren domovini, a naj stoji visoko nad vsakršnim malenkostnim strankarstvom dnevne politike.

Tudi v tem pogledu je bil Randa mož na svojem mestu. Že ko se mu je ob cepljenju praške Karlove univerze ponudila redna stolica na nemški univerzi, se je odločil za češko in tam največ pripomogel k organizaciji in slovesu sedanje njene pravne fakultete. Leta 1864 je skunaj z

drugimi rodoljubi ustanovil Právníckou jednotu za izdajanje čeških pravniških knjig in časopisov, predsedoval ji od leta 1892 do svoje smrti in s tem odlično pospeševal napredek juridične literature. Velike so njegove zasluge za enotno češko pravno terminologijo in frazeologijo, ki jo je praktično propagiral v svojih akademskih in drugih predavanjih in seveda tudi s svojimi spisi. Za časa Pražákovih jezikovnih naredb (1887) je branil enakopravnost češkega jezika z nemškim na univerzi in v sodni praksi proti tedanjemu prvemu predsedniku vrhovnega sodišča Schmerlingu. Omenil sem že, da je za večno ugotovil češki izvor instituta javnih knjig. Rodoljubju in pospeševanju narodne pravne vede je veljala tudi njegova poslednja volja, sestavljena 10. januarja 1914, ki je z njo volil svojo biblioteko juridičnih del in svoja predavanja o državljanskem pravu Právnícké jednotě v Pragi, svoje rokopise Češkemu muzeju, založniško pravico na vseh tiskanih spisih Češki akademiji, a svojo in sliko profesorja Stupeckega Moderni galeriji v Pragi.^{30a} Prej omenjeni poslednji svoj spis (Právník 1914, 731) je zaključil z besedami, prežetimi z ljubeznijo do svojega naroda, rekoč: A kdyby staročeské právo nic jiného než tento svérázný ústav (scil. deželne deske) bylo zplodilo a utvářilo, zachovalo tím českému národu věčnou, čestnou památku v historii vývoje lidového práva!

Dasi je bil torej Randa prepričan Čeh, ki je bilo njegovo delo posvečeno posredno ali neposredno napredovanju njegovega naroda, ni imel smisla za brezplodno politiziranje in za brezobzirne strankarske borbe, zlasti v vrstah konacijonalov. Tuja mu je bila tudi od slepe strasti inspirirana mržnja proti drugim narodom. Fortiter in re, suaviter in modo je interese svojega naroda zastopal s konciljantnostjo in kavalirstvom, ki dosega v normalnih političnih razmerah od nasprotnika navadno več koncesij, kakor brutalna ofenziva. Zahteval je za svoj narod le kotichek pod solncem, enakopravnost z nemškim narodom in možnost naravnega razvoja nacionalne kulture. Toda že to je bilo marsikaterim mnogo prevec. Cesar je sicer njegove zasluge in njegovo nacionalno zmernost cenil, ga imenoval za dosmrtnega člana gosposke zbornice, odlikoval s številnimi zunanji znaki spoštovanja in ga končno poklical tudi v kronski svet kot ministra krajana. Toda vprav v krogih, ki bi jim morala biti objektivnost ultima ratio, se je pojavila

^{30a} Randov testament je, kolikor zanima javnost, reproduciran v Právníku 1914, 760.

sporadično neka očitvidno iz nacionalnih razlogov izvirajoča nenaklonjenost. Omenil sem že šovinistični odpor, ki so ga vprizorili nemški člani fakultete, ko je šlo za imenovanje Rande za rednega profesorja. Dobro se tudi spominjam privatnega razgovora s slovitim nemškim romanistom, ki je bil nekaj časa Randov kolega v Pragi. Odkril je svoje nacionalno nasprotstvo in svojo zaslepljeno pristranost z opazko, da more Rando ceniti le kot nabiratelja, sicer da je bil eklektik. Take besede mečejo slabo luč na velikega pravnika, ki je že kot rojen Avstrijec vsekakor poznal vsa večja Randova dela in se je moral pač zavedati, da izreka skrajno nepravično sodbo. Isto, po nacionalnem neprijateljstvu inficirano pojmovanje zveni tudi iz zvutih vrstic, ki jih posveča Randovemu delu *L a n d s b e r g*³¹. Sodba tega vodečega literarnega historika gotovo ni potekla iz lastnega proučevanja Randovih spisov. Inače bi mu ne bil mogel nakazati mesta v drugi vrsti za *Exnerjem*, ki je pač odlično pomnožil pandektno književnost, ki pa za pozitivno pravo svoje domovine niti izdaleka ni storil toliko kakor Randa. Še manj je mogla biti ta sodba povzeta iz recenzij, ki so jih vprav nemški pisci napisali o Randovih publikacijah in ki poudarjajo brezizjemno izredne kakovosti Randovega literarnega dela in njegov pomen ne samo za avstrijsko, marveč tudi za nemško pravoznanstvo.³² V nasprotju k takim skazam zdravega nacionalizma se je Randovo rodoljubje udejevalo s tihim znanstvenim in pedagoškim delom za povzdigo narodne kulture brez kričavih fraz in brez izpadov na drugorodce, ki so služili na isti način svoji domovini in svojemu narodu in ki jih je spoštoval,³³ kakor je njih ogromna večina tudi njega spoštovala. Ko pa je bil — gotovo proti svoji volji — poklican na politično bojišče, se je znal boriti tudi z besedami za pravice svoje ožje domovine in napredek svojega naroda. Vsekakor je z znanstvenimi produkti svojega blagoslovljenega duha, znanimi in priznanimi v širokem svetu, z vzgajanjem vrednega mu češkega pravniškega naraščaja in z organizatoričnim delovanjem pri najvišjih čeških kulturnih ustanovah svojemu narodu neprimerno več koristil, kakor na stotine političnih konjunkturistov,

³¹ Geschichte d. D. Rechtsw. III, 2, Noten, 386, op. 15.

³² Prim. le recenzije, navedene v naših opombah 11, 18, 19, 22, 26, 27, 30.

³³ Knjiga o posesti je posvečena manom Savignyja, Brunsu in Jheringa, ona o vodnem pravu pa Windscheidu!

demagogov in puhloslovcev, ki si navadno prisvajajo patent za patriotizem.

Poklanjajmo se manom velikega učenjaka, človeka in Slovana!

Svrha komemoracije pa je, mislim, ne samo ta, da oživimo retrospektivno spomin na velikane duha in da obudimo hvaležnost za to, kar so dali narodu in svetu. Preko tega naj učinkuje produktivno in direktivno: Učimo se ob njihovih vzorih in ravnajmo po njihovem svetlem vzgledu! Srečna sinteza raznih modernih metod, stvarnost in izogibanje polzkemu terenu medle spekulacije in prostopravniškim eksperimentom, temeljitost, harmonično sodelovanje teorije in prakse in mnoga druga dragocena volila so pripadla tudi nam iz bogate zapuščine mojstra Rande. Na nas je, da jih upravljamo vestno in smotreno. Skromni spomenik, postavljen v teh listih, naj nas bodri, da hodimo za velikim pravnikom ne samo po njegovih zanesljivo markiranih znanstvenih potih s čim večjo vnmemo in vztrajnostjo. Zavedajmo se tudi, da je najboljša in vselej pozitivna politika akademskega učitelja ta, da dvigne z ljubeznijo do domovine strokovno znanje na osnovah kulture svojega naroda in da mu tako zagotavlja uspešno tekmovanje z drugimi kulturnimi narodi na vseh popriških civilizacije. V práci a vědění je naše spasení. Tod vodijo pota navzgor na ono višino, ki jo je dosegel Randa in na kateri se solnči bratski nam češki narod! Na ta način dobro pripravljen, žanje narod lavorike v tekmi »z uma svetlim mečem«, le tako pripravljen zmaguje tudi v borbi za svoj materijalni obstanek; kulturno zaostalemu pa niti najsposobnejši politik ne more priboriti trajne sreče. Sic itur ad astra!

Potreba nove tožbe

(odvzetne, actio tollendi).

Prof. Lapajne (Ljubljana)

1. Primer: Potnik A potuje z letalom. Med vožnjo mu pade iz rok daljnogled, ki ga najde posestnik B na svojem zemljišču. Ko se zgleda A pri njem, se B upira izročiti daljnogled neznanču. Kaj mora dokazati A B-ju, da bo ta po našem veljavnem pravnem redu dolžan izročiti daljnogled?

Ako dokaže lastninsko pravico na daljnogledu (pridobljeno originarno ali derivativno), seveda ni dvoma o B-jevi izročitveni dolžnosti (§ 366). Prav tako ne, ako dokaže publi-

cijansko lastnino po § 372 n. pr. kot priposestovalec daljnogleda pred dovršitvijo priposestevovanja. Dvom pa nastane, če je imel A daljnogled zgolj v juristični posesti: n. pr. če ga je dobil v zastavo ali če ga je našel in še ni potekla doba treh let (§ 392). Gola pasivnost B-ja, daljnogled izročiti, se namreč ne more tolmačiti kot »samoblastna motitev« A-jeve juristične posesti v smislu § 339, še manj kot »odtegnitev« te posesti na nepristen način v smislu §§ 345—346. A je zgubil svojo posest po naključju, ne po motitvi ali odtegnitvi. Še večji je dvom, ako A daljnogleda ni imel niti v juristični posesti, ampak je bil zgolj njegov detentor n. pr. kot depozitar, ki mu je bil daljnogled izročen od prijatelja na čuvanje. — Vendar mi pravi pravni čut, da mora B vrniti daljnogled A-ju tudi kot jurističnemu posestniku ali golemu detentorju in kljub temu, da ga je zgubil po naključju (brez motitve ali odtegnitve posesti), in da je naš veljavni pravnozaščitni sistem nepopoln, ako ne pozna potrebnega tožbenega zahtevka.

2. Naličen primer: Gospodinja razobesi perilo v sušenje. Med perilom je robec, ki ga je prijateljica pozabila pri njej. Potegne veter in zanese robec k sosedu, ki ji je ves dejanski stan neznan. Ta se upira vrniti robec na roke gospodinje. Ali je gospodinja, ki je tuj robec zgolj čuvala in razobesila, upravičena za tožbo zoper sosedo? Za katero tožbo? Da more tožiti prijateljica z vindikacijo ozit. Publiciano, se razume po sebi, a tukaj ne zanima. — Zopet mi pravi pravni čut, da je naš pravnozaščitni sistem nepopoln, ako se po vetru perturbirano dejansko stanje ne da vzpostaviti na bolj preprost način, kakor s težavno in riskantno lastninsko tožbo. Tožbeni zahtevek mora imeti ne le prijateljica, ampak tudi gospodinja, dasi je gola detentorica robca.

3. Pomanjkanje jasnega tožbenega zahtevka v takih primerih občutijo tudi drugod zakonodajci, sodišča in znanstveniki; skušajo si pomagati na različne načine.

Nemci se zatekajo k o b o g a t i t v e n i tožbi. Pravijo, da sta posestnik pod 1. in sosed pod 2. neopraviceno obogatena s — »posestjo« daljnogleda in robca, ter dopuščajo proti njima tzv. *condictio possessionis*. Ta *condictio possessionis* je skoro *communis opinio* današnjih nemških civilistov. Staremu avstrijskemu sodstvu in slovstvu je ostala neznana in sicer po pravici. Po našem o. d. zakoniku so kondicije zakoniti remedij le zoper vicijozna plačila (spolnitve); vicij napravlja škodo in ta škoda se popravi s tem, da kondicira (terja vrnitev) oškodovani plačnik, kar je

plačal indebite, ob c. datam non secutam itd. Nemci svojih »obogatitvenih« zahtevkov niso omejili na plačilno (spolnivo) pravo, ampak jih uzakonili skoro brez omejitve v samostojnem (24.) naslovu svojega obveznostnega prava (§§ 812—822). Tudi jih niso oprli na škodo enega dela, ampak na obogatitve drugega, kar je dosti manj pravilno, radi česar morajo Nemci izjemoma dopuščati obogatitvene zahtevke, kjer ni obogatitve (gl. moj spis »Današnje kondikcije« v Zborniku V.). Končno pojmuje nem. drž. zak. (§ 812) »obogatitve« tako široko in tako elastično, da se je začel pojavljati odpor proti preširokemu pojmovanju v njih lastni književnosti (po § 812 bi bilo smatrati n. pr. za obogatitve tudi delinkventa, dokler ima imovinsko korist iz storjenega delikta). Ta očitek zadene tudi *condictio possessionis*. Imeti detentorja tujega predmeta (brez animusa rem sibi habendi) za obogatitvega, se protivi že naravnemu pojmovanju te besede; detencija tujega predmeta je za detentorja prej nadlega, kakor obogatitve. Če pa pristopi k detenciji animus rem sibi habendi, pomaga posestna zaščita, in ni treba kondikijske.

V Klangovem komentarju k § 958 ubira Swoboda drugo pot. Swoboda jemlje depozitarje (čuvanje) v zaščito proti kršilcem njih detencije s pomočjo določb §§ 1293, 1323 o d š k o d n i n s k e g a prava. Vsaka kršena materialnopravna pravica, pravi Swoboda, se mora postaviti v staro stanje. Tudi čuvanje imajo tako materialnopravno pravico: pravico do detencije. »Pravica do detencije« je sicer najšibkejša izmed vseh pravic, vendar obstoji, in ker obstoji, mora biti respektirana in zaščiten; kdor jo krši, mora detencijo vzpostaviti. Na ta način dosežejo čuvanje po Swobodovem izvajanju na osnovi §§ 1293, 1323 enako zaščito, kakor če bi bili juristični posestniki, kar po izrečni določbi § 958 niso (po m. m. še krepkejšo: petitorno). — Ta zanimiva izvajanja Swobode so povsem nova. Doslej smo bili vajeni, gledati na juristično posest in na detencijo kot na dve čini (fakta) v nasprotju k pravicam. Juristična posest nam je bila *corpus cum animo rem sibi habendi*, zato zaščiten, detencija *corpus* brez tega animusa ali cum animo rem alteri habendi, zato nezaščiten. Pravice do detencije nismo poznali, ali le kot sestavino (vsebinsko) kakšne druge pravice (lastninske, uporabne, rabne; v tej lastnosti bi jo bolj nazivali »upravičenost«). Nihče — do Swobode — pa ni zatrjeval, da je pravica do detencije samostojen pravni individij. Mislim, da bo ostalo tako tudi v bodoče, zakaj samostojne pravice do detencije ne moremo akceptirati že

radi prevratnih posledic. Ako jo priznamo detentorju, jo moramo priznati tudi jurističnemu posestniku; potem postane nepotrebna vsa posestna zaščita, ker bo posestnik odslej zaščiten že po odškodninskem pravu. Nepotreben postane sploh ves pravnozaščitni (akcijski) sistem, ker se bo dala ob vsakem posegu v lastninsko, služnostno, nemotno pravico konstruirati škoda v smislu § 1293, ki bo zavezovala k odškodnini (vzpostavitvi) v smislu § 1323. Swoboda prezre tudi, da zahteva naše odškodninsko pravo za odškodninsko (vzpostavitveno) obveznost načeloma: protipravno dejanje odškodninskega zavezanca in njegovo krivdo. V primerih pod 1. in 2., za katera iščemo ustrezen tožbeni zahtevek, ni ne ene, ne druge teh podlag in nam torej ni pomagano, dasi pritegnemo §§ 1293, 1323.

Bolj previden je načrt čl. o. d. zakonika (iz l. 1931). Uvidel je potrebo, da zaščiti tudi čuvarje zoper motitve in odtegnitve pologov in se je kratkomalo odločil, da predru-gači dosedanji § 958 in podeli v novem § 873 posestno zaščito tudi čuvarjem. Če bi bil dosleden, bi moral spremeniti tudi določbo § 309 (§ 244 nač.), ki zahteva za pojem zaščite-nega posestnika prej ko slej animum rem sibi habendi, dočim detinirajo čuvarji le animo rem alteri habendi; tako tvori danes § 873 nač. čl. o. d. zakonika izjemo § 244 ibid. — Potrebi po novem tožbenem zahtevku za primera pod 1. in 2. pa tudi z noveliranimi določbami čl. načrta ne bo ugodeno, iz dveh razlogov: a) ker ščiti § 873 le pogodbenega čuvarja, ne tudi dejanskega, kakršen je naša gospodinja in bi mogel biti potnik v letalu, b) ker vztrajajo §§ 267, 272 čl. nač. na tem, da veljaj posestna zaščita le ob samo-oblastni motitvi ozir. nepravični odtegnitvi, dočim sta zašla daljnogled in robec v tujo detencijo brez takih dejanj (po golem naključju).

4. Dasi smo morali odkloniti kot sredstvo za popoln-
 tev pravnozaščitnega sistema tako nemško »kondikcijo
 posesti«
 kakor Swobodovo »pravico do detencij«, sta ven-
 dar ti dve konstrukciji zelo podučni. Obe uporabljata, da
 dosežeta svoj namen, odškodninsko pravno idejo, Swoboda,
 ko se sklicuje izrečno na določbe §§ 1293, 1323, Nemci, ko
 izkoriščajo institut kondikcije. Tudi kondikcije so odškod-
 ninski zahtevki v nekem širšem smislu, dasi ne v tistem, v
 katerem razumemo z njimi samo zahtevke iz civilnopravnih
 deliktov. Dokazal sem v spisu »Reparacije civilnega prava«
 (Slovenski Pravniki l. 1927), da imamo na področju ci-
 vilnega prava vse polno zahtevkov odškodninske narave,
 za katere se nujno ne zahteva ne protipravno dejanje od-

škodninskega zavezanca, ne njegova krivda (ki se zahtevata pri deliktih): spodbijalne, revokacijske, kondicijske, jamčevalne, gestijske, regresne, verzijske, impenzne, odzvetne in končno quasideliktne. Da jih razlikujem od deliktne zahtevke, sem jih imenoval »reparacije«. Za nastanek reparacij je potrebna le: škoda (okvara) in za vsako reparacijo poseben, po zakonodajcu določen razlog, radi katerega se mora škoda reparirati. Ta razlog je često, a ne vselej, neopravičeno obogatjenje odškodninskega zavezanca. Gestorju v sili n. pr. se povrne okvara (potrošek) radi nujnosti gestije, dasi bi gestija ostala brez koristi za gospodarja (dominusa). Tudi mnogi spodbijalni razlogi, iz katerih je zaukazano repariranje oškodovanih upnikov, ne zahtevajo koristi spodbijalčevega protivnika. Tudi protipravnost škodovalnega dejanja se za reparacijo nujno ne zahteva; mnoga dejanja, ki povzročajo škodo, so povsem zakonita, n. pr. plačilo upnika po poroku, iz katerega nastane temu regresni zahtevek proti glavnemu dolžniku, ali so celo človekoljubna in želena n. pr. spolnitev tuje obveznosti in rešitev iz skupne nevarnosti, iz katerih nastanejo verzijski zahtevki po §§ 1042, 1043. Prav tako ni za reparacije nujna krivda: Obdarovanec je za spodbijalno tožbo pasivno legitimiran, dasi ni vedel za to, da je darovalec dolžnik in da je z darilom oškodoval svoje upnike. Končno za reparacijo ni treba dejanja, ker nastanejo mnoge iz njih po živini (verzije iz tuje popašnje), po elementarni sili (alluvio, commixtio, confusio) in po drugačnem naključju.

Ti odškodninski zahtevki v razširjenem smislu (reparacije) nam kažejo izhod iz zadrege, v katero sta nas pripravila primera pod 1. in 2. Potniku in gospodinji je moči pomagati s tem, da se jima prizna ena reparacij. Obe zgoraj opisani potrebnosti zanjo sta podani. Brez dvoma sta oba, potnik in gospodinja, radi zgube daljnogleda in robca oškodovana (okvarjena), ker sta te predmete ne samo detinirala, ampak imela animum rem (alteri) habendi, torej je njima bilo do tega, da vzdržita stari dejanski stan. Posebni razlog, iz katerega jim zagotavlja zakonodajec repariranje, pa vidim v tem, da je nastala prememba dejanskega stanja (zguba) pri njih brez vsakega pravnega razloga (po naključju). V pravno urejeni državi moremo dopustiti le pravno utemeljene premembe in moramo reprobirati vse nepravne. Škoda, povzročena po naključju, mora biti reparirana, čim in kolikor je to možno. V naših primerih ni

dvoma, da jo je moči reparirati (z restituiranjem daljnogleda in robca).

Z reparacijsko pravno idejo smo se močno približali nemški in Swobodovi konstrukciji, a se vendar hkratu ognili njiju zmotam: za zaščito čuvarjev ne potrebujemo niti obogatitja novih detentorjev, ki ga ni, niti kondikcije, ki naj bo omejena na vicijozne spolnitve, niti končno neobstoječe »pravice do detencije«. Na njeno mesto smo postavili pravico čuvarjev, da odbijejo vse nepravne napade na detencijo pologov in za primer, da se je detencija vendarle premenila na nepraven način, pravico na vzpostavitev stare detencije.

5. Vpraša se še, s katero uzakonjenih mnogobrojnih reparacij naj ščitimo čuarje, da ne bo prigovorov radi uporabnosti nalike? Vprašanje ni važno, ker so vse reparacije en in isti pravni lek, le da jih nudi zakonodajec ob raznih prilikah pod različnimi imeni, ker ni dognal sorodstvene vezi med njimi. Sem mnenja, da najbolj ustreza, če priznamo oškodovanim čuarjem odvezetni zahtevke t. j. pravico do »tollere« pologa, ki je nepravno prešel iz njih detencije. Jus tollendi je uzakonjen v o. d. zakoniku na več mestih. Predvsem ga ima po § 332 pošteni posestnik glede na voluptuarne potroške; v istem pogledu po § 1036 nujni gestor. Pri prepovedanih in nekoristnih gestijah je treba, da se povrne po §§ 1040, 1038 imovina obeh strank v prejšnje stanje, tako da dobi tudi tak gestor nazaj svoje potroške, kolikor jih je moči v naravi odvzeti. Kar za gerenta, velja po § 336 za nepoštenega posestnika, tako da more tudi on izvrševati odvezetno pravico v pogledu potroškov. Končno imajo po občnem tolmačenju odvezetno pravico vertenti iz prepovedanih in nekoristnih verzij in po m. m. tudi delinkventi, ker fakt delikta še ne opravičuje, da bi se delinkventova žrtev okoristila z ev. njegovimi potroški.

Res, da se razlikujejo ti uzakonjeni primeri odvezetnega zahtevka od primerov pod 1. in 2. po tem, da so posestniki, pošteni in nepošteni, gestorji raznih vrst, vertenti in delinkventi trošili sami v tujo glavnico, misleč (pošteno ali nepošteno), da trošijo zase in da bodo z glavnico obdržali tudi potroške. A čim je morala biti glavnica restituirana, je postala pravna situacija enaka kakor pri zgubljenem daljnogledu in robcu: Le detencija glede na glavnico se je premenila na praven, detencija potroškov, daljnogleda in robca na nepraven način; v pogledu zadnjih je torej treba vzpostaviti staro stanje. »Tollere« tega, kar je

prešlo na nepravni način v druge roke (na škodo starega detentorja in brez upravičenja novega), je vsem razpravljanim primerom skupen in že de lege lata utemeljen postulat.

6. De lege ferenda se priporoča druga, bolj enostavna pot: reforma naše posestne zaščite (posestnega prava). Posestno pravo o. d. zakonika je nastalo pod vplivom raznih pravnih redov (rimskega, kanonskega, germanskega) in raznih doktrin (zlasti prirodnopravne). Vidi se mu pa na prvi pogled, da ni iz enega kova. Nasprotja, ki so bila med vplivnimi faktorji, ga delajo večkrat nedoslednega. Vrh tega ne nudi pomoči povsod, kjer bi jo pričakovali ob manj doktrinarnem in bolj naravnem pojmovanju posestne pravne ustanove. Svoje postulate za reformiranje posestnega prava sem obrazložil in utemeljil v spisu »Pripombe k naši in moderni posestni zaščiti« (Slov. Pravnik l. 1930). Po tem spisu bi morala posestna zaščita nuditi pomoč (zagotoviti restitucijo) ob vsaki nepravni premembi dejanskega stanja, vzdrževanega po volji pravnega subjekta. Predmet zaščite bi morala postati vsaka detencija cum animo habendi (sibi vel alteri), povod posestnim tožbenim zahtevkom vsaka nepravna prememba (tudi naključje). Ob tako pojmovani posestni zaščiti bi postala le-te deležna tudi potnik pod 1., dasi goli detentor (pogodbeni čuvar) in gospodinja pod 2., dasi zgolj dejanska čuvarica, oba, dasi nista bila »motena«, ampak sta zgubila detencijo po golem naključju. Ob tako zasnovani posestni zaščiti bi tudi ne bil več nepopoln § 873 nač. čl. o. d. zakonika in bi prišel v sklad z določbami §§ 244, 267, 272 istega načrta.

Izvršba in devizni predpisi.

Dr. Rudolf Sajovic

I.

Vobče je bil po obstoječih pravnih sistemih raznih držav denarni promet med državami prost in neomejen. Dolžnik je mogel neovirano poravnati obveznosti v inozemstvu, tuji upnik je imel pravico, prosto zahtevati plačila v tuzemstvu in to bodisi v domačem ali tujem denarju, kakor je bilo pogojeno med strankama. Ako se je glasil dolg na tujo valuto brez pristavka, ga je smel vrniti dolžnik tudi v domači valuti in sicer ne samo, kadar je šlo za trgovske in menične dolgove ali za čekovna plačila (čl. 336 trg.

z., § 40 Mz., § 23 št. 6 Čekz.), marveč po precej ustaljenem naziranju prakse, ki je imela oporo poglavitno v *Ehrenzweigovem* Sistemu II, § 298, (sedaj tudi *Soboda*, *Klangov* komentar, § 983, I B b), tudi povodom plačila drugačnih dolgov. Te izberne ali bolje substitucijske pravice dolžnik ni imel samo takrat, kadar je bilo plačilo dogovorjeno efektivno v tuji valuti. Obveznosti te vrste je smel dolžnik poravnati v domačem denarju le, ako je bilo drugačno plačilo prepovedano.

Pravilnik o ureditvi prometa z devizami in valutami z dne 7. oktobra 1931, Sl. N. 234, LXXIV, 497, Sl. L. 432/31 je postavil po kratki dobi svobodnega denarnega prometa z inozemstvom glede tega nove predpise. Pripomniti je takoj, da je zadeval ta pravilnik in da obravnava po veliki večini tudi še sedaj le t. zv. inozemska plačila. Pod temi je razumeti tista plačila, ki gredo v inozemstvo, pa najsi je prejemnik inozemska ali tuzemska fizična ali juristična oseba. Kakor ni inozemsko plačilo v smislu deviznega pravilnika (dev. prav.), ako je plačati inozemcu, ki ima svoje prebivališče ali gospodarsko dejalnost (proizvodnjo) v tuzemstvu, tako je imeti za inozemsko plačilo tisto, ki gre tuzemcu v državno-pravnem smislu, a ima bivališče v inozemstvu, in sicer za protivrednost uvoženih dobrin. Inozemska plačila so torej tista, ki jih je obaviti iz domače države v tujo, njih pojem določajo dejanski ne pravni momenti. Devizni pravilnik postavlja celokupni plačilni promet z inozemstvom pod strogo državno nadzorstvo in vodstvo, predpisuje za vsa plačila v inozemstvo nove določbe, ureja, da je moči obavljati plačila v inozemstvo le na poseben, točno urejen način in največkrat le v primerih, dovoljenih po pooblaščenih ustanovah. Pri tem razlikuje dev. prav. obenem s kopo dopolnjujočih rešitev finančnega ministrstva in Narodne banke in v zvezi s posebnimi meddržavnimi dogovori po vrsti plačilnih obvez a) plačila v tujih valutah in devizah in b) plačila v domači valuti, po kakovosti plačilnih obvez pa a) plačila za uvoženo blago na podlagi kupnih in dobavnih pogodb in b) obveze iz drugih pravnih temeljev.

V splošnem moramo reči, naravnost ni bilo namena, da bi se hotelo na obstoječe obveze z deviznimi predpisi vplivati pravno. Ti so v pretežni meri javno-pravnega značaja in njih svrha je v prvi vrsti, da se očuva domača valuta in da se uravnajo in popravijo omajana gospodarska razmerja. To se hoče doseči, da se odtegne prodaja tujih valut in deviz nekontroliranim osebam, dalje da se dovoljuje

plačilo le preko pooblaščenih denarnih zavodov in ustanov. Zato se tudi zdi, kakor da ni urejeno z njimi drugo kakor samo način izpolnitve že ugotovljenih obvez. Kdo naj pričakuje v odredbah, ki naj omogočijo plačila iz države v državo kolikor mogoče brez pretresljajev za narodno gospodarstvo obeh, materijalnopravne učinke? Po tem naziranju, dobljenem na prvi pogled, pri ugotavljanju inozemskih obveznosti omejitve dev. prav. sploh ne prihajajo v poštev, skratka razsojajočemu sodniku se nanje sploh ni ozirati, on izreče sodbo o iztoževani terjatvi, kakor da bi dev. prav. sploh ne bilo. Predpisi deviznih omejitev da postanejo za sodnika pomembni šele takrat, ko gre za prisilno poplačilo ali izterjanje prisojene terjatve, torej ko se vloži izvršilni predlog, ali pa še celo pozneje, ko je treba z izvršbo dobljena denarna sredstva izročiti inozemcu - zahtevajočemu upniku.

Vsaka izmed teh rešitev ima svoje privrženca v praksi, poleg njih pa še naziranje, da gre za spremembo ali razširitev pogojenih obvez. Kateri rešitvi bi bilo pravno pritrčiti, kakšen izhod bi bil za pogodbeni stranki najbolj zadovoljiv in obenem za domači kredit najprimernejši, to vprašanje vsaj nekoliko razjasniti, je namen naslednjih razmotrivanj.

II.

Na prvo omenjeno stališče se je očitvidno postavil stol sedmorice odd. B s sklepom z dne 7. februarja 1934, Ut 30/34, ko je dovolil na podlagi še ne pravnomočnega meničnega plačilnega naloga z dne 11. marca 1933 — izdanega torej davno po uveljavljanju dev. prav. — izvršbo v zavarovanje, češ da »predpisi deviznega in valutnega pravilnika začasno vobče ne prihajajo v poštev, ko ne gre za plačilo v inozemstvo, nego le za zavarovanje.«

Ako spregledamo neskladnost, nastalo iz tega, ker se dovoljuje izvršba v zavarovanje s prisilno upravo obrtnih pravic in nepremičnin, a obenem dopušča dvom o možnosti izvršbe v poplačilo, saj preide izvršba v zavarovanje po pravnomočnosti izvršilnega naslova na navaden predlog v poplačilno, se nam nehote vsili vprašanje, ali ni zabilo najvišje sodišče s tako odločbo zagovozdo med sodno rešitev in izvršbo. Ali ni s tem rečeno, da mora zahtevajoči upnik navzlic temu, da ima v rokah sodbo, storiti še nekaj, da bo izdejstvoval terjatev, ki mu je v sodbi že prisojena? Šlo bi tedaj za razširitev predpisov § 7 i. r., kajti zahteva se poleg izkazov, naštetih v tem

paragrafu, še izkaz tistih pravnih činjenic, na podlagi katerih se sme izvršiti plačilo v inozemstvo. Po tem naziranju bi bilo to razširjenje tako dalekosežno, da bi potisnilo izdano dajatveno sodbo na stopnjo ugotovitvene, saj izrek, da je nekdo dolžan nekaj plačati, ne koristi mnogo, ako ni obenem tudi zapovedano, da je treba upniku brez nadaljnega plačati.

Pri odgovoru na vprašanje, ali gre za razširjenje predpisov § 7 i. r., ostanimo pri praobliki vseh izvršilnih naslovov, pri pravnomočni dajatveni sodbi. Kjerkoli se naštevajo izvršilni naslovi, povsod stoji sodba na prvem mestu. Drugačne oblastne odločbe so izvršilni naslovi le, kolikor se dajo nanje navezati učinki pravnomočnosti in izvršljivosti, katerih potrebnosti in pogoji so bili prvotno postavljeni za sodne odločbe. Kar se tiče sodb, ne zahteva § 7 i. r. za izvršljivost nikakšnega drugačnega izkaza kakor to, kar se podaja iz njih izreka. V tem se sodba precej razlikuje od drugih izvršilnih naslovov. Sodbeni izrek ne more biti izdan poprej, dokler niso pojasnjene vse sestavine pravnega razmerja in dokler trdno ni ugotovljeno, kaj ima storiti za izpolnitev spornega pravnega razmerja ena ali druga stranka.

Iz sodbe bo torej razvidno, pod katerimi pogoji je izvršljiva, in za izvršbo na podlagi sodbe razen primera, da je v njej navezana izvršljivost zahtevka na nastop činjenice, ki jo mora dokazati upravičenec, zlasti če je zavisna od upravičenčeve predhodne dajatve ali storitve, ni potreba v izvršilnem predlogu izkazati nič drugega. »Izvršilni red navezuje izvršilni zahtevek in s tem zakonitost izvršilnega postopka edino na izvršilni naslov (§ 3 i. r.)«, pravi P o l l a k v svojem sistemu (str. 44).

Izvršilni naslov (sodba), to je specialna norma nasproti generalni v zakonu izraženi, ne ugotavlja samo, da je toženec obvezan tožilcu nekaj dati, plačati ali storiti. Dajatvena obsodilna sodba, ki nas edino tu zanima, obsega nasprotno tudi obljubo državne oblasti, da bo prisilila s svojimi sredstvi toženca do tega, da pride tožilec do ugotovljene dajatve. Ta dva elementa dajatvene (činitvene) sodbe, pravnomočna ugotovitev in izvršljivost sta tako tesno med seboj povezana, da drug brez drugega ne moreta obstajati. Kar ni pravnomočno ugotovljeno kot obstoječa dolžna dajatev, to ni izvršljivo. Nasprotno je izvršljiva dajatev, ki jo je sodnik ugotovil. Izjeme od tega enostavnega in edino možnega načela se ne morejo in ne smejo dopuščati, ako nočemo, da napravimo iz načela zmedo in

iz izvršljivosti nasprotje. Zato je po sebi umevno, da bodo izjeme od tega načela tudi v zakonih zelo redke. Omejitve ali izključitve izvršljivosti so našete v izvršilnem redu (§§ 35, 36), one, ki dopuščajo pravnomočno ugotovitev dolžne dajatve, a navezujejo izvršljivost na poseben pogoj, so rešiti po materialnem pravu. Te so res tudi izjemne (§§ 471, 1052 o. d. z., 502 Grpp.). Končno pristopajo k obema vrstama omejitev še one, ki se podajajo pri izvrševanju inozemskih izvršljivih sodb. Te so utemeljene v tem, da bi pred domačim sodiščem zbog nekaterih nedostatkov do formalne sodbe sploh ne bilo prišlo, ali pa da bi bil po tuzemskem pravnem redu obstoj dajatve materialno odklonjen. Predpisi o izvrševanju inozemskih sodb torej nazorno kažejo, da izvršilni sodnik izvršitve pravnomočne tuzemske dajatvene sodbe ne sme odkloniti, saj je izvršba inozemske sodbe nedopustna samo, kadar tuzemska sodba enake vsebine ne bi smela biti izrečena.

Naziranju, da je gledati šele ob izvršbi, ali smemo izterjati inozemsko terjatev od dolžnika, ne moremo pritrditi, ker nasprotuje bistvu pravnomočnosti in izvršljivosti.

Nemožnost, da bi bili upoštevani šele ob izvršbi prigovori te vrste, češ da toženec zbog deviznih predpisov ne more plačati, ker tujih valut nima in si jih tudi ne more nabaviti, ali pa da vsled prepovedi, pošiljati devize in valute v inozemstvo, ne sme plačati, se podaja še iz drugega razloga. Označeni prigovori niso nikakšni formalni zoper uvedeno izvršbo, so nasprotno povsem materialne narave in se obračajo zoper izpolnitev obstoječe obveze. Ako si dolžnik potrebnih valut ne more nabaviti, prigovarja s tem nemožnost, zadostiti svoji obvezi. Kdor se sklicuje na to, da mu veljaven zakon prepoveduje plačati, uveljavlja s tem, da njegova obveza še ni dospela in da zato na izpolnitev vsaj začasno ne sme biti obsojen (§ 502 Grpp.). Vsi materialnopravni prigovori pa se morajo uveljavljati v pravdi, kolikor so bili podani že tekom pravnega postopka. Poznejše ostvarjanje istih ni dopustno (§§ 35, 36 i. r.). Izvršilni naslov je formalna predpostavka za dovolitev izvršbe.

Spoznanje, da so gornji prigovori materialnopravne narave, se zrcali tudi v sodbi z dne 3. maja 1934, Ut 46/34 (Pr. Zb. 390). V tej poudarja najvišje sodišče, da je bilo inozemski sodbi odredi izvršljivost, ker bi nje izvršitev nasprotovala domačemu pravnemu redu (čl. 1, t. 5 konvencijo z Italijo o izvrševanju sodb), dokler zahtevajoči upnik

ne bi izkazal, da ima dovoljenje finančnega ministrstva, potrebno za izvoz denarja, katerega bi vrgla dovoljena izvršba. Ker ima zavezanec oporek le zoper inozemski izvršilni naslov, kakšnega pravnega pomočka naj se posluži nasproti izvršbi, dovoljeni na podlagi tuzemskega izvršilnega naslova? Ako se zahteva izkaz o dovoljenju finančnega ministrstva šele v predlogu za dovolitev izvršbe, potem bi bila ustanovljena z deviznimi predpisi nova formalnost, ki velja za izvršilne predloge na podlagi tuzemskih kakor tudi inozemskih naslovov. Čemu torej oporek in sklicevanje na čl. 1 t. 5 konvencije, ki je materialnopravne narave? Na mestu bi bil edinole rekurz, saj na podlagi tako nepopolnega predloga izvršbe ni bilo dovoliti, ako vztraja kasacijsko sodišče na naziranju sklepa Ut 30/34. Podlaga oporeka pa je trdno orisana v zakonu, tako, da jo ni moči nadomestiti z drugo vsebino, zlasti ne z razlogi, ki se podajajo iz dejanskega stanu, kakor je bil predložen prvi sodbi, in ki v čl. 1 konvencije niso prevzeti. Toda kasacijsko sodišče samo pravi, da je prizivna sodba kršila materialno pravo, ko ni upoštevala zadevnega zavezančevega prigovora. S tem je izrekla, da so ti prigovori materialnopravne narave.

III.

Potrditev tega, da so vsi omenjeni prigovori materialnopravne narave, se pokaže tudi, ako pregledamo najobičajnejše načine inozemskih plačil. Pri tem se držimo razporeditve plačil po že gori podanih vrstah: po kakovosti pravnih obvez in plačilnih sredstev.

A. Kar se tiče uvoza blaga iz tujih držav, ureja cela vrsta s posameznimi državami sklenjenih dogovorov (Švica, Češkoslovaška, Italija, Francija, Nemčija, Belgija - Luksemburška in Turčija), da je neposredno plačilo v upnikove roke izključeno, naj si je pogojeno v kakršnikoli obliki, in da se izvršujejo vsa plačila po klirinškem prometu. To je predpisano za države, s katerimi imamo znatnejši blagovni promet, uvoz in izvoz, ta plačila tvorijo približno 80% vseh naših inozemskih plačil. Tuzemski dolžnik ne sme plačati fakturo za uvoženo blago prodajalcu, marveč mora položiti fakturni znesek na posebni zbiralni račun, ki se vodi pri Narodni banki in sicer v domači valuti. S tem je dana celo upniku možnost, da zahteva plačilo v tuzemski valuti po posebej odrejenem kurzu všteti uradno premijo (prim), najsi je pogojena fakturna vsota v tuji valuti učinkovito. S pologom običajno kupec

zadosti svoji obvezi in se ima prodajalec za plačanega, izjema velja le za klirinške obračune z Češkoslovaško, Italijo in Švico. Izvozniki iz teh držav so poplačani šele, kadar prejmejo ustrezne vsote iz zbiralnih računov. Z nekaterimi državami obstoje še dogovori, da se poravnava po kliringu tudi drugi dolgovi in ne samo blagovni.

Devizni predpisi so, kolikor odredajo take ali slične načine plačil v inozemstvo, strogo obvezne narave. Seveda se njih obvezna moč ne razteza preko mej ozemlja, za katero so bili izdani. V tuzemstvu pa jih mora spoštovati vsak, predvsem pa tuzemsko sodišče. Tožbe na plačilo uvoženega blaga namreč navzlic predpisu, da je položiti fakturni svoti ustrezní znesek na zbiralni račun, ne bodo izključene. Ako se glasi zato tožbeni zahtevek na plačilo fakture v tuji, pa najsi tudi efektivno dogovorjeni valuti ali pa domači, se sodba ne sme glasiti drugače kakor na p o l o g dotičnega zneska na z b i r a l n i r a č u n. Z dogovori z naštetimi državami je namreč urejen ta način plačila, ta pa je kakor vsak drugi materijalnopravne narave. Zato je izreči to že v sodbi, poznejša presoja o načinu plačila šele ob dovolitvi izvršbe je prekasna, saj izvršilni sodnik, zlasti ako se mu predloži n. pr. izdatek izvršljive zamudne sodbe in pod., ne ve, za kakšno terjatev gre. Ako je nasprotno bila izdana za terjatev, ki jo je bilo položiti na zbiralni račun, sodba, glaseča se na dejansko plačilo, je pri izvršbi postopati z njo kakor s terjatvami, ki so opisane pod B in C. Možnosti, da se klirinški dogovor prekliče, se ogne sodnik s tem, da izreče p o l o g na zbiralni račun dotlej, dokler bo ta način plačila ostal v veljavi. Ni pa to potrebno, saj bi zakonita odprava kliringa tudi sama vplivala na izdane sodbe (specijalne norme) v tem pravcu, da je dovoljeno neposredno plačilo, ne pa p o l o g na zbiralni račun.

Toda kakor ni dovoljena prosta nabava tujih valut v svrhu neposrednega plačila, tako je treba tudi p o l o g na z b i r a l n i r a č u n o p r a v i č i t i (opravdati). To se stori z listinami, ki jih navaja čl. 3 dev. prav.: izvirna uvozna faktura, carinska deklaracija, potrdilo o plačanih davkih, izkaz o firmiski protokolaciji ali o obrtnici. Tako pri dobrovoljnem pologu na zbiralni račun kakor pri prisilnem je kupčeva stvar, da s temi listinami opraviči p o l o ž b o. Devizni predpisi so s tem kupčeve obveznosti pomnožili še z novo, namreč z opravičbo pologa. Ta obveznost je kakor ostale materijalnopravne narave, saj brez opravičbe ne more plačati in je zato pogoj za obsodbo.

Ako ni v sodbi izrečeno drugače, potem je toženčeva (v izvršbi zavezančeva) dolžnost, opravičiti pogog.

B. Plačila za uvoženo blago v države, s katerimi nimamo klirinškega prometa, je seveda izvršiti v upnikove roke. Ako je dogovorjeno plačilo fakture v tuji valuti efektivno, tak dogovor ni neveljaven, saj prepoveduje pravilnik le zadolževanje v inozemstvu, tedaj sklenitev posojilnih pogodb (čl. 11) in sklepanje pravnih poslov v drugi valuti kakor v dinarjih brez pristavka v državi (čl. 1, odst. 9). Nakup potrebnih valut in deviz ali kompenzacijskih bonov pa je dovoljen le pri pooblaščenih bankah, kolikor ne obstoji t. zv. sistem privatnega kliringa. Že v pravdi utegne tedaj dolžnik prigovarjati, da mu je nemogoče plačati, ker nima dovoljenja, nabaviti si tuje valute. Ali se mora sodnik baviti s tem prigovorom? Po cit. sklepu Ut 30/34 bi moral tak prigovor zavrniti, češ da je v toku pravde še prezgoden. Sodišča pa so šla večinoma drugi pot in so prigovore te vrste meritorno odklanjala (glej Šik, Smije li odvetnik izručiti novac ubran za inozemnu stranku? Odvetnik 1934, št. 6). S tem so pogodila brezdvomno pravo, kajti prigovori, da ni na razpolago tujih valut, torej dogovorjenega plačilnega sredstva, izraža ali stalno ali začasno nemožnost izpolnitve pogodbe. Zadeva s tem bistvo obligacijske zaveze same in je torej materialnopravne narave. Sodba zato preko tega prigovora ne more, marveč mora ali zavračajoč ta prigovor tožbenemu zahtevku ugoditi ali ga zavrniti, ako bi bil sodnik izjemoma naziranja, da je zbog obstoječih predpisov zahtevano plačilo odkloniti, kar pa ne bo pravilno.

Izvršilni sodnik mora izraženo zapoved, da se plačaj, upoštevati in predlagane izvršbe nima zavrniti, češ da plačilo v tuji valuti brez oblastnega dovoljenja ni dovoljeno. Iz tega razloga mora pasti tudi oporek zoper inozemski izvršilni naslov, kajti na kar sme obsoditi domači sodnik, sme tudi inozemski.

Drugi prigovor nasproti zahtevanemu plačilu te vrste terjatev bi temeljil v tem, da je kupcu glede na predpise deviznega pravilnika prepovedano, pošiljati valute v inozemstvo ali z drugimi besedami, da sme plačati v inozemstvo le z dovoljenjem ministra za finance. Tudi ta prigovor je v bistvu materialnopravne narave. Po pravnih učinkih, sproščenih po dev. prav., je namreč enako, ako tujih valut sploh ni na razpolago ali pa je prepovedano nabavljati si iste v svrhu plačila. Zato je

rešiti tudi to vprašanje že v pravdi sami in se ne more prepustiti izvršilnemu sodniku.

Za rešitev vprašanja, ali sme sodnik obsoditi na plačilo terjatve za uvoženo blago, je torej odločilno v prvi vrsti, kje je plačati. Ako je plačati v inozemstvu, kar pomeni, da mora kupec poslati dolžno kupnino prodajalcu v inozemstvo, potem je tudi kupčeva skrb, da ob času dolžnega plačila dospe kupnina upravičencu. Takrat mora poskrbeti on vse potrebno, zlasti izvršiti nakup valut ali deviz in jih poslati ali pa si izposlovati dovoljenje za izvoz dinarjev. Devizni pravilnik na materijalnopravni obvezi, k do ima izvršiti plačilo, ni nič spremenil, on daje v nekih primerih dolžniku le možnost, plačati tudi na drugačen način kakor dogovorjeno. Plačati in zbog tega nabaviti si potrebna plačilna sredstva, pa je in ostane še nadalje kupčeva, t. j. dolžnikova dolžnost. Prav tako si mora nabaviti kupec tuje valute, ako mora v njih poravnati svojo obveznost v tuzemstvu. Tu mu le za izvozno dovoljenje ni treba skrbeti, enako ako se glasi obveza na plačilo terjatve v dinarjih in v tuzemstvu. Takšna plačila pač ne bo imeti za inozemska. Treba torej dobro ločiti, čigave obveznosti obeh pogodbenih strank je pomnožil devizni pravilnik in ne enostavno vse naprtiti prodajalcu! Pomisliti je pri tem tudi nato, da ima potrebne listine (originalno uvozno fakturo, carinsko deklaracijo, potrdilo o plačanih davkih, izkaz o firmiski protokolaciji ali o obrtnici čl. 3 dev. prav.), s katerimi mora opravičiti nabavo tujih valut, v rokah kupec-dolžnik.

Sodba, da plačaj kupec, je tem bolj pravilna in utemeljena, ker daje rešitev ministra za finance z dne 26. septembra 1932 št. II-115400 kupcu možnost, da plača svoj dolg s položbo dolžne kupnine v dinarjih na t. zv. »začasno vezani« dinarski račun, ako nima v rokah vseh potrebnih listin, da bi opravičil nakup tujih valut.

C. Končno imamo še neblagovne terjatve inozemcev, ki se ne glase na tujo valuto efektivno, marveč splošno na takšno, ki jo sme dolžnik plačati tudi v domači valuti in na obveznosti v domači valuti sploh. To bodo zlasti alimentacijske, odškodninske, ekspenzarne terjatve, potem terjatve iz delavnih in službenih pogodb in pod. in katera je poslati v inozemstvo. Ali postavlja devizni pravilnik tudi za plačilo teh terjatev kakšne omejitve?

Kakor devizni pravilnik ne prepoveduje plačil inozemskih terjatev, tudi v tuji valuti sklenjenih ne, tako ne zabranjuje onih, ki so pogojene v domači valuti. Z deviznim

pravilnikom je zabranjen v prvi vrsti izvoz domačih plačilnih sredstev, bodisi za nakup tujih valut bodisi neposredno. Oboje predstavlja zadolževanje nasproti inozemstvu in utegne slabšati domačo valuto.

Nasproti inozemskim dinarskim terjatvam bo prigovarjal dolžnik, da ne sme plačati v inozemstvo: primer cit. kasacijske sodbe z dne 3. maja 1934 Ut 46/34. Tudi ta prigovor proglašča citirana sodba za materialnopraven, češ da se protivi javnopravnim določbam pravilnika z devizami in valutami, ako se nalaga tuzemcu plačilo v roke inozemca, ne da bi se poslednji izkazal s potrebnim izvoznim dovoljenjem za valute ali dinarje. Materijalnopravne narave pa mora biti ta prigovor vselej, tudi ako se postavlja nasproti tuzemski in ne samo nasproti inozemski sodbi. Ako dolžnik ni tega prigovarjal v tuzemskem pravnem postopku, potem je s tem ob priliki izvršbe izključen. Drugo vprašanje pa je, ali je ta prigovor s strani dolžnika tudi utemeljen.

Tudi v takih primerih je treba dobro razlikovati, za kakšno plačilo da gre. Ako mora poslati dolžnik vsoto v inozemstvo, potem zadeva obveza njega, preskrbeti si potrebno izvozno dovoljenje. Ako mora plačati v tuzemstvu, potem je ločiti, ali gre za tuzemsko ali inozemsko plačilo. Slednje bo, ako gre enostavno za iskalni dolg, pri katerem upnik v tuzemstvu le pobere plačilo in prejetu iznese iz države. V tem primeru je dolžnikova dolžnost le, da pripravi za plačilo potrebna sredstva, vse ostalo si mora preskrbeti upnik. Ako pa je dogovorjeno za inozemski dinarski dolg posebno plačilno mesto v tuzemstvu, kakor tudi če gre za prinosni dolg, potem mora dolžnik storiti s svoje strani vse, da zadosti obveznosti. Te ni izpolnil, ako zbog tega, ker nima dovoljenja finančnega ministra, upniku ne sme plačati.

Temu naziranju se ne protivita tudi v sodbi Ut 46/34 navedena dopisa. Finančno ministrstvo namreč pravi, da je za nakazilo dolgovanih lir v inozemstvo potrebna po čl. 5 dev. prav. posebna odobritev z njegove strani. Narodna banka pa izjavlja, da je ta odobritev potrebna za nabavo inozemske valute ali za polaganje dinarjev na interni račun inozemca pri nekem domačem upravičenem zavodu. Kdo si mora izposlovati to dovoljenje, o tem v nobenem teh dopisov ni govora. Stoji le toliko, da bi si ga moral pribaviti inozemec, ako hoče, da se mu otvori pri upravičenem denarnem zavodu dobroimetje v t. zv. »internih« dinarjih (rešitev fin. ministra z dne 1. marca 1934 št. 21390 v zvezi

z rešitvijo z dne 1. marca 1932 št. 24500/1). Ako pa take zahteve inozemec ni postavil, potem je po pogodbi presoditi, čigava je dolžnost, nabaviti si potrebna dovoljenja za plačila v inozemstvo. To velja v enaki meri tudi za plačila te vrste, katera je moči poravnati tudi po kliringu, kolikor je po nekaterih dogovorih omogočen ta način plačila tudi za druge in ne samo za blagovne terjatve.

Ako torej po splošnih predpisih o izpolnjevanju obvez ni naloženo upniku, razen da sodeluje pri sprejemu dolžne vsote, še kaj drugega, potem mu tudi devizni predpisi ne nalagajo nobenih posebnih dejanj. Vse za izvršitev plačila potrebne listine in odobritve, to je opravičbo plačila, mora vobče preskrbeti dolžnik. V tem pogledu tudi za dinarske dolgove ni nobene izjeme.

Naložitev vseh teh obvez upniku-inozemcu, tako da bi moral skrbeti ta, da se mu plača, bi pomenjalo v nemalih primerih toliko kakor *denegatio iustitiae*. Kakor že navedeno, inozemec prečesto ne bo mogel opravičiti inozemsko plačilo, zlasti ne, ako ne pojde za nasprotno dajatev za uvoženo blago. Vse to bi škodovalo domačemu kreditu in bi ga spodkopavalo, s tem pa bi bil dosežen vprav nasproten uspeh, kakor ga namerjajo devizne omejitve. Prav posebno bi se občutilo to, ker je stvarjanje t. zv. »vezanih računov« po čl. 10 dev. prav. sedaj kolikor toliko izključeno in dopustno le v izrečno dovoljenih primerih.

Dasi je bil namen deviznih predpisov, spreminjati materialno pravo, le v toliko, da je dopuščeno sedaj terjatve v tujih valutah izterjavati tudi v domači vrednoti, da ne teko nobene obresti od vsot, položenih na zbiralnih računih, so naložili vendar strankam tudi še neke materialnopravne obveznosti. Izraženim naziranjem, da gre le za formalne predpise, na katere je paziti šele ob izvršbi, zato ni pritrđiti. Izrečena sodba bo odločilna, ali je izvršbo brezpogojno izvesti ali pa je izvedba vezana na izpolnitev še nadaljnjih pogojev. Ti bodo podani le tedaj, ako bi sodba nalagala kaj takega upniku. Ali bo to mogoče in ali ne bo na mestu zavrnitev tožbenega zahtevka, bo odvisno od možnosti ugotovitve upnikove nasprotne storitve in od njegovega zadržanja. Tedaj zavrnitev, kadar stoji, da je opravičba upnikova dolžnost, kajti o tem more razpravljati le pravi sodnik v kontradiktornem postopku, pa se način opravičbe ne da točno ugotoviti, ali pa če upnik opravičbo odkloni.

IV.

Po vsem tem bo jasno, kdaj je dovoliti predlagano izvršbo. Ako je plačilo vezano na izpolnitev pogoja (opravičbe) z upnikove strani, bo moral ta priložiti že svojemu izvršilnemu predlogu izkaz o izpolnitvi naloženega pogoja (§ 7 i. r.). V nasprotnem primeru upnik ne more računati na ugodno rešitev. Ako pa sodba upniku kaj takega ne nalaga, potem pojde izvršba praviloma reden pot. Na noben način pa ne gre, prepuščati šele izvršilnemu postopku, kdo mora plačilo opravičiti. To je materijalnopravno vprašanje in ga je rešiti zato v pravnem postopku.

Ako je bila izrečena nepogojna o b s o d i l n a s o d b a, potem ugotavlja ta dvoje obvez. Prvič, da je dolžnik dolžan plačati, in drugič, da mora on opravičiti plačilo v smislu deviznih predpisov. Ta druga obveza je obsežna že v prvi. Vsako inozemsko plačilo je namreč opravičiti ali z ene ali druge strani. Ako sodba ne nalaga opravičbe prejemniku plačila, potem je dolžan tisti izposlovati opravičbo, ki plača. To je povsem naravno in zato sploh ni potrebno, navajati kaj takega v izreku sodbe. Kdor namreč ne priznava samo svoje obveze, ampak hoče tudi res plačati, izvršiti plačilo realno, ta mora imeti v rokah vse, kar za plačilo potrebuje. Sodba, kakor gori izvajano, ni samo ugotovitev obveze, marveč obenem tudi dolžniku dana zapoved, obvezo izpolniti eventualno pod pritiskom državne oblasti. Zato izrek, izposlovati potrebno opravičbo, kjer je to dolžnikova stvar, pri inozemskih plačilih, sploh ni potreben, dolžnost to storiti, se podaja sama po sebi iz obstoječih predpisov. Res pa določitev tudi te dolžnikove obveze v sodbi ni izključena in bi le odstranjevala vsak dvom.

Ako torej po vsebini sodbe za izvršbo ni zapreke, je izvršiti to ne glede na določbe dev. prav. in ostalih dodatnih predpisov. V toliko ima prav rekurzni sklep apelacijskega sodišča ljubljanskega I Pl 10/34-2, da devizni predpisi tudi na izvršilni postopek nimajo nobenega vpliva in da prihajajo v poštev za izvršilnega sodnika šele takrat, kadar naj izvrši iz zavezančevih denarnih sredstev, dobljenih z izvršbo, plačilo v zavezančevem imenu. Brez dvoma sme upnik ubrati tudi drugačen pot, kakor se mu zdi to za dosigo smotrnejše. Redoma pa bo opravičbo plačila, ki bremeni na zavezancu, opraviti šele po končani izvršbi in je ni zahtevati že pred izvršbo ali obenem z njo.

Razlog za to je povsem naraven. Največkrat bo predložil zavezanec za opravičbo potrebne listine sam, čim bo videl, da je stvar resna. Ako bi tega ne hotel storiti, potem ne gre, da bi upnik čakal, da se mu dovoli in izvede izvršba šele, dokler ne bo dosegel z izvršbo predložitve potrebnih listin oziroma, dokler mu opustivšemu izvršilno pot ne bo mogoče, dobiti na lastno ime za plačilo in izvoz denarja potrebno dovoljenje. Takšen postopek zahteva običajno več časa, v tem pa utegnejo zahtevajočega upnika prehiteti drugi, katerim je dolžnik bolj naklonjen, slednji utegne celo propasti. Zato je izvršbo izvesti do kraja ne glede na nedostajajočo opravičbo. To je zahtevati šele, ko je treba izkupiček dražbe izročiti zahtevajočemu upniku. Dotlej pa obdrži izvršilno sodišče izkupiček ali pri sebi ali ga položi na zbiralni račun ali na začasno vezani račun inozemčev ali ga pa položi po § 1425 o. d. z. Položbo po § 1425 o. d. z. je imeti za dopustno, čeprav tiči razlog zanjo v dolžnikovi osebi in ne v upnikovi. Zakon namreč ne zahteva, da bi moral biti podan važen razlog vprav v upnikovi osebi, marveč le, da dolga ni moči plačati (glej Weiss, Klangov komentar k § 1425/II). Teorija in praksa se nagibata sicer pretežno k nasprotnem naziranju, po našem mnenju pa je neobhodno potrebno, da se v izjemnih primerih pripušča širše tolmačenje, zlasti ker ga zakonito besedilo ne izključuje.

Čim je pobrana potrebna denarna vsota za inozemsko plačilo, je izsiliti opravičbo od zavezanca, ako je ta ne opravi prostovoljno. Sredstvo zato daje zahtevajočemu upniku ista sodba. Ta je izvršilni naslov tako za izdejstvovanje plačila, kakor tudi za predložitev potrebnih listin (§§ 346, 353, 354 i. r.).

S sprejetim denarnim zneskom in z opravičilnimi listinami bo postopal zahtevajoči upnik tako, kakor bi za primer prostovoljnega plačila njegov dolžnik. Dejansko razpolagati s plačilom ne bo mogel, kadar bo izvršilno sodišče položilo izvršljivo terjatev na zbiralni račun.

Opisanega postopka se je držati tudi, ako zastona inozemskega upnika tuzemski pooblaščenec, osobito odvetnik. Pooblaščenec nima več pravic kakor pooblastitelj, pa veljajo zato tudi za plačilo v pooblaščenčeve roke isti predpisi in iste kavtele. Kaj drugega bi bilo, ako bi bila terjatev cedirana in bi bila cesija dopustna. Izključena bo, ako predpisuje naš zakon za inozemsko plačilo izvesten način, kakor na pr. plačilo za uvoženo blago na zbiralni račun.

Nobenega posebnega vprašanja ne postavljajo devizni predpisi za izvršbo, kadar se glasi sodba na tujo valuto. Tudi dolgovi, ki se glasijo efektivno na tujo valuto, so denarne terjatve in je opraviti zato izvršbo za poplačilo njih prav tako kakor za poplačilo terjatev v domači valuti. Ločiti je te terjatve od onih, katere gredo na dajatev množine določenih tuzemskih ali inozemskih novcev ali denarnih enot. Ni treba iskati torej pri zavezancu najprej z izvršbo tuje valute ali devize in šele potem, ko je iztekla takšna izvršba brezuspešno, naperiti izvršbo po drugem oddelku i. r. ali pa celo tožbo po § 368 i. r. Dopustna je marveč takoj tudi v takih primerih izvršba po splošnih predpisih za poplačilo denarnih terjatev. To postaja polagoma obče mnenje (Neumann, System 83, Neumann - Lichtblau, Kommentar 369, Pollak, System 787, Wahle, Rechtsprechung IV, 212, V 19, isti, Österreichische Richterzeitung 1932, str. 257, nasprotno Walker - Prochaska, Sistem des E. R. 76, deloma nasprotno Weinmann, Jurist. Blätter, 1933, str. 51). Seveda sme ubrati zahtevajoči upnik tudi drugo pot, namreč izvršbo na izročitev tujih valut ali deviz, ako upa, da jih bo pri zavezancu dobil.

Za izvršbo v zavarovanje po vsem tem ne velja nič posebnega. Ako nalaga nepravnomočna sodna odločba plačilo obvezani stranki nepogojno, jo je dovoliti po predpisih §§ 370 sl. Ako navezuje že ta sodba plačilo na določno upnikovo storitev, potem bo dovoliti zavarovalno izvršbo tudi v primerih § 371 i. r. le tedaj, ako izkaže zahtevajoči upnik to storitev, kajti sicer ni izvršilnega naslova za izposlovanje zavarovalne izvršbe. Tudi ta se upniku ne sme dovoliti prej, dokler ni storil s svoje strani vse, kar mu nalaga pogodbeno razmerje.

Obzornik.

Iz novejšje italijanske pravne filozofije. Giorgio del Vecchio.

Italijanska pravna filozofija se lahko ponaša z nepretrgano vrsto velikih in originalnih mislecev, ki sega od Vica (Italijanskega Kanta) preko Genovesija, Beccarije, Filangierija, Romagnosija, Rosminija, Giobertija, Spavente in drugih v našo dobo. Tej kontinuiteti historičnega razvoja, za katero jo lahko drugi

narodi zavidajo, se pridružuje, slično kakor v Nemčiji, veliki razmah pravne filozofije ob koncu XIX. in v prvih desetletjih našega stoletja. Kot znano, gre okrog l. 1900 sporedno z renesanso splošne filozofije tudi prerojenje pravne filozofije. V filozofiji in v pravni filozofiji se odraža vedno bolj ostro nasprotje med pozitivizmom in raznimi idealističnimi stremljenji, ki se naslanjajo na velike sistematike iz prvih desetletij XIX. stoletja. V nasprotju s filozofskim prizadevanjem v Nemčiji pa ne gre v Italiji za preprosto obnovo sistemov Kanta, Fichteja, Schellinga in Hegla, ker se v italijanskih mislecih ti sistemi takorekoč prekrvajo z lastno nacionalno tradicijo. Izročilo sholastike, naturalizem renesanse in spiritualizem XVIII. stoletja predstavljajo takorekoč osnovne tokove, ki so se še v moderni italijanski filozofiji obogatili z nemškimi metafizičnimi sistemi in jih sprejeli vase kot element oploditve — in ne več kot to, kajti razvoj italijanske filozofije in pravne filozofije je toliko samostojen, kolikor moremo pri teh vedah sploh in pri kateremkoli narodu govoriti o samostojnosti.

Med najbolj reprezentativne predstavnike italijanske moderne pravne filozofije spada Giorgio Del Vecchio, bivši profesor bolonjske in sedaj rimske univerze. Del Vecchio je od italijanskih pravnih filozofov brez dvoma tudi v inozemstvu najbolj poznan, nekatera njegova najvažnejša dela kot n. pr. »Filozofske osnove pojma prava« (Bologna 1906) ter »Pojem narave in princip prava« (Torino 1908) so prevedena na razne evropske jezike. Pri nas je izšel v Arhivu za pravne in družtvne nauke leta 1933 njegov članek »Križa pravne nauke«, o njegovem delu pa je v istem Arhivu ponovno referiral prof. Tasić. Del Vecchio je tudi ustanovitelj in glavni urednik »Mednarodne revije za pravno filozofijo« (Rivista internazionale di Filosofia del Diritto), ki izhaja v Rimu od leta 1921 in obsega sedaj že štirinajst debelih knjig leksikonskega formata. Revija je nekako središče mednarodnega pravnofilozofskega prizadevanja in šteje med svoje sotrudnike najodličnejše pravnike v Italiji in drugod. Leta 1932. so izšla že v drugi izdaji Del Vecchiovca »Predavanja iz pravne filozofije« (Lezioni di Filosofia del Diritto), katera je tudi že prevedel v španščino prof. Louis Recaséns Siches, v novejšem času pa razna manjša predavanja in članki.¹

¹ Kronološka bibliografija: La dichiarazione dei diritti, Genova 1903; I presupposti filosofici della nozione del diritto, Bologna 1906; Sulla teoria del contratto sociale, Bologna 1906; Il concetto della natura e il principio del diritto, Torino 1908; Diritto e personalità umana nella storia del pensiero, Bologna 1917³; Sull' idea di una scienza del diritto universale comparato, Torino 1909²; Il fenomeno della guerra e l'idea

Pravno filozofijo definira Del Vecchio kot ono panogo filozofije, ki opredeljuje pravo po njegovi logični univerzalnosti, raziskuje izvor in splošna svojstva njegovega zgodovinskega razvoja kot univerzalne pojave in ga vrednoti po idealu pravičnosti.

Pravna filozofija ima torej tri naloge, logično, fenomenološko in deontološko.

Logična opredelba prava mora obsegati vse mogoče pozitivne pravne sisteme, ali kakor se izraža kritična filozofija, ona mora ustrezati vsakemu mogočemu pravnemu izkustvu. Proti skeptični usmerjenosti, ki od Karneada do Montaigna in Pascala zanika obstoj naravnega prava, poudarja Del Vecchio potrebo logično-univerzalne konstrukcije, ki naj predstavlja napram skeptični negaciji višjo razvojno fazo in ki naj premosti nasprotja empiričnega sveta s pomočjo enotnih, racionalnih principov. Do te univerzalno-logične opredelbe prava nas po Del Vecchiju ne more voditi empirična analiza raznih elementov, ki so skupni vsem pravnim sistemom. Tudi ta poskus se ponavlja v pravni filozofiji od Aristotela dalje. Sicer res lahko ugotovimo v človeštvu neka konvergentna dinamična stremjenja, vendar pa bi nas definicija prava, ki bi bila odvisna od raznih pozitivno-pravnih sistemov, ne mogla zadovoljiti, ker bi ne izčrpala vsega pravnega izkustva, marveč le oni del, ki ga pravno izkustvo smatra za skupnega in trajnega. Po Del Vecchiju eksistira samo ena možnost, priti do res univerzalne in vse izkustvo obsegajoče logične opredelbe prava. Pravna realnost se namreč ne izčrpava vsa v konkretni, vsebinski dejavnosti. Eksistira nek logični lik juridičnosti, različen od vsake menjajoče vsebine. Ta ima objektivno veljavnost, ker ustreza realnosti, in črpamo ga naravnost iz našega razuma. Del Vecchio navaja Avgustinove besede: *Noli foras ire; in te ipsum redi, in interiore homine habitat veritas*. Ta logični lik pravnosti nam sicer ne pove, kaj je pravično in kaj krivično. V Kantovi terminologiji odgovarja na vprašanje »quid jus«, ne pa »quid juris«. In v tem Kantovem smislu pojmuje tudi Del Vecchio logično kategorijo pravnosti,

della pace. Torino 1911²; Sulla positività come carattere del diritto, Modena 1911; *Sui caratteri fondamentali della filosofia politica del Rousseau*, Genova 1914³; *Sui principi generali del diritto*, Modena 1921; *Moderne concezioni del diritto*, v Riv. internaz. di Filosofia del diritto, 1921, III; *La Giustizia*, Bologna 1924²; Sulla statualità del diritto, v Riv. internaz. di Filosofia del diritto, 1929, I; *La crisi dello Stato*, v Riv. internaz. di Filosofia del diritto 1933, VI; *Ricordando Alberico Gentili*, v Riv. internaz. di Filosofia del diritto, 1934, I.

ki omogoča vsako posamezno pravno izkustvo in je torej dana a priori, ne pa črpana iz izkustva.

Druga naloga pravne filozofije je fenomenološka. Pozitivno pravo je pojav, skupen vsem narodom v vseh časih, torej nujna tvorba človeške narave. To pomeni, da eksistirajo poleg posebnih vzrokov, ki določajo vsebino posameznih norm, še drugi splošni in skupni vzroki. Zaradi tega je treba poglobiti raziskavanje in pojmovati pravo kot univerzalno-človeški pojav. Kontingentni motivi, iz katerih je vzrastel neki zakon ali običaj, še ne dokazujejo v zadostni meri nujnosti prava na splošno. Da spoznamo pravni fenomen v celoti, tako v njegovi statičnosti, kakor v njegovi dinamičnosti, moramo proučavati pravno zgodovino vsega človeštva, v celoti, ali, kakor je dejal Vico, večno idealno zgodovino, ob kateri potekajo v času zgodovine vseh narodov (»*storia ideale eterna, sopra la quale corrono in tempo le storie di tutte le nazioni.*«) Upodobiti moramo torej čimbolj popolno sliko življenja vsega prava po njegovem izvoru in razvoju. Ta druga panoga pravne filozofije ima sicer fenomenološki in zgodovinski značaj, vendar pa je po svojem bistvu metahistorična, ker presega partikularno zgodovino enega naroda in torej tudi onih znanosti, ki se bavijo s pravom nekega določenega naroda.

Tem dvem se kot tretja naloga pravne filozofije pridruži deontološka. S formalnim raziskavanjem logičnega lika pravnosti, v katerega lahko uvrstimo vsako mogoče konkretno pravno izkustvo, so dane le osnove višjega raziskavanja po smislu razvoja in končnem smotru vsega prava. Človeški duh ni ostal nikoli pasiven spričo pravnih pojavov. Vsakdo čuti v sebi možnost, soditi in vrednotiti obstoječe pravo, v vsakem posamezniku eksistira čut pravičnosti. Od tod raziskavanje ideala prava in ideje pravičnosti, ki ne more biti pridržano nobeni posamezni pravni znanosti, marveč se mora kot njih skupna osnova obdelati po univerzalni metodi.

Del Vecchio pripada pobornikom novega naravnega prava. Absolutni kriterij pravičnosti ali naravno pravo sloni po našem avtorju na sami naravi stvari, ne pa na zakonodavčevi naredbi. Navzlic različnosti v pojmovanju njene vsebine je ideja naravnega prava vedno spremljala človeštvo in navzlic raznolikosti v metodi so bili zaključki skoro povsod isti. Od pozitivnega prava, ki faktično velja, se razlikuje naravno pravo kot deontološki princip, ki velja idealno. Seveda pa ta ideja prava ne more nadomestiti logične definicije prava, ki mora vsebovati vse pravne sisteme, torej tudi naravno ali idealno pravo. Kantova definicija prava »kot skupnosti pogojev, ki omogočajo soobstoj samovolje enega s samovoljo vseh drugih po univerzalnem za-

konu svobode«, se po Del Vecchiju nanaša v resnici na ideal prava ali naravno pravo, ne pa na logični lik prava. Sicer bi se lahko sklepalo, da pravo ni nikoli eksistiralo, ker so pravni sistemi, ki jih vendar pripoznavamo kot take, bolj ali manj oddaljeni od te maksime. Torej bi bilo treba od kategorije pravnosti kratko-malo izključiti vse sisteme, ki ne pripoznavajo enake svobode. Rimsko pravo zanika n. pr. z institucijo sužnosti princip enake svobode, torej bi ne bilo pravo. Da se izognemo takim nesmiselnim zaključkom, je treba po Del Vecchiju strogo ločiti problem ideala prava ali naravno pravo od pojma prava.

Kritika odnosa med tem, kar je in tem kar naj bo, med bitjo in najstvom, ki je bila v Italiji še izza Heglove kritike vsake deontologije aktualna, omogoča torej Del Vecchiju ne le pravilno pojmovanje in upoštevanje vsake pravne fenomenologije in konkretnega zgodovinskega pravnega razvoja, marveč tudi premostitev nasprotja obeh v enotni univerzalno-logični kategoriji, ki obsega v enaki meri bit in najstvo. Po drugi strani pa obdrži naravno pravo veljavo kot idealni kriterij prava in kot smer, v kateri se giblje zgodovinski razvoj prava. V vsaki še tako primitivni fazi ne manjka nikoli, čeprav samo delna in nepopolna, soglasnost obeh redov resnice, ali, kakor je dejal Vico (»auctoritatem cum ratione omnino pugnare non posse«. Kajti če bi v pozitivnem pravu ne bilo nobenega racijalnega ali idealnega elementa, bi ne imeli več opravka z zakoni, marveč z nestvori zakonov, ali kakor je dejal isti Vico: »non leges essent, sed monstra legum«.

Natančnejša opredelba naravnega prava vodi Del Vecchia do principa absolutne osebnosti, nadrejenosti subjekta nad objektom, na katerem gradi svet nrvnosti. Najvišja maksima subjekta je: ravnaj ne kot sredstvo in orodje naravnih sil, marveč kot avtonomno bitje, ki je samo sebi počelo in smoter, ne kot homo phaenomenon, marveč kot homo noumenon, kot racijalno bitje, neodvisno od fizičnih strasti in afektov.

Ta osnovni zakon vsega človeškega ravnanja se deli nujno v dva različna lika, ki ustrezata dvem univerzalnim etičnim kategorijam: moralnosti in pravu.

Etika in pravo se po Del Vecchiju ne razlikujeta kvantitativno, marveč samo kvalitativno: ena in drugo se uporabljata na vsa človekova dejanja, a z različnega stališča. Človeška dejanja namreč lahko vrednotimo a parte subjecti ali pa a parte objecti: v prvem primeru je vrednotenje moralno, v drugem pravno. Etiko pojmuje torej Del Vecchio v širšem smislu. Morala in pravo sta etični kategoriji, obe sta osnovna in edino možna načina vrednotenja vseh človeških dejanj. Moralno vrednotenje

je subjektivno in enostransko, pravno pa objektivno in dvostransko, ker se nanaša vedno tudi na druge subjekte (kar nekdo pravno sme, sme vedno napram drugim). Pravo postane tako objektivna, po nekem etičnem merilu usmerjena koordinacija dejanj, ki so dopustna med različnimi subjekti.

Priznanje etičnega principa in univerzalno-logična opredelba pojma prava vodita Del Vecchia nujno do tega, da odreka elementu sile razlikujoče svojstvo prava. Sila spremlja vsa človekova dejanja. Kar pa pripada vsem fenomenom, jih ne more razlikovati. Pojem prava pripada svetu vrednot. Ne smemo ga zamenjati s faktom, s fizično eksistenco, kateri je nadrejen. Sodba, da ustreza nekaj pravu, je več nego zgolj ugotovitev fizične eksistence: pravni kriterij je nadeksistencialen. Obstoj prava ni torej odvisen od njegove ostvaritve, od njegove ugotovitve v svetu fenomenov. Pravo eksistira logično tudi tam, kjer je kršeno.

Posebno pereče v sodobni socialni filozofiji je vprašanje razmerja med posameznikom in državo. Pravzaprav ni to vprašanje nikoli prenehalo biti aktualno: proti omnipotenci države je stal vedno posameznik ali skupine posameznikov, ki so vsako državno vezanost občutili kot oviro in ugnetenje svobodnega udejstvovanja. Skrajni individualizem in vsemogočna država sta tako sovražnika, ki se vzajemno zanikata. Vendar si pa ne moremo misliti občestva, v katerem bi bil posameznik sproščen vseh vezi. Kako uravnovesiti nasprotujoči si stremljenji, kako najti pravo razmerje, ki naj čimbolj mogoče varuje svobodno aktivnost posameznika in nujnost občestvene povezanosti, je vprašanje, ki ga naša doba skuša na razne načine zopet enkrat rešiti. To dokazuje, da je danes država v krizi. Ta problem je Del Vecchio obravnaval posebno v predavanju, ki ga je imel leta 1933. na univerzi v Bukarešti in ki ga je potem ponovil na različnih drugih inozemskih univerzah.²

Državo opredeljuje Del Vecchio kot skupno središče različnih pravnih dejavnosti, ki tvorijo neki sistem. Neki pravni red je država, kadar je v nekem smislu subjektiviran, kadar izvirajo norme, ki ga tvorijo, iz neke enotne volje, od katere je odvisna in ki je resnični subjekt vsega pravnega reda. Ta enotna volja ne more biti odvisna od druge in odtod svojstvo suverenosti države. Vendar zaradi tega nista pravo in država istovetna. Pravo se v zgodovinski realnosti menja in razvija, tako da moremo govoriti vedno le o več pravnih sistemih, ki so v eni in isti državi včasih tudi v antitezi. Tako bi

² La Crisi dello Stato, v Rivista internazionale di Filosofia del Diritto, 1933, VI.

mogli definirati državo tudi kot prevladujoči pravni sistem, kot oni sistem, ki ima največjo stopnjo pozitivnosti in se uspešno uveljavlja napram vsem drugim. Država je torej središče težnosti nekega sistema, žarišče, v katerem se zbirajo in iz katerega izžarevajo vsi žarki, ki tvorijo neko resnično enoto. Uveljavljanje državne avtoritete ne more biti zaradi tega nikoli mehanično uporabljane sile, nasprotno gre vedno za neko atrakcijo in asimilacijo sredobežnih sil, katerim mora država vtisniti svoj duhovni pečat. Spontana izvendržavna pravna produktivnost (torej pravna produktivnost drugih pravnih sistemov v nasprotju s prevladujočim pravnim sistemom) postane za državo lahko usodna. Tako je v takozvani fevdalni dobi država zgubila mnogo svojih funkcij, ne da bi bili prejšnji zakoni, ki so ji te funkcije podeljevali, formalno ukinjeni: drugi pravni sistemi z lastnimi, izven državnimi središči so se razširili na škodo države in vedno bolj utesnjevali njeno območje. Tudi v novi dobi smo po Del Vecchiju doživeli tako disgregacijo države, proti kateri so vstale mogočne zasebne organizacije (sindikati delavcev, delodajalcev, banke, trusti itd.). Vse te organizacije so bile v boju med sabo, država pa je stala brez moči ob strani in si ni upala poseči aktivno v ta boj vseh proti vsem. Najnovejša faza razvoja je po Del Vecchiju zopetna okrepitev državne avtoritete in njeno suvereno uveljavljanje napram vsem drugim sredobežnim pravnim sistemom.

Nemogoče nam je podati v tem kolikortoliko omejenem okviru vsestransko podobo teoretskega in praktičnega udejstvovanja prof. Del Vecchia. Njegova dela, tako bogata po vsebini, odlična po klasično jasni dikciji in ostri formulaciji vseh najvažnejših problemov pravne filozofije, so postala klasična in mu pridobila v zvezi z njegovimi pedagoškimi vrlinami navdušene učence, ki nadaljujejo mojstrovino delo. Mislimo, da bi ne mogli bolje zaključiti tega skromnega prikaza, kakor z njegovimi lastnimi besedami, ki jih je zapisal na koncu svojega članka »Križa pravne nauke«³: »Po svojem poklicu so pravniki pozvani, da vzpostavijo ravnovesje in mir; zaradi tega se pravniki vseh dežel čutijo na neki način brate. In v resnici služijo vsi socialnemu miru, ne samo med posameznikom in posameznikom, med družino in družino, marveč tudi med različnimi kolektivnimi organizacijami istega naroda in, končno, med raznimi narodi«. Tudi naša iskrena želja je, da bi se ta beseda velikega Italijana čimprej uresničila in privedla do uspešnega duhovnega sodelovanja naših narodov.

Dr. Boris Furlan.

³ Posebni odtis iz Arhiva za pravne i društvene nauke, knjiga XXVII (XLIV), št. 3 od 25. septembra 1933. Prevod prof. Tasića.

Spomini na Rando.

(Dve reminiscenci na Rando.) Bilo je l. 1900., ko sem se prijavil k pravosodnemu rigorozu na češki pravni fakulteti v Pragi. Rigorozov tam nismo delali pred plenumom komisije, ampak pred poedinimi eksaminatorji. Randa je izpraševal trgovinsko in menično pravo. Bil je visoke, častitljive, res viteške postave in čisto poduhovljenega obličja. Ko se mu predstavim, mi ponudi stol in vzame indeks v roko. Iz njega vidi, da sem rodom iz Ljutomera. Prvo vprašanje: »G. kandidat, kako pridete iz Ljutomera v Prago?« Ko mu razložim, da je bilo pri nas nekaj agitacije za študiranje v Pragi, in da nas študira zaenkrat 12 Slovencev tukaj, se Randa ves čas zadovoljno smehlja in mi prikimuje. Nervozno čakam drugega vprašanja, izpitnega. In prišlo je: »G. kandidat, ali še raste dobro ljutomersko vino?« Šele nato je sledilo tretje vprašanje (o prehodu nevarnosti pri trgovskem kupu), četrto, peto in šesto in končno odličen uspeh. Eden mojih najlepših spominov! — Bilo je kasneje l. 1905., ko sem bil odvetniški koncipijent pri dr. Koziću na Dunaju. Tudi njegovega imena se spominjam s spoštovanjem, saj je bil odličen Hrvat, že takrat jugoslovanskega mišljenja in prijatelj Slovencev; za koncipijente je imel skoro samo nas. Kot pravnik je bil tako izboren, da ga je zagrebška pravna fakulteta želela pridobiti za svojo učno moč. V njegovi pisarni so večkrat tožili istrski duhovniki državni erar na doplačilo kongruie. Tržaško namestništvo jim je namreč silno rado odračunavalo od kongruie vsak postranski dohodek, ki ga je iztaknilo. Kompetentno za te spore je bilo bivše državno sodišče na Dunaju. Tožniki so morali v splošnem dokazati, da ustreza postranskemu dohodku kaka posebna prestacija duhovnikova, zlasti čitanje ustanovnih maš in dr., nakar je sodišče spoznalo odtegljaj za neupravičen. Enkrat je bila stvar posebno težavna, in je tožitelj odlašal nad 20 let, preden se je odločil tožiti. Med 11 člani sodišča, skoro samimi ekscelencami, je bil tudi Randa. Dr. Kozić je tožnikovo zahtevo, na osnovi več sto let starih listin, tako prepričevalno zastopal, da ni le prodrl s tožbenim zahtevkom (več tisoč starih zlatih kron), ampak da je po razglasitvi sodbe stopil Randa z estrade k njemu in mu toplo čestital k uspehu. Klientova zahvala pa je pričela z besedami: *Lux de coelo prospexit...* Lepa pravda in lepa Randova gesta!

Lapajne.

Anton Randa in Josip Kranjc. Malo je del v juristični literaturi, ki bi bila tako splošno, enako globoko in tako dolgo — nad pol stoletja — vplivala na juridično prakso v naših pokrajinah, kakor so spisi Antona Rande. Njegova temeljna dela o posesti in o lastnini najdemo tudi v najskromnejših knjižnicah naših starejših praktikov, sodnikov in odvetnikov. Ob prelomu stoletja sta tudi njegov sistem trgovinskega prava in njegovo odškodninsko pravo obvladovala prakso zlasti pri ljubljanskem deželnem sodišču.

Manj znano pa je, da je bil Randa, ta največji moderni češki civilist evropskega slovesa, med prvimi spoštovalci in pospeševalci našega Josipa Kranjca.

Kakor sem pokazal že v Slovenskem biografskem leksiku na podlagi avtentičnega gradiva, svoječasnega predloga praške juridične fakultete, je bil Randa l. 1871. odločilno pripomogel, da je bil imenovan Kranjc za rednega profesorja na praški univerzi. Menda ni neumestno, če ob stolet-

nici rojstva velikega češkega jurista v njemu posvečeni številki »Slovenskega Pravnika« ponovim v nekoliko razširjeni obliki te reminiscence.

V poletnem semestru l. 1871. je bil na juridični fakulteti takrat še enotne praške univerze izvoljen poseben fakultetni odsek, ki naj bi izdelal predlog, kdo naj se pozove na stolico avstrijskega civilnega in rudarskega prava z nemškim predavalnim jezikom, izpraznjeno po upokojenem profesorju Fr. Schneiderju. Odsek so tvorili sami znameniti juristi: profesorji Heinrich Brunner, K. Czyhlarz kot referent in Randa, titular češke stolice za civilno in trgovinsko pravo, kot predsednik. Odsek je v Czyhlarzovem referatu z dne 19. julija 1871. predlagal: na prvem mestu prof. Adolfa Exnerja iz Züricha, na drugem mestu prof. Kranjca iz Inomosta in na tretjem mestu prof. Hofmanna z Dunaja. Že iz tega referata je razvidno, kako se je zavzemal Randa za Kranjca. O tem pravi namreč poročilo izrečno, da ga hvali Randa kot vrlega docenta, ki ga študentje radi poslušajo (»Er wird nach Angabe des H. Prof. Randa als tüchtiger Docent gerühmt und seitens der Studenten gern gehört. Was seine literarischen Leistungen betrifft, so hat er eine längere den Einfluss der öffentlichen Bücher auf das materielle österreichische Recht betreffende Abhandlung unter dem Titel »Das leitende Prinzip der bücherlichen Rechte« (Österr. Gerichtszeitung 1868, Nr. 95—100 und 1869, Nr. 13—31) geliefert, welche von tüchtigen und ausgebreiteten Studien, wie von gründlicher Kenntniss nicht blos des österreichischen, sondern auch des gemeinen Rechtes Zeugnis gibt. Von seinen Personalien ist dem Comité, abgesehen von dem Eingangserwähnten, nichts bekannt«).

Iz zadnjega, pravkar navedenega stavka je razvidno, da Randa Kranjca takrat osebno še ni poznal, marveč je o njem le čul od drugih znanstvenikov. Še bolj potrjuje to dodatek Rande, ki ga je pripisal odsekovemu poročilu, najbrž 21. julija. Ta se glasi dobesedno tako-le:

»Auf Grund eines mir von Prof. Geyer erst gestern zugekommenen Briefes v. 19. d. muss ich im Nachtrag zu dem Comitébericht anführen: Prof. Geyer lobt mit grosser Wärme und aus eigener Erfahrung die systematische und klare Vortragsweise des Prof. Krainz und des Prof. Pfaff. Über Krainz berichtet er — Prof. Geyer — insbesondere, dass derselbe zugleich deutsches Privatrecht lese, was mit Rücksicht auf die Lehrkanzel für Bergrecht von Wichtigkeit wäre, und erwähnt, dass Krainz bereits an 14—15 Jahre docirt; er wiederholt, dass er nur Lobenswerthes melden könne: Krainz (und Pfaff) würden als ehrenwerthe Männer gewiss überall willkommene Collegen sein und man würde Beide in Innsbruck sehr ungern verlieren. Auch Prof. Michel (Graz) berichtet über Krainz nur Lobenswerthes. (Per parenth.: Krainz errechenbare Dienstzeit als Ordinarius beträgt übrigens nur einige Monate, da ihm die an der Hermanstädter Akademie zugebrachte Dienstzeit nicht eingerechnet wurde.) Mit Rücksicht auf den Umstand nun, dass Krainz zugleich Fachprofessor für deutsches Privatrecht ist, sohin auch für die Lehrkanzel des Bergrechtes vorzugsweise qualificiert ist, dass ferner Krainz etwa doppelt solange docirt als Exner, erlaube ich mir für meine Person zunächst den Antrag zu stellen: Prof. Krainz und Exner beide in gleicher Rangordnung beantragen, eventuell Prof. Krainz primo loco zu setzen. Dieser Antrag scheint mir der verdienstlichen Thätigkeit beider am meisten zu entsprechen, da der eine eine grössere literarische Thätigkeit, der andere eine längere Docentenlaufbahn und

den Besitz der Lehrkanzel für bürgerl. G. B. u. deutsch. Privatrecht aufzuweisen hat.«

Proti temu Randovemu predlogu je prigovarjal prof. pl. Schulte, češ da govori dolgoletno Kranjčevo službovanje na sibirski pravni akademiji proti njemu, da je treba pri pozivu profesorja upoštevati le literarno delovanje in da ne prihaja v poštev daljša službena doba, marveč le sposobnosti. Izrečno glede na prigovor, da je upoštevati predvsem literarno delovanje, je Randa umaknil svoj odsekovo prvotno stališče spreminjajoči predlog. Kljub temu je bil Kranjc pod ministrom Jirečkom imenovan l. 1872. na Karlovo univerzo v Pragi, menda ne brez Randovega posredovanja pri svojem rojaku.

Kakšni so bili osebni stiki med obema slovitima slovanskima pravnikoma, zastopnikoma iste stroke v dobi njunega skupnega niti triletnega delovanja na isti univerzi — Kranjc je umrl že 22. februarja l. 1875. nam žal ni znano. Ko bi kak češki pravnik, kateremu bi bilo to o teh stikih, — morda po pripovedovanju Rande samega, — kaj znanega, o tem povedal, bi bilo to sporočilo zanimiv prispevek k precej skromnim podatkom o življenju našega slovitega rojaka Josipa Kranjca. Janko Polec.

Književna poročila.

Mirička August: Trestni právo hmotné. Část obecná i zvláštní. Publikacé Vsehrdu Č. 28. Nákladem Spolku češkoslovinských právníků. Str. 414. Praha, 1934.

Popolnoma v enaki zasnovi in opremi, kot »Trestni pravo procesní« (gl. moj prikaz v Sl. Prav. 1933., str. 38, 39) je **Mirička** a izdal, pol-drogro leto pozneje, svoje »Trestni právo hmotné«, to pot pa je v predgovoru omenil, da publicira to knjigo »na kraju svojega aktivnega akademskega delovanja«: Izšla je že »Spomenica k njegovi sedemdesetletnici«... Kar sem svojčas pisal o načinu obdelave v citiranem prikazu avtorjeve knjige o formalnem kazenskem pravu, vse to velja tudi za to knjigo. Gre v prvi vrsti za učbenik, šele v nadaljni vrsti za kažipot v praktični justici. Teoretičnih razglabljanj prinaša vobče primeroma malo, največ tedaj, ko gre za pripravo k preosnovi kazenskega zakonika; saj je projekt iz l. 1926. v glavnem njegovo delo. Od podkarpatskih in slovaških zakonov je govora samo v splošnem delu, če se razlikujejo od češko-moravskih-šlezijskih zakonov; da gre za tako posebno snov, je že na zunaj označeno, ker se uporablja manjši tisk. Pregled literature je inache skrbno pripravljen, a za Jugoslavijo se navaja tu samo **Šilović**: Kazneno pravo, 1920., in **Dolenc**: Tolmač k. z. 1929. Pri zgodovini materialnega kazenskega prava gre avtor nekoliko dlje nazaj kot pri procesnem pravu: Tu od l. 1707., tam poseže nazaj do CCC (1532. l.). Menda smem glede obsega novejše knjige omeniti naključje, da šteje **Miričkov** sistem kazenskega prava za Čehoslovaško 414 strani, sistem **Dolenc-Maklečova** za Jugoslavijo pa za eno stran več... — Treba navesti še to, da trdi **Mirička**, da je reforma materialnega kazenskega prava v Čehoslovaški republiki sicer došla do viška željâ, da pa se mu vendarle zdi, da je spričo gospodarske krize potisnena v ozadje. To ga opravičuje, kakor pravi šegavo, da bo njegova knjiga dotlej »žal« vendarle

izpolnjevala svojo svrhu. V podporo tega njegovega pričakovanja, zlasti da pokažem vsaj nekoliko mest iz knjige, ki zaslužijo posebno pozornost, dovolil bi si sledeče pripombe: Brez olepšavanja ali opravičevanja opozarja Miřička (str. 25.), da je še danes avtentično besedilo deloma nemško, deloma madžarsko; izjemo tvori le avstrijski zakon o raznesilnih snoveh iz l. 1885., čigar tekst je bil v zakonu o zaščiti države na češki jezik preveden in za avtentičnega proglašen. Vprašanje dopustnosti analogije rešuje avtor, kakor v našem pravu, pravilno, toda z dodatkom (str. 24.), da se mora po analogiji ustanoviti, kaj je zločinstvo, kaj prestop, kaj prekršek, ako je zakonodajec pomotoma to določiti prezrl; lahko pa tudi zakon sam navaja, da dopuřca analogijo. Glede zmanjšane vračunljivosti, ki jo smatra de lege lata (scil. v čehoslovaški zakonodaji) samo za fakultativno olajševalno okolnost, priznava avtor (str. 50.), menda bař zato, ker so nemški nacionalni socialisti ta pojem zavrgli, da zakonodajec sme z njim operirati. Bolezenski goni (n. pr. homoseksualnost) se ne smejo šteti med primere skrajne sile, pač pa se utegnejo upoštevati kot afekt najvišje potence (str. 86.). Glede krivdnih oblik »preluđira« Miřička k osnutku za bodoči kazenski zakonik, ko postavlja trodelni tip krivde, naklep »umysl«, (sedaj še v smislu »namena« = »obmysl«), zavestno krivdo = »vina vědoma« in malomarnost = »nedbalost«. O konstrukciji eventualnega dolusa, ki ga imamo mi, pravi, da je de lege ferenda nevzdržen (str. 53.). Razumemo njegovo staliře, saj prav zbog tega uvaja pojem zavestne krivde. Ali pripomnili bi, da se po naših vprařanjih krivdna oblika eventualnega dolusa v praktiĉnem pravosodju kaj dobro razumeva in uporablja, a to je za nas glavno. Nove vidike otvarja Miřička glede izkljuĉenja protipravnosti. Poleg silobrana, skrajne sile smatra, da je protipravnost izkljuĉena v primerih dovoljene samopomoĉi, v pravnem redu naloženega izvrřevanja dolžnosti, izvajanja disciplinskih pravic (pravo kárné), resniĉnega poroĉanja o dogodkih v zakonodavnih zborih, in pa »ob drugih socialnih smotrih, ki so po pravnem redu priznani.« Med zadnje primere šteje amputacije, perforatio foetus, operacije, ki so same po sebi utesnitev svobode, dalje žalitve po branilcih, pa tudi obdolžencih (str. 90.). Navajam vse to, da pokažem, kako lepo in praktiĉno se da vsa ta razblinjena materija pospraviti v doloĉbo, ki smo jo mi dobili ře pri zadnji redakciji našega k. z., t. j. § 23. Evtanazija je obdelana po avstr. k. z., temu nasprotno pa tudi po ogrskem k. z., a Miřička, ki se je s tem problemom bavil svojĉas v posebni monografiji, se izreka v tem smislu, da naj se usmrtitev iz usmiljenja kaznuje blažje (str. 91.). Da problem še ni tako izĉrpnno rešen, kot pri nas, leži na dlani. Agent-provokater je dobil precej obširno razlago. Avtor se protivi obĉnemu mnenju Janke, Lamascha, Rittlerja itd., da je za kaznivost le-tega kot soudeleženca potreben naklep, usmerjen vsaj na formalno izvrřitev kaznivega dejanja. Pri tem se sklicuje na § 27. zak. o zašč. republike in na § 25. (prej: avstr.) k. pr. r.; toda voĉbe se mi zdi njegovo staliře prestrogo. Zelo umestno je, da se avtor ozira tudi na stek »justiĉnih« in »administrativnih« zakonitih doloĉb (str. 113), kar bo za nas instruktivno, ko se bodo reřevala vprařanja o steku norm po k. z. in po bodoĉem zakonu o prekrřkih, ki bo predvidoma odkazal prekrřke obĉi upravni oblasti prve stopnje, toda z izjemo prekrřkov mlajřih maloletnikov. V ogrskem k. z. uvedeno »zastaranje povratka« = »promlĉení zpĉtnosti« obravnava Miřička dodatno k nauku o

povratku (str. 115.), ne da bi se izrazil o upravičenosti omenjenega instituta, ki ga imamo tudi mi, po vrh pa še »ponavljajte!« Kdor se hoče informirati o vprašanju pogojne obsodbe, pa tudi o utesnitvah uporabljanja tega instituta po čehoslovaški zakonodaji, se bo s pridom okoristil, zbitega pregleda (str. 119—125), ki sloni na najnovejših zakonih iz l. 1919. in 1924. ter dotičnih izvršnih naredbah. Ne bom navajal še drugih splošnih, še manj pa vprašanj iz posebnega dela; saj se že iz navedenih primerov vidi, kako je oznanjena knjiga temeljito, pa vendar za učne svrhe prikupljivo pisana. Od severnih Slovanov nam je politično najbližji čehoslovaški narod. Miříčkov sistem kazenskega prava nudi izvrstno pomoč za spoznavanje kazenskopravnih norm med čehi; studij te knjige se priporoča sam po sebi, pa tudi po osebnosti njenega avtorja, nestorja med čehoslovaškimi kriminalisti, poznanega in priznanega po vsem svetu. Za trdno pričakujemo, da tudi po sedemdesetletnem jubileju ne bo umolknil: Saj je poklican, da sprovede unifikacijo čehoslovaškega kazenskega zakonika kot glavni činitelj in voditelj.

Dr. Metod Dolenc.

Pocta k sedmdesátým narozeninám univ. prof. Dra Augusta Miříčky.
Nákladem Československé společnosti pro právo trestní. V Praze. 1933.
Str. XIII. + 469.

Pričujoči zbornik je izšel o priliki sedemdesetletnice češkega kriminalista, profesorja Karlove univerze v Pragi dr. Avgusta Miříčke. Znanstveni sloves prof. Miříčke sega daleč preko meja njegove ožje domovine. Prof. Miříčka se ni udejstvoval samo kot profesor, dekan in rektor Karlove univerze, kot prvi član Češke akademije znanosti in predsednik komisije za preosnovo kazenskega prava v Čehoslovaški republiki, temveč tudi kot zastopnik Čehoslovaške v celem nizu mednarodnih kongresov in komisij v Londonu, Bernu in drugod. Na zadnjem X. mednarodnem kongresu za kazensko pravo v Pragi l. 1930. je Miříčka zavzemal častno funkcijo predsednika (gl. Sl. Pr. 1930, str. 268).

Njegova znanstvena dela, zlasti izvrstna monografija o oblikah krivde, ki je izšla v češčini in v nemščini, njegove številne in tehtne razprave, učbeniki in komentarji ter po njegovih navodilih izdelan načrt čehoslovaškega k. z. so utrdili njegov sloves kot najavtoritativnejšega predstavnika kazenskopravne vede na čehoslovaškem. Vodilno idejo svojega znanstvenega udejstvovanja je prof. Miříčka sam označil s temi-le besedami francoskega socijologa Gabriela Tardea: »Le maximum de sécurité sociale atteinte par le minimum de souffrance individuelle pour le coupable.« (Gl. Actes du Congrès pénal et pénitentiaire de Prague. T. I. Str. 22.)

V zborniku, ki je bil izdan o priliki njegovega jubileja, se je združilo več kot trideset odličnih sodrušnikov. Predsedstvo Mednarodne komisije za kazensko pravo in kazenske zavode (gg. Bumke in Simon van der Aa) je na čelu zbornika priobčilo zahvalno pismo, kot vidni znak mednarodnega priznanja čehoslovaškemu kriminalistu. Med inozemskimi sodrušniki zbornika so kriminalisti iz Francije (Roux, Mossé), Nemčije (von Weber), Poljske (Rappaport), Jugoslavije (dr. Toma Živanović in dr. D. Subotić), Avstrije (Rittler), Rumunije (Teodorescu) in Grčije (Megalos Coloyanni). Članke so prispevali nadalje vsi čehoslovaški kriminalisti: Kallab, Milota, Solnař, Rališ, Scholz, ga. Veselá in dr.; poleg njih pa tudi znanstveniki iz drugih pravnih panog. Med njimi so profesorji Hermann-Otavsky, Baxa, Stieber, Svoboda, Rauscher, Hoetzel, Sommer, Hobza, Kapras, Funk,

Drachovský in dr. Tudi nemška univerza v Pragi je zastopana po profesorju Foltinu.

Vsebina zbornika je zelo zanimiva in pestra. Priobčene razprave obravnavajo vprašanje o predmetu in metodi kriminologije (Kallab), o pojmu mednarodnega delikta (Hobza), o normativnem pojmu krivde (Milota), o vzročni zvezi (Solnař), o pojmu protipravnosti (ga. Veselá), o kaznivih dejanjih, storjenih z razglasom po radiju (Scholz), o izročitvi maloletnih delinkventov (Kroneberg), o vojaškem kazenskem pravu (Lepšik), o sterilizaciji (Hernritt) in dr. Izmed prispevkov inozemskih avtorjev omenimo zlasti članke dr. D. Subotića (La nouvelle législation pénale et pénitentiaire en Yougoslavie), prof. T. Živanovića (Le projet tchécoslovaque de Code criminel au point de vue de la tripartition), Rouxa (Le système répressif de l' Avant-Projet de Code pénal français), Rappaporta (Les étapes des tendances d'évolution en droit pénal international). K člankom v francoskem jeziku je priložen češki, k češkim člankom pa francoski resumé. (Str. 449—469).

Vzorna zunanja oprema knjige, ki jo krasi slika prof. Miřičke v rektorskem ornatu, povsem ustreza slavnostnemu namenu zbornika.

A. Maklecov.

Le Fur Louis, Medjunarodno javno pravo. S francoskega prevedli dr. V. N. Dimić, dr. B. S. Marković in dr. M. M. Radojković. Predgovor sta napisala Le Fur in dr. Mileta Novaković. Biblioteka javnega prava XI. Beograd, Geca Kon, 1934, 750 strani.

Knjiga »Précis de droit international public«, ki jo je L. Le Fur izdal l. 1931. in ki je medtem izšla že v drugi izdaji (Paris, Ed. Daloz, 1933), je obče priznana kot eden najboljših, manj obsežnih sistemov in učnih pripomočkov sedaj veljavnega mednarodnega javnega prava. L. Le Fur se je odlično uveljavil v področju filozofije prava obče in posebno mednarodnega prava zlasti s številnimi razpravami v odnosih med naravnim pravom, ki ga on označuje kot objektivno, in pozitivnim pravom, a kot profesor zaporedoma na več francoskih univerzah, sedaj na pravni fakulteti v Parizu, si je pridobil temeljito znanje pozitivnega mednarodnega prava in je zato v prvi vrsti bil poklican, da napiše to delo. Sicer to delo zdaleka ni tako obsežno kot n. pr. Oppenheimovo ali Fauchillovo, toda zbog svojevrstne metode, objektivnega prikaza in upoštevanja najnovejšega razvoja mednarodnega javnega prava je to knjiga, ki jo bo s pridom vzel v roke vsak, ki bi želel na kratko pregledati in vpogledati v to sicer najmlajšo, vendar bolj in bolj važno pravno panogo. Zgoraj navedena knjiga je prevod L. Furove knjige II. izdaje na srbski jezik. Knjigo so lepo prevedli pisateljevi bivši učenci dr. V. N. Dimić, dr. B. S. Marković in dr. M. M. Radojković, od katerih sta poslednja docenta za mednarodno javno pravo in obče ter nacionalno diplomatsko zgodovino na beograjski pravni fakulteti. Posrečeno je, da so prevodu dodali besedilo pakta Zveze narodov s spremembami in dopolnitvami, prav posebno pa, da so upoštevali jugoslovansko literaturo in prakso kraljevine Jugoslavije s tem, da so v obliki opomb navedli podatke o najvažnejši literaturi, ki so jo v posameznih vprašanjih napisali v domačem ali v tujem jeziku naši pravniki, in da so navedli mednarodne pogodbe, ki jih je sklenila kraljevina Jugoslavija.

Dr. I. Tomšić.

Dr. Przić Ilija A., Novo medjunarodno pravo. Beograd, Geca Kon, 1934, 290 strani.

Ni to sistem novega mednarodnega prava, ampak le zbirka razprav in člankov, ki jih je P. napisal svojedobno v raznih revijah, predvsem v beograjskem Arhivu, kot kroniko mednarodnih dogodkov in ki so v tej knjigi le ponatisnjena in zbrana v tri poglavja: Zveza narodov, mednarodno pravosodstvo in mednarodni problemi. Uvodoma je pisec v kratkih obrisih očrtal razvoj in najnovejše težnje mednarodnega javnega prava. Kakor prej naznanjeno knjigo, tako bo tudi to vzel vsak pravnik s pridom v roke.

Dr. Ivan Tomšič.

Dr. Stefanović Emil, Ustavni načrt staleške države. Samozaložba, 1933. Str. 67.

Knjižica, katero uvaja nekaj besedi dunajskega družboslovca in propagatorja stanovske države, Othmarja Spanna, je razdeljena na tri dele. Prvi del tvori besedilo načrta stanovske države s kratko obrazložitvijo. Ta načrt je izdelan po naši ustavi z dne 3. IX. 1931 in naj tvori vzorec ustavne ureditve naše kraljevine po načelih stanovske države. Državni narod naj bi se delil na stanove, in sicer na: 1. zemljoradnike, 2. poljedelske nameščence in delavce, 3. industrijce, 4. industrijske nameščence in delavce, 5. trgovce, 6. trgovske nameščence in delavce, 7. obrtnike, 8. obrtniške nameščence, 9. javne nameščence, 10. privatne nameščence, 11. verske predstavnike, 12. svobodne intelektualne poklice, 13. svobodne poklice rokodelcev, 14. brezposelne. Vsak državljan bi obvezno pripadal svojemu stanu. Stanovi bi pa imeli obsežno avtonomijo ne samo glede svoje notranje organizacije, temveč tudi v gospodarskih, finančnih, socialnih, strokovnih, zdravstvenih in upravnih vprašanjih. Posamezen stan bi bil organiziran po občinah, srezih, banovinah in po vsej državi. V občini bi stan volil svoj stanovski občinski odbor. Ti odbori bi v vsakem srezu konstituirali sresko stanovsko organizacijo, sreske organizacije v banovini bi konstituirale banovinsko stanovsko organizacijo, banovinske organizacije v državi bi konstituirale najvišjo, vsedrjavno stanovsko organizacijo.

Zakonodavno oblast naj bi vršila kralj in stanovsko predstavništvo. To bi tvorili delegati posameznih vsedrjavnih stanovskih organizacij. Predvidena, vendar popolnoma neizvedena sta ostala narodna inicijativa in referendum, kar je razumljivo, saj sta to dve radikalno demokratični instituciji, ki ne sodita v okvir države, ki naj bi bila urejena na ekskluzivnem stanovskem federalizmu. Upravno oblast bi izvrševal kralj po odgovornih ministrih, ti pa bi se smeli rekrutirati samo iz posebnega kolegija, narodnega sveta. Narodni svet, ki naj bi bil tudi posvetovalen organ ministrskega sveta, naj bi sestojal iz strokovnjakov, ki naj bi jih po deset volile sledeče institucije letno: kasacijsko sodišče, državni svet, vsaka univerza, predvideno najvišje ustavno sodišče in posamezne vsedrjavne stanovske organizacije. Izvoljeni člani ne bi smeli pripadati institucijam, ki so jih izvolile. Načrt predvideva tudi banovinsko in občinsko samoupravo na stanovski podstavi.

Drugi del tvori kritiko in odklonitev današnje strankarske organizirane države. Kot rešitev današnje socialne in ekonomske problematike proglašajo državo, organizirano po stanovih, ki izražajo realne družbene interese, katere so zato tudi stanovi sami najbolj sposobni urediti potom koncedirane jim obširne samouprave. Tretji del tvori ponatis piščeve razprave o istih problemih, ki jo je že objavil avgusta meseca l. 1928. v reviji »Bankarstvo«. — Knjižica, ki je pisana poljudno za realno političen

namen, je značilen pojav današnjega časa in vredna, da jo prebere vsakdo, ki se zanima za živa politična in socialna vprašanja, čeprav ni dala povoljnega odgovora na osredno vprašanje, kako bo mogoče vzdržati državno enotnost in doseči obljubljeni socialno uravnoteženost, če bo država urejena izključno na nekem federalizmu stanov, katerih del predstavlja ostro si nasprotujoče družabne razredne interese.

Dr. Gorazd Kušej.

Dr. Schaffstein Friedrich: Die Nichtzumutbarkeit als allgemeiner übergesetzlicher Schuldausschliessungsgrund. A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung Dr. Werner Scholl, Leipzig, 1933. Str. 82.

O Schaffsteinovem prvencu smo poročali v Sl. Pr. 1928, str. 183. Takrat se je bavil z raziskavanjem krivdnih oblik in označil definicijo eventualnega naklepa po avstrijskem in jugoslovanskem kazenskem pravu za najboljše uspelo. Sedaj je privatni docent v Göttingenu. Njegovo tu naznanjeno delo kaže, da stoji v prvih vrstah mlajše generacije nemških kriminalistov. Če smo že v letu 1928. zapisali, da odseva iz njegovega dela prvenca nemška temeljitost, velja to še bolj za njegovo najnovejše, ki se tiče najmodernejšega problema. Označili bi ga na kratko kot poskus prenosa relativitetne teorije na kazensko pravo: Pri kaznivem dejanju naj ne bo govora o krivdi, čim sodišče pride do zaključka, da ni misliti o storilcu, da bi bil mogel drugače ravnati, kakor je. Ta nemisljivost drugačnega delovanja (Unzumutbarkeit), ki jo hočejo nekateri postaviti iznad zakon kot krivdo izključevalni razlog, je dobila v Schaffsteinu ostrega, odklonjevalnega kritika. Naj samo poudarimo, da se je prav posebno potrudil izklesati pomisleke zoper to pojmovno novoto razstališče generalne in specialne prevencije. Njegovih razglabljanj ne moremo na kratko prikazati; so prekomplicirana. Pač pa naj omenimo, da je lepo razvil misel, da pomeni pripoznanje nemisljivosti za krivdo izključujoči razlog samo dogmatično nadaljevanje kurve odmerjanja kazni, ki se čedalje bolj znižuje. Če naj bo pravni red voditelj za povprečno zadržanje državljanov, naj se hrbtenica sodnikom na ta način ojači, da jim dá pravni red na roko merila, ki se dajo samo na eno stran tolmačiti. Ako pa naj sodnik presoja pravni položaj preko zakona, ni pravni red voditelj, ampak sodnik vodi njega. Schaffstein se bavi še posebej z odločbami državnega sodišča v Lipsiji, ki so že priznale v govoru stoječi prekozakoniti krivdo izključevalni razlog. Njegova polemika s temi odločbami je prepričevalna. Mi bi dodali samo še vprašanje, kam naj vede odstopanje od zakonito ustanovljene norme na označen način, če ne gre za kakšno cause célèbre, ampak za primere čisto navadnih žalitev, tatvin, pretepaštev i. pod., ki tvorijo »vsakdanji kruh« vseh sodišč vsega sveta. Po našem mnenju se da izhajati tudi brez nemisljivosti kot prekozakonitega krivdo izključevalnega razloga: 1. če se uvede pravo porotniško pravosodstvo, ker je porota najboljši barometer za pravno zavest, 2. če se za ostalo pravosodstvo študiranih sodnikov uvede pojem »posebno lahkih primerov« in da sodnikom pravico, da smejo zategadelj oprostiti od vsake kazni.

Dr. Metod Dolenc.

Dr. Gerland Heinrich: Der Rechtsschutz gegen politische Unehrlichkeit. Liebmann Otto, Berlin 1931. Str. 51.

Znano je dejstvo, da se povprečni državljan nekako fanatično identificira z vsebino svojega časnika. Manj znano pa je, kako nastaja tista

vsebina časnika, zlasti če gre za politicum. Gerland si je že leta 1931. nadel nalogo, da razbistri problem pravne zaščite zoper politično nepoštenost, ki ima ponajveč vprav v dnevnem časopisju svojo glavno oporo. Letnico smo poudarili, ker Gerland tedaj še ni stal v vrstah protagonistov nacionalnosocijalistične ideologije; takrat mu je bil program nacionalnosocijalističnih politikov samo »interesanten«. Takrat je pisal, da nepošteno politično dejanje po svoji vsebini, torej v resnici ni »politično dejanje« (str. 12.). Pač pa je ugotovil, da je torišče politične nepoštenosti — v Nemčiji! — pri parlamentarcih. Volitve se ne vrše v redu, izročitve zaradi deliktov se ne dovoljujejo, imuniteta poslancev gre predaleč; klasična država parlamentarizma, Angleška, ne pozna imunitete poslancev, ne v materialnem ne v procesualnem pogledu. Gerland preiskuje posamezne tipe politične nepoštenosti, predvsem podmičenje tiska. Tu zahteva, da naj se strogo kaznuje dajanje ali jemanje inozemskih »subsidijskih« novcev. (A tuzemskih?) Parlamentarci ne smejo biti odgovorni uredniki časopisa. Glede volitev zahteva čistost; tu (str. 33.) se zgraža nad politično nepoštenostjo poljskih uradnih oblastev, ki da so volilno tajnost izpremenili v farso, a volilno svobodo zamenjali z volilnim terorjem. Zvičajna pridobitev mandata, pasivno in aktivno podkupljevanje poslancev v državnem in v deželnih zborih, indirektno pogodovanje poslancev s podelitvijo nadzorstvenosvetniških mest v gospodarskih podjetjih (»rein dekorative Aufsichtsräte mit ihren stellenweise recht erfreulichen Tantiemen«, str. 43.) je ogledalo, ki ga stavi Gerland pred politični svet in daje nasvete, kako naj se vse te politične nepoštenosti na kazenskopravnem polju pobijajo (str. 44. nasl.), dasi se je v svojih uvodnih izvajanjih (str. 16.) izrazil zelo skeptično o kazenskopravni pomoči. Vsekakor bo zelo zanimivo opazovati nadaljnji razvoj borbe zoper politične nepoštenosti v nacionalnosocijalistično orientirani Nemčiji, čije vneti zagovornik je postal tudi Gerland. Hic Rhodus...

Dr. Metod Dolenc.

Annuario di diritto comparato e di studi legislativi. Roma.

O peti in četrti knjigi tega zbornika, ki ga izdaja »Zavod za zakonodajne studije« v Rimu, smo poročali v tem časopisu l. 1931., str. 51. Od tega časa so izšli že popolnoma trije novi letniki, dočim četrti novi letnik (IX. knjiga) pravkar izhaja. Vse ogromno gradivo, ki je zbrano v debelih knjigah, je zbral, kakor poprej, z občudovanja vredno doslednostjo ordinarij neapeljske univerze, profesor Salvatore Galgano.

Šesta knjiga je izšla po vzorcu prejšnjih v treh debelih zvezkih (645, 900 in 436 strani). Obsega v vseh treh zvezkih skupno 32 člankov in razprav, katerim so predmet sicer po največ novi italijanski zakonski načrti. Prezrte pa niso tudi druge zakonodaje kakor n. pr. avstrijska, danska, španska, kitajska, češkoslovaška, estonska in švicarska. Iz jugoslovanske je prispeval dr. E. Pajnič svoj znani obris o reformi in unifikaciji kazenskega prava v Jugoslaviji. Dalje prinaša ta knjiga 34 raznih krajših vesti in recenzij, 7 juridičnih bibliografij, italijansko, avstrijsko, belgijsko, francosko, holandsko, romunsko in angleško ter 5 pregledov o pravosodstvu (angleško, avstrijsko, francosko, italijansko in švicarsko).

S sedmo knjigo je bil način izhajanja in notranje ureditve nekoliko preurejen. Vsa snov je bila tudi zunanje podeljena na štiri oddelke: doktrina in recenzije, bibliografije, pravosodstvo in zakonodavstvo. Prvi

trije oddelki so počeli izhajati hkratu s točno oddelitvijo na znotraj v dvomesečnih snopičih, tako da je postal iz letnika dvomesečnik. Ohranjen pa je bil značaj letnika za izdajo zakonodavstev, ki so izšla vsa hkratu v enem skupnem letnem zvezku. Ta način izhajanja je ohranjen tudi še pri sedaj izhajajočem devetem letniku. V sedmi knjigi, ki je izhajala še s precejšnjo zamudo, prinaša prvi del na 515 straneh 18 znanstvenih razprav (9 od teh o italijanskem načrtu za italijanski civilni zakonik), in 28 recenzij. Drugi zvezek obsega na 84 straneh šest bibliografij v naslednjem vrstnem redu: jugoslovansko 1929 (od podpisanega poročevalca), romunsko, grško, holandsko, estonsko in špansko. Tretji zvezek prinaša na 509 straneh bogato komentirano nemško, francosko in belgijsko judikaturu. Četrty zvezek, ki je popolnoma samostojno izšel, ima za vsebino deset zakonodajnih pregledov, in sicer: italijanskega, avstrijskega, češkoslovaškega, jugoslovanskega 1929 (od podpisanega), letonskega, litvanskega, poljskega, švicarskega, nemškega in ogrskega. Obsega 426 strani.

O s m a knjiga je izhajala že v redu l. 1933., samo četrti zakonodajni zvezek je izšel šele letos. Prvi zvezek šteje to pot le 263 strani in prinaša 9 člankov, ki se bavijo z načrtom italijanskega civilnega in pomorskega zakonika. Poleg tega ima še 13 recenzij. Drugi zvezek šteje 8 bibliografij (avstrijsko, angleško, francosko, švicarsko, špansko, norveško, ogrsko in jugoslovansko 1930 od podpisanega) na skupno 236 straneh. Judikatura je priobčena v tej knjigi sicer samo iz treh držav, je pa neobičajno bogata (536 strani) in kakor poprej obširno komentirana. Četrty zvezek je posvečen kakor v osmi knjigi zakonodajnim pregledom. Teh je na 401 strani devet: avstrijski, estonski, japonski, angleški, jugoslovanski 1930 od podpisanega, letonski, romunski, švicarski in ogrski.

Od letošnje, d e v e t e knjige so izšli doslej štirje snopiči. Iz vsebine prvega zvezka prinašajo 9 razprav (ločitev in razvod braka po italijanskem in češkoslovaškem načrtu, iz splošnega dela švedskega obligacijskega prava, tri razprave o italijanskem pomorskem zakoniku in o zavarovanju po francoskem in italijanskem pravu, o razsodišču med Zedinjenimi državami in Egiptom v l. 1931/32 ter o predlogu za pregled statističnih podatkov o bračnih pogodbah), dalje 11 knjižnih poročil. Iz drugega zvezka je doslej šest bibliografij: avstrijska 1931, angleška 1931, belgijska 1930, romunska 1931 in švicarski za l. 1930 in 1931. Jako obširno je že doslej obdelana judikatura, obsega namreč nemško 1930, francosko 1930, angleško 1930, zvezno švicarsko za leti 1930 in 1931 in italijansko 1931.

Dr. R. S.

Zbornik znanstvenih razprav. X. letnik. Ljubljana, izdaja profesorski zbor juridične fakultete. 1934. Str. 218, cena 50 Din.

Letošnja publikacija ljubljanske juridične fakultete, s katero prednjači ostalim pravnim fakultetam v državi, deseti zbornik je urejen na sličen način kakor prejšnji letniki. Prinaša v celem osem razprav iz najrazličnejših gran pravne vede. Iz področja pravne zgodovine je dvoje prispevkov. V prvi, nazvani »Osebno- in rodbinskopravna vprašanja v pravosodstvu slovenskih ljudskih sodnikov« nadaljuje dr. Metod Dolenec vprašanja iz naše domače pravne zgodovine. Dr. Viktor Korošec poroča o Novih odlomkih »Gajevih institucij«, ki so bili odkriti l. 1933. Pod naslovom »Bračna pravila srbske pravoslavne cerkve« razpravlja dr. Rado Kušej obširno o teh lani objavljenih pravilih. Na važno vprašanje, kako naj se preurede »spori za mejo«, odgovarja dr. Stanko Lapažnje. Kazensko pravo je zastopano z razpravo Aleksandra Maklečova »O

pojmu in nalogah kriminalne politike«. Iz pravne filozofije je dvoje tehničnih razprav, dr. Borisa Furlana »Teorija pravnega sklepanja« in dr. Evgena Spektorskega »Nastanek konstruktivne metode v pravoznanstvu«. Knjigo zaključuje prispevek dr. Ivana Tomšiča »O najnovejših naporih, da se odvrne vojna«.

Naznanjena vsebina ne bo odškodovala le že precej številnih članov društva prijateljev juridične fakultete, ki bo omogočilo nadaljnje izhajanje zbornika, temveč bo privabila, kakor smemo po pravici upati, še novih članov.

Dr. R. S.

Spomenica Mauroviću. Sertu Mauroviciana. Priloži posvečeni Ivanu Mauroviću od prijatelja, drugova i učenika o šesetogodišnjici njegova života. Prva knjiga. Beograd 1934, Štamparija Globus. Str. 555.

To leto je spolnil dr. Ivo Maurović, profesor privatnega prava na zagrebškem vseučilišču, tudi prijatelj Slovenskega Pravnika, svoje šestdeseto leto. Po vzgledu, kakor so že davno v običajih pri drugih velikih narodih, izšel je pred nekaj časa, v počaščenje prav tega življenjskega dogodka, prvi del Spomenice, ki jo je založil odvetnik dr. Štefinović. Knjiga predstavlja torej zbog razloga, iz katerega je izšla, dogodek v naši pravniški književnosti. Temu primerna je tudi zunanja oprema knjige, s katero se druga naša izdanja niti z daleka ne dajo meriti. Že izdani prvi del krasi slika škofa Strossmayerja, osnovatelja zagrebskega vseučilišča. Nenavadno velik pa je krog sodelavcev, ki so prispevali z razpravami in članki v navedeni namen, med njimi beležimo mnogo znanih imen tujih pravnikov. Vsebina prve knjige je naslednja.

1. Jovanović M.: Naša nova kodifikacija. 2. Wolff K.: Scheinverbrechen. 3. Marković L.: Nekoliko napomena o Jugoslovenskom građanskom zakoniku. 4. Danić D.: O administrativnom ugovoru. 5. Marković Č.: Uverenje sudije kao merilo spornog iznosa tražbine. 6. Swoboda E.: Probleme der Neuordnung des Privatrechts. 7. Jovanović Sl.: Član 116 Ustava. 8. Krčmař J.: Metody právníckého bádání s ptací perspektivy. 9. Gschnitzer F.: Contra bonos mores — gegen die guten Sitten. 10. Muha M.: Prilog legislativnome uredjenju nadležnosti sudova drugoga i trećega stepena u građanskim pravnim stvarima osim parničnih. 11. Milić I.: Ius sepulchrale na rimskim natpisima u Solinu. 12. Goršič F.: Porabna prava u stečaju. 13. Vuković M.: Pravo trgovačke retencije. 14. Weiss E.: Rechtsvergleichung, Rechtsgeschichte und bürgerliches Recht. 15. Perić Ž.: Prelivi (nianse) u Pravu. 16. Sperl H.: Grundschuld und Zwangsversteigerung. 17. Frank S.: O unifikaciji zakona. 18. Perić N.: O zabludi, prevari, prinudi i mentalnoj rezervaciji. 19. Šišić F.: Iz Strossmayerove korespondencije 1862. 20. Eisner B.: Privatnopravni položaj žene po današnjem pravu Jugoslavije i njegovo uredjenje u jedinstvenom Građanskom zakoniku za Jugoslaviju. 21. Blagojević V.: Berzanski prim i sudovi. 22. Ladař St.: Budućnost građanskog prava. 23. Blagojević O.: Advokatski Branič. 24. Arandjelović D.: Izjednačenje građanskog prava u Rumuniji. 25. Hachenburg M.: Kritische Bemerkungen zu den Bestimmungen über die Gründung von Aktiengesellschaften nach dem Entwurfe eines jugoslavischen Handelsgesetzbuches. 26. Sajovic R.: Nove smeri v razsodnem postopku.

Dr. R. Sajovic.

Dr. Bilimović Aleksander: Wie können unmessbare psychische Grössen in das Gleichungssystem des wirtschaftlichen Gleichgewichts eingeführt

werden? Posebni odtisek iz Zeitschrift für Nationalökonomie, Dunaj 1934, V, sn. 2, str. 145—184.

Dr. Goršič Franja: *Zaštita državine (poseda) u Srbiji sa posebnim obzirom na područje apelacionog suda u Beogradu.* Posebni odtisek iz Randovega Spominskega zbornika. Praga, 1934, str. 35.

Dr. Krek Gr.: *Zur jugoslawischen Zivilprozessordnung.* Kritische Bemerkungen anlässlich des Goršičschen Kommentars. Posebni odtisek iz Zeitschrift für Ostrecht Berlin, 1934, št. 3. Str. 177—191.

Dr. Krek Gregor: *Lastnina na divjačini.* Posebni odtisek iz Spomenice Mauroviću. II. Beograd, 1934. Str. 68.

Mirković Đorđe: *Dve teoriji o pravnoj prirodi trgovačkih društava.* Posebni odtisek iz Arhiva za pravne i društvene nauke. Beograd. XXVIII. str. 31.

Dr. Mirković Đorđe: *Javno trgovačko društvo kao pravno lice s naročitim osvrtom na srpsko zakonodavstvo.* Arag. Gregorić, Beograd, 1934. Str. 84.

Dr. Munda Avgust: *Nemški zakon o sterilizaciji.* Posebni odtisek iz Zdravniškega vestnika. Ljubljana, 1934, št. 4. Str. 5.

Dr. Sajovic Rudolf: *Vermögensrechtliche Haftung aus obrigkeitlichen Handlungen nach jugoslawischem Recht.* Posebni odtisek iz Zeitschrift für Ostrecht, Berlin, 1934, št. 3. Str. 158—176.

Zbirka međunarodnih ugovora godina 1933. Ministarstvo za zunanje posle, Beograd, 1934. Str. 45.

Staubs Kommentar zum Allgemeinen Deutschen Handelsgesetzbuch. Ausgabe für Österreich. 7. in 8. snopič, čl. 85—122. Str. 385—512. Dunaj-Manz, 1934. Cena za snopič š. 3.60.

Pavičević M. Mićun: *Crnogorske anegdote o Hrvatima.* Posebni odtisek iz Etnologa VII, Ljubljana, 1934. Str. 100—106.

Vilović Đuro: *Svijet bez kasta i bez staleža.* Studija o Pavičevićevim Crnogorcima. Lazović Vladimir. Zagreb, 1934. Str. 24.

Članki in razprave v pravniških časopisih. Arhiv, XLV, št. 5: Spektorski E.: Tri deklaracije. Frank S.: Razvijanje nauke o normativnim obilježjima bića krivičnog djela. Solovjev A.: Privatno-pravni ugovori XVI. veka iz Poljičke župe. Mirković Dj.: Pravna priroda trgovačkih društava. Amar L.: O jeziku u zakonima i sudskim odlukama. Arandjelović D.: Primedbe na odgovor g. Amara. Pržić I.: Grčko-francuski spor oko svetionika. Obradović S.: Naši trgovinski odnosi sa Srednjom Evropom. — **Arhiv, XLV., št. 6:** Tasić Dj.: Konstruktivna jurisprudencija u oblasti tumačenja. Kostić L.: Negativni (odrečni) upravni akt. Mirković M.: Sistem glavnog naslednika na seljačkom posedu. Vukčević R.: Meritorno rešavanje parnice na prvom ročištu po Grpp. Prodanović D.: Sastav krivičnih veća zbornog suda kad je u pitanju krivac stariji maloletnik. Kukoljac M.: Jedno sporno pitanje povodom primene st. 2 čl. 30. Ugrpp. Pržić I.: Teorija rase ili generalizacija zaštite manjina. Blagojević V.: Neženjeni sopstvenici novih oslobođenih zgrada od poreza ne plaćaju porez na neženjena lica. Perković L.: I. Jedan slučaj prestanka službe zbog ubistva. II. Ponovno stupanje u službu posle poništenja osudne presude § 3 t. 11 Č. Z. — **Branić, št. 5:** Tasić Dj.: Analogija. Jelić I.: Smisao § 311 II. Kz. Plakalović B.: Vrste presuda u građanskom procesnom pravu. Matijević I.: Advokatsko zastupanje u građanskim parnicama. — **Branić, št. 6:** Goršić F.: Medjupredlog za utvrđenje. Čulinović

F.: Aberacija u krivičnom pravu. Plakalović B.: Vrste presuda u građanskom procesnom pravu. Stojanović M.: Pravnici i sudski odmor. — **Braniti, št. 7—8:** Blagojević V.: Anton Randa. Soldatović D.: I po novom meničnom zakonu udata žena može se po menici obvezati samo po odobrenju svoga muža. Kostić L.: Odobravanje upravnih akata finansijskim zakonima. Sladović E.: Holding-društvo u poreznom pravu. Knežević D.: Nekoliko napomena o zakonu o pobijanju pravnih dela izvan stečaja i o njegovoj primeni. Tomašević D.: Ispllatni red potraživanja okružnih ureda za osiguranje radnika za slučaj stečaja. Kulaš J.: Princip kavzaliteta u krivičnom pravu. Subotić Dj.: Dokazna snaga zemljišnih knjiga. Terić G.: Rekurz. — **Mjesečnik, št. 5:** Milobar F.: Rooseveltov veliki eksperimenat. Lederer Ž.: Značenje londonske konvencije o definiciji napadača. Mijušković J.: Primjena § 21 Kz. Da li § 21 Kz. ima veze sa §§ 71 i 72 Kz.? Čulinović F.: Adhezioni ili pridružni postupak. Zuglia S.: Posljedice izostanka od prvoga ročišta za usmenu spornu raspravu u mandatnom, mjeničnom i porabnom postupku. — **Mjesečnik, št. 6:** Werk H.: Unifikacija zakona zahtjeva jedan kasacioni sud. Milobar F.: Rooseveltov veliki eksperimenat. Mandić N.: Knjižni upisi kao posljedica krivičnog djela (§§ 73 i 74 Zzk.). Rucner J.: Povlačenje tužbe i odricanje od tužbovnega zahtjeva. Mogan J.: O zastarjelosti pomorskoga trgovačkoga zakona. Magjer D.: Jesu li ratni invalidi oslobođeni od kuluka? Šeringer B.: Nadležnost upravnih sudova u sporovima po zakonu o nužnim prolazima. — **Mjesečnik, št. 7:** Maurović I.: In memoriam Antonina Rande. Devčić M.: Da li je svečano obećanje dano po svjedocima u postupku pred sreskim sudom, kada otpada potreba zaklinjanja, ravno zakletvi. Passek N.: Suparničarstvo i glavna intervencija po novom Grpp. Jeremić S.: Istovjetnost osoba i tijela kod zemljišno-knjižnih upisa. Kiršner S.: Službeni odnosi po zakonu o radnjama. Brichta M.: O sudskoj nadležnosti kod obročnih poslova. — **Policija, št. 9—10:** Subotić D.: Reforma krivičnog zakonodavstva u Francuskoj. Lazić D.: Uredba. Pavlović M.: Za nov socijalni poredak novo zakonodavstvo. Vlaškalić M.: Siroćadski stolovi i novi vanparnični postupak. Goršić F.: Da li je § 375 a srp. k. z. u celosti stavljen van snage novim Grpp. Kecojević S.: Domašaj § 37 zak. o tapijama. Nikičević M.: Uspomena na Dr. Čedomila Mitrovića i njegovo veliko ustalaštvo na zaštiti i vaspitanju moralno posrnule mladeži. Jovanović Lj.: Različita tumačenja § 424 Kp. od strane polic. vlasti. Stavrić M.: Zemljišnoradnički dugovi. Petrović B.: Krivična odgovornost krivca — saučesnika s obzirom na propis stava 4 § 34 Kz. Terzijev K.: Državljanstvo maloletnika po našem zakonu o državljanstvu. Obrknežević L.: Nejednaka primena propisa iz § 454 Grpp. kod prvostep. sudova u pogledu donošenja osud. rešenja po menič. sporovima. Miličević S.: Nekoliko reči o predjašnjim polic. pisarima. Stanišić M.: Jezik u sudskim odlukama i praksa. Stanković B.: Da li je i u koliko još u važnosti § 26 polic. Uredbe. Veljković B.: Pactum reservati domini. — **Policija, št. 11—12:** Šilović J.: Pobačaj se mora strogo kazniti. Škarja I.: Elektrifikacija zemlje. Alapov M.: Karakteristika kriminalne pedagogike kao nauke. Kecojević S.: Uloga policije po novom Kp. Mijušković J.: Može li se po § 465 t. 6 u v. § 484 g. s. p. naplatiti egzekutivnim putem od prvog kupca, bez sudske presude ili rešenja, razlika kupovne cene između prve i druge odn. treće javne prodaje, kada ta razlika (štet) prelazi visinu položene kaucije? Očokoljić N.: Projekat zakona o gradskim opštinama. Djelo-

šević B.: O pravnim lekovima u kriv. delima. Vanredna revizija, Jovanović R.: Comparatio literarum — po novom Grpp. Tkalčević I.: Zakon o državnim polic. izvršnim službenicima. Pavlović M.: O skitničenju (vagabondaži) i prosjačenju s obzirom na moderno zakonodavstvo. — **Policija, št. 13—14:** Dr. Anton Randa. Kostić L.: Volonteri u državnoj službi, Škarja I.: Elektrifikacija zemlje. Kecojević S.: Uloga policije po novom Kp. Djelošević B.: O pravnim lekovima u krivičnim delima. Vanredna revizija. Andjerković N.: Izvidjajne radnje policijskih vlasti, Jakovljević A.: Zakonski konkubinat. Marinković B.: Otkaz punomoćija. Čošić F.: Nekoliko reči povodom mišljenja kas. Suda u Beogradu o primeni § 49 star. grd. s. p. Pavlović M.: O skitničenju (vagabondaži) i. t. d. — **Pravosudje, št. 5:** Soldatović D.: Ako interes u menici, plativoj po vidjenju ili na određeno vreme po vidjenju, nije nikako ugovoren, onda on teče od dana, kada se naplata kod suda traži, a ne od datuma izdanja menice. Zlatanović M.: Uredba o zaštiti zemljoradnika. Vuković B.: Da li su zadruge državnih službenika dužne plaćati opštinsku trošarinu. Komenović M.: Slobodno sudijsko uverenje u građanskim parnicama. Zoković A.: Zabilješka o presudi. Sardelić F.: O obrazloženju presude po Grpp. Blagojević B.: Uticaj udaje na državljanstvo. Živković R.: Još o određivanju nadležnosti suda na osnovu procene spornoga predmeta od strane tužioca. Šilović J.: Pobačaj se mora strogo kazniti. Prodanović D.: Pravni lek braniočev. Popović R.: Može li se krivična prijava uzeti na privatnu tužbu, te kako se sve greši pri podnašanju kao i pri oceni opstojnosti i valjanosti privatne tužbe. Ivanović M.: Da li je postupak pred sreskim sudom oslabio kaznenu represaliju. Miletić R.: Iz sudske prakse. Politeo I.: Bivši suci kao advokati i adv. pripravnici. — **Pravosudje, št. 6:** Sladović E.: Delikti preduzeća. Gradnik A.: Materijalni in procesualni položaj, će sudišće ni izdalo v preskusni dobi odločbe o prekinuti odloga izvršitve pogojne sodbe. Gavela A.: Troškovi krivičnog postupka i oslobodjenje od kazne. Timoškin V.: O propisu § 87/II. Kz. Branković Dj.: Kako se u praksi primenjuje § 166 Kz. Geljfenbajn L.: Obustava kriv. post. i § 53 Kp. Nahmijas S.: Odlaganje izvršenja kazne i naknada štete. Branković S.: O krčmarskoj veresiji. Popović S.: Nešto o apsolutnoj nadležnosti opštinskih sudova. Miletić R.: Nekoliko reči o državnim tužbama i postupku po njima. Kukoljac M.: Utvrđivanje vrednosti spornog predmeta po § 55 Grpp. Rul J.: Naši novi zemljišnoknjižni propisi. Kisel F.: Mandatni postupak i postupak po platežnim nalozima. Jovanović S.: Prva puna sednica Kasacionog suda. — **Pravosudje, št. 7:** Blagojević V.: Postupak posredovanja u teoriji i praksi. Branković S.: Parnična zavisnost. Leposavić J.: Oblik parnične punomoći ako vlastodavac ne zna ili ne može pisati. Sardelić F.: Sudac pod zakonskim režimom slobodne ocjene dokaza u usporedbi sa sucem pod zakonskim režimom legalne dokazne teorije. Petrović B.: Pojam o dejstvu kolektivnog ugovora u jugoslovenskom civilnom pravu. Hahn J.: Pitanje seljačkih mjenica u eskontu. Vesel J.: Jesu li novinari bez pravne zaštite na teritoriju Apelacionog suda u Sarajevu. Rukavina B.: Kohezija u svijetlu krivičnih prava. Kulaš J.: Položaj lekara i nadrilekara u našem krivičnom zakoniku. Lasić I.: Ublažavanje kazne po § 71 t. 5 Kz. Zdravković Z.: Analiza jednog paragrafa krivičnog zakonika. Jovanović S.: Gostovanje jugoslovenskih pravnika u Bugarskoj.

Razne vesti.

Levičnik Albert †. V noči na 10. junija t. l. je umrl Levičnik Albert, eden najstarejših slovenskih pravnikov. Ljubljana ga je poznala kot upokojenega predsednika deželnega sodišča, kar je bil v letih 1898 do 1910, ko so bili uvedeni novi civilnoprocesni zakoni in je bila njegova naloga, da čuva pri uvedbi nad enotno uporabo. Tudi je bila največ po njegovi zaslugi postavljena ponosna ljubljanska justična palača. Prav v istem času je ustanovil Društvo za zapuščeno mladino in mu dolgo časa načeloval. Zadnjim poslom se tudi po upokojitvi ni odtegnil, v prostem času se je zavzel za zapuščeno mladino še bolj in je prevzel posle generalnega varuha za območje ljubljanskega okrajnega sodišča. Kot tak je bil znan med širokimi krogi po vsej deželi. Enako pri srcu mu je bil vsak varovanec in obiskal je redoma vsako leto vsakogar, naj je bival kjerkoli, in se prepričal, kako se vzgaja in v kakšni oskrbi je. Kot pravega človekoljuba si ga utegnil često videti, oprtanega z nahrbtnikom, na potu k svojim varovancem.

Že to mu ostavlja lepo hvaležnost. Priklicati pa si je v spomin tudi dogodke, ki so danes takorekoč že pozabljeni, kakor je bilo pozabljeno to že takrat, ko se baje pok. Levičnik na mestu predsednika deželnega sodišča ni potezal dovolj krepko za slovensko uradovanje pri sodiščih na naših tleh. Takšen očitek ne bi bil mogel nikdar nastati, ako bi se slovensko pravništvo spominjalo časov pred Pražakovo jezikovno naredbo. Vprav, da izvede to uredbo nasproti upiranju nemških sodnikov, je poklical minister Pražak takratnega okrajnega sodnika Levičnika v justično ministrstvo. Tedaj so bili po vrsti po Levičnikovem nasvetu postavljeni slovenski sodniki. Levičnik je razmere deloma sam poznal, deloma se je obračal na druge, med njimi v prvi vrsti na dr. Ferjančiča. Ti stiki so postali še intenzivnejši, ko je prišel dr. Ferjančič na Dunaj. Tedaj je zahajal Levičnik redno v družbo slovenskih politikov (Ferjančič, Šuklje, Majaron, ki je bil takrat še akademik in poročevalec »Slovenskega Naroda«, in drugi) in pozvedel pri njih za želje, katere je skušal brzo izvesti pri Pražaku. Na ta način so zasedli Slovenci sodniška mesta in pripomogli, da se je Pražakova jezikovna naredba izvajala.

Po Pražakovem padcu je postal tudi Levičnikov položaj v ministrstvu nevzdržen. Preden pa je odšel od tam, je sporočil slovenskim pravnikom še en ministrov nasvet. Ta se je tikal ustanovitve slovenskega pravniškega glasila. Pražak je namreč nujno priporočil, naj se osnuje takšno glasilo, da bodo z njim tudi znanstveno podprte težnje po slovenskem uradovanju pri oblastvih. Tudi v tem je bil Levičnik posredovalec, čeprav se ustanovitve društva Pravnika in s tem zagotovitve novega pravniškega glasila osebno ni udeležil. Kako se je ta stvar završila in koliko je tudi res pomogla, da so se izpolnile mnoge želje, ki so jih gojili naši predniki, je znano. Poudarjeno pa bodi, da je tudi pri tem, pa najsi samo posredno, udeležen pokojnik. Zato pa je zapisati tudi Levičnikovo ime v anale našega društva.

Osebnosti. Postavljeni so: za apelacijskega sodnika dr. Stojkovič Gašo (Ljubljana), za sodnike okrožnih sodišč Romih Božidar (Novo mesto), Brelih Ivan, dr. Prešeren Jakob, Orožen Fran, Baričevič Jože (Ljubljana), šavelj Anton in Pakiž Silverij

(Novo mesto), Radej Anton in Detiček Mirko (Celje); za starešini sreskih sodišč Jerman Jakob (Ljubljana) in Kacjan Anton (Novo mesto); za sodnike sreskih sodišč Tomc Jože (Črnomelj), Poljanec Franc (Višnja gora), dr. Obrhan Adolf (Gornja Radgona), dr. Gorup Milan (Gornja Radgona). Premešeni so: okrožni sodnik Kováč Fran (Ljubljana), sreski sodniki Levstek Andrej (Šoštanj), Rus Jože, Bidovec Valentin (Ljubljana), dr. Berlic Leon (Celje), Punčuh Valentin (Konjice), Torelli Albin (Radovljica), Pance Vinko (Brežice). Za sodniške pristave so postavljeni: dr. Leskovic Stanko in Perovšek Davorin (Ljubljana), Pippenbacher Dušan (Ptuj), dr. Planinšek Odon (Ptuj). Za državnega tožilca v Ljubljani je postavljen Lavrenčak Viljem. — Pri upravnem sodišču v Celju je postavljen za predsednika dr. Bedekovič Janko. — Postavljeni so nadalje: za agrarnega višjega svetnika pri banski upravi dunavske banovine Osojnik Fran, za sreske podnačelnike Grabrijan Miloš (Kočevje), Vidmar Vinko (Litija), Modrijan Boris (Maribor, levi breg), Deu Bogomir (Logatec), za politično-upravna komisarja Čermak Franjo (banska uprava Ljubljana) in Bizjak Andrej (Radovljica), za policijska komisarja Wohinc Milan (Jesenice) in dr. Fakin Josip (Ljubljana); za banovinskega višjega finančnega svetnika Širca Ignacij, za banovinskega svetnika Velikonja Narte, Gračner Ivan, za banovinskega pristava dr. Premrov Boris (vsi v Ljubljani). — Pri finančni direkciji v Ljubljani je postavljen Kandare Emil za višjega finančnega svetnika. — Za javna beležnika sta postavljena Ušlakar Ivan (Ljubljana) in Mejač Anton (Vrhnika). — Odvetniško pisarno so preselili dr. Sbrizaj Teodor (v Murško Soboto), dr. Mejak Ervin (v Gornji grad), dr. Veble Andrej (v Maribor), dr. Zupančič Adrijan (v Trebnje), izvrševanju odvetništva se je odpovedal dr. Kerschbaumer Rajnhold. — V pokoj sta stopila predsednik upravnega sodišča dr. Prenj Ferdo in sodnik okrožnega sodišča Mladič Anton. — Ostavko na službo je podal pristav banske uprave dr. Senkovič Milan. — Umrli so odvetnik dr. Brejc Janko, dvorni svetnik Tekavčič Ivan, sodnik Mikluš Ivan, predsednik dež. sodišča v pok. Levičnik Albert, odvetnik dr. Novak Janže in javni beležnik Carli Anton.

Poset jugoslovanskih pravnikov v Bolgariji. Ko so lansko leto potovali bolgarski pravniki na slovanski pravniški kongres v Bratislavi, jih je srbski del našega pravnštva že na meji nad vse lepo sprejel in jih nato spremljal na pravniški zbor. S tem so bili vzpostavljeni med našim in bolgarskim pravnštvom prvi intimnejši stiki. Poglobitev teh vezi med pravniki dveh sosednih in bratskih držav se je izkazala kot nujno potrebna. Poprijeli so zanj letos Bolgari in pozvali naše pravnike, da posetijo med sodnimi počitnicami Bolgarijo. Pozivu se je odzvalo nad 90 pravnikov, ki so potovali večinoma po Donavi do Vidina, od tam v Sofijo, kamor so prispeli 7. julija. Po dvadnevem postanku v bolgarski prestolnici so se odpeljali v Rilski samostan, kjer so tudi prenočili, in se od tamkaj vrnili dne 9. julija večinoma preko Sofije proti domu. Vsepopso, kamor so došli, so bili sprejeti tako od pravnštva kakor tudi od prebivalstva z največjo prisrčnostjo in pristno slovansko gostoljubnostjo. Pravniških manifestacij so se udeležile vse pravniške stroke (univerzitetni profesorji z rektorjem na čelu, sodniki vseh sodišč, odvet-

niki, upravni pravniki in vojaški sodniki), malo delegacijo naših pravnikov pa je sprejel v svojem kabinetu predsednik ministrskega sveta g. Kimon Georgijev in jih upoznal s sodnimi, upravnimi in ekonomskimi reformami, ki jih hoče izvesti bolgarska vlada.

Kot prireditev, na katero je navezati sodelovanje med pravniki obeh držav, je navesti svečano pravno Akademijo v Domu bolgarskih pravnikov v nedeljo, dne 8. julija. Velika dvorana doma je bila polna pravnikov in drugih gostov, ko je predsednik doma g. Avramov otvoril zborovanje. Z nad vse pomembnimi besedami se mu je zahvalil predsednik kongresa jugoslovanskih pravnikov g. dr. Politeo. Zatem je bilo dvoje predavanj. Profesor sofijske univerze dr. Fadenhecht je predaval o bolgarskem grajskem pravu, beograjski profesor dr. Arandjelović o jugoslovanskem s posebnim ozirom na načrt novega zakona.

Poset je navzlic naglici, s katero je bil organiziran pri nas in katera je marsikomu preprečila udeležbo, nad vse lepo uspel. Trdno smo prepričani, da posledice ne bodo izostale in da bodo dokaj vidne že na našem skorajšnjem kongresu v Zagrebu. Na njem veljaj bolgarskim pravnikom, že dejansko sodelujočim, najpristrčnejši pozdrav.

Odbor za pravniško sodelovanje s slovanskimi državami. Predsedništvo Stalne delegacije poljskih pravniških društev in ustanov in Predsedništvo odbora za mednarodno pravniško sodelovanje sta izbrala Odbor za pravniško sodelovanje s slovanskimi državami. Delokrog tega Odbora bodi posebno: pomoč pri navezavanju stikov med pravniškimi društvi v Poljski in v drugih slovanskih državah, zbiranje in publiciranje izvestij o zakonodajnem delu, o znanstvenem in uradnem delovanju slovanskega pravnštva, sodelovanje pri pripravi kongresov in pravniških sestankov, pomoč pri širjenju spoznavanja Slovanstva med poljskimi pravniki in spoznavanja Poljske med pravniki drugih slovanskih držav. Za predsednika novega nad vse koristnega odbora je bil izvoljen prof. Karel Lubostański, dekan pravniške fakultete v Varšavi, za generalnega tajnika Konrad Berezowski, sodnik najvišjega sodišča, za ostale člane pa sami ugledni varšavski pravniki.

Graški sterilizacijski proces. V letih 1930 do 1932 se je dalo v Gradcu večje število moških oseb sterilizirati. Operacija je bila izvršena deloma tako, da so se semenski dovodniki podvezali (vasoligatura) deloma tako, da se je del semenskih dovodnikov izrezal (vasektomija). Operaterji niso bili diplomirani zdravniki. Sterilizacija je bila izvršena iz drugih razlogov, ne zaradi zdravljenja. Državno tožilstvo v Gradcu je obtožilo vse osebe, ki so sodelovali pri teh operacijah, zbog hude telesne poškodbe (§§ 152, 155 a, 156 avstr. k. z.). Deželno sodišče v Gradcu pa je vse obtožence oprostitilo. V razlogih navaja sodba: 1. da obtoženci niso ravnali v »sovražnem namenu«, 2. da jemlje privolitev oškodovane osebe zločinom zoper telo značaj protipravnosti in 3. da odvzame sterilizacijska operacija plodnost le začasno, ne pa trajno; z novo operacijo se namreč lahko plodnost zopet doseže. Zoper to sodbo je vložil državni tožilec pritožbo ničnosti (revizijo). O tej je razpravljalo kasacijsko sodišče na Dunaju dne 5. maja 1934. O tem procesu je bilo preteklo leto mnogo pisano v tujih, pa tudi v naših novinah. Sodba prvega sodišča je zbudila med pravniki nemalo začudenje; zato smo napeto pričakovali, kaj poreče v stvari vrhovna instanca. Vrhovno sodišče je ničnostni pritožbi ugodilo.

prvo sodbo razveljavilo in vse obtožence obsodilo v smislu obtožbe; izločilo je le kvalifikacijo trajne plodne nesposobnosti. Sodba vrhovnega sodišča pobija najprej pravni nazor prvega sodišča, češ da obtoženci niso ravnali v sovražnem namenu. Ta izvajanja so precej obširna, — sodba ima vsega skupaj 40 strani —, za nas pa niso zanimiva, ker naša zakonodaja ne pozna več indirektnega naklepa v smislu § 1, odst. 2 avstr. k. z. Bolj zanimiva so za nas razmotrivanja najvišje stopnje o tem, kako učinkuje privolitev na protipravnost sterilizacije. V tem pogledu pravi sodba doslovno: »... nesporno je, da je privolitev pri umoru brez učinka (po avstr. k. z.); že zaradi tega je upravičen sklep, da privolitev tudi ne učinkuje odločilno, če ravna storilec zoper drugo osebo v drugem sovražnem namenu (§§ 140, 152 avstr. k. z.). Posegi v telesno integriteto, izvršeni zaradi interesov, ki niso priznani kot pravni, so protipravni. K takim posegom spadajo tudi posegi, ki naj odstranijo plodnost v druge namene, kot v namen zdravljenja.«

Čudno je, da ni v sodbi nobene ugotovitve o tem, zakaj so se dale prizadeti osebe sterilizirati. Ali so bile te sterilizacije neindicirane, ali so bile indicirane in kakšna je bila indikacija? Sodba ugotavlja le negativno, da se operacije »niso izvršile zaradi zdravljenja«. Ta ugotovitev pa je preozka. Le iz neke opazke v sodbi lahko sklepamo, da je šlo za socialno indikacijo. Sodba namreč omenja, da je glavni obtoženec R. Grossmann (Pierre Ramus) že poprej razširil letak: »Zakaj naj moški ustvarjamo otroke, ki jih ne moremo prehranjevati?« Če so bile torej operacije le socialno indicirane, je sodba pravilna. Kaj pa če so bile vsaj posamezne izmed teh operacij evgeniško indicirane? Zelo dvomimo, da bi bilo vrhovno sodišče obsodilo operaterje zaradi zločina hude telesne poškodbe, če bi bili prizadeti zahtevali operacijo le v ta namen, da ne prenesejo svojih dednih bolezni na potomce. V takem primeru bi bilo težko izkonstruirati protipravnost dejanja. Javnega interesa, naj se v takem primeru ohrani plodnost, tu ni, privatnega interesa pa tudi ni, ker se mu je prizadeti odpovedal s privolitvijo. In vendar sodba v tem pogledu ne ugotavlja ničesar!

Dr. Avgust Munda.

Primer prigodne polemike zoper sodstvo. Poslana nam je bila brošura »Načelo slobodnog sudijskog uverenja u krivičnim parnicama« (založba »Novi svet« — Vranje, 168 strani), ki se bavi z neko sodbo sreskega sodišča v Leskovcu (apel. sod. Skoplje). Diplomirani pravnik Jovan Milenković je bil obtožen, da je dne 18. junija 1929 šofiral avto in povozil iz malomarnosti otroka do smrti, dasi je trdil in dokazoval, da ob času nesreče ni bil niti v avtu, ker ga je malo časa poprej zapustil. Sodnik poedinec je razpravljal o tej stvari od 9. do 16. novembra 1932 in izdal sodbo z dne 16. novembra 1932. Obsodil je obtoženca na dva meseca zopora nepogojno. Ni nezanimivo, da se je tiskala v maju 1934 ta sodba, ne pa sodba nadrejenega apelacijskega sodišča. Toda zastran tega bi te brošure ne omenjal. Opozarjati hočemo le na priličen dokument o tem, kako se je uporaba predpisov Kp. v l. 1932. v Južni Srbiji udomačila. Tu stoji n. pr. v sodbi, da se »obtoženec ne umešno brani, da je »državni tožilec na glavni razpravi predložil sodišču dokaze, koliko davkov plačuje priča, da se podpre njegova verodostojnost«. Na kraju brošure je objavljeno pismo neke priče na obtoženca, češ: »Oprosti mi, bio sam mlad, pa se zakleo u krivo«, a

pismo je bilo odposlano mesec dni po omenjeni sodbi, i. t. d. Znamenita je izvedba priziva: predložila sta ga dva branilca, drugonavedeni z dne 23. januarja 1933 obsega v tisku 118 strani. Vse to kaže, kakšnega pomena je bila zadeva za tisti kraj. Po prečitaniu tega priziva bi utegnil marsikdo reči, da je bila stvar pred prvim sodnikom zares v stadiju »non liquet«. Za to bi pa pač radi izvedeli, zakaj ni bila tiskana še sodba apelacijskega sodišča, ki po izvajanjih v predgovoru knjige prizivu ni ugodila. Razen tega bi si dovolili opozoriti, kako koristno delo bi opravil, kdor bi videl serijo lepih in pravilno obdelanih obtožnic, sodb, pravnih sredstev iz kazenske prakse, da bi služili za vzorec. Taka izdaja vzorcev (á la Amschl!) bi za prakso pomenjala mnogo več kot marsikakšne teoretske razprave...

Dr. M. Dolenc.

Prošnja na posestnike knjige: »Sistem celokupnega kazenskega prava kraljevine Jugoslavije« (Ljubljana, Tiskovna zadruga, 1934). V označeni knjigi sva našla o priliki prevajanja na srbski jezik še sledeče tiskovne in druge napake, ki naj se popravijo:

Na strani	21.,	3. vrsta od zgor. naj stoji: »Marijan« (ne: Fran).
» »	27., 10.	» » zdol. » » »po enakih dobah (gl. tabelo: § 35., IV)« (namesto: »po treh mesecih«).
» »	48., 1.	» » » » »ust.« (nam.: »voj. k. z.«).
» »	99., 20.	» » zgor. » » »člen 1.« (nam.: »člen 7«).
» »	125., 6.	» » zdol. » » »odst. 4.« (nam.: »odst. 2.«).
» »	127., 13.	» » » » »člen 17.« (nam.: »čl. 16.«).
» »	136., 15.	» » zgor. » » »§ 43.« (nam.: »§ 42«).
» »	139., 19.	» » » » »str. 142« (n.: »str. 149«).
» »	145., 20.	» » » » »od« (nam.: »do«).
» »	147., 10.	» » zdol. » » »§ 70.« (nam.: »§ 71.«)
» »	156., 5.	» » » » »Aubrnski« (namesto: »Auburnov«).
» »	159., 16.	» » zgor. » » »str. 92« (nam.: »str. 99«).
» »	159., 10.	» » zdol. » » »od« (nam.: »do«).
» »	161., 3.	» » zgor. » » »§ 27.« (nam.: »§ 28«).
» »	170., 18.	» » zdol. » » »odst. 1.« (nam.: »odst. 2.«).
» »	188., 13.	» » zgor. » » »za besedo: »začne«: po § 88. k. z.«.
» »	286., 4.	» » » » »k. z.« (nam.: »s. k. p.«).
» »	292., 4.	» » zdol. » » »dolgo vrsto predpisov za delikte« (nam.: »deliktov«).
» »	308., 18.	» » zgor. » » »deliktni predpis« (nam.: »delikt«).
» »	343., 1.	» » » » »sutenerstvo« (nam.: »suti-nerstvo«).
» »	352., 19.	» » zdol. » » »po besedi »let« še: »a po zak. o zaščiti drž. tudi do-smrtna robija«.
» »	376., 12.	» » » » »po besedi »začne« še: »po odobrenju, odn.«.
» »	388., 13.	» » zgor. » » »voj. k. z.« (nam.: »k. z.«).

Hkratu si dovoljujeva opozarjati, da ni bil upoštevan zakon o zatiranju spolnih bolezni z dne 28. marca 1934, Sl. N. št. 122/XXXI, Sl. L. št. 387, ker je bil proglašen šele po dotiskanju knjige; besedilo v knjigi bi bilo treba izpopolniti v § 90., III., § 94., I., in zlasti v § 108. II., C., ker pride k § 399. k. z. še nov delikt, ki ga stori verski predstavnik (predstavnik civilnega oblastva), ako naklepno opravi poroko brez predpisanega zdravniškega potrdila.

D. M., M. A.

Pojasnila o taksah. O nekaterih spornih vprašanjih, ki so se pojavila ob uporabi novega zakona o sodnih taksah in izvršilnega pravilnika, je podalo finančno ministrstvo, oddelek za davke, obvezna pojasnila.

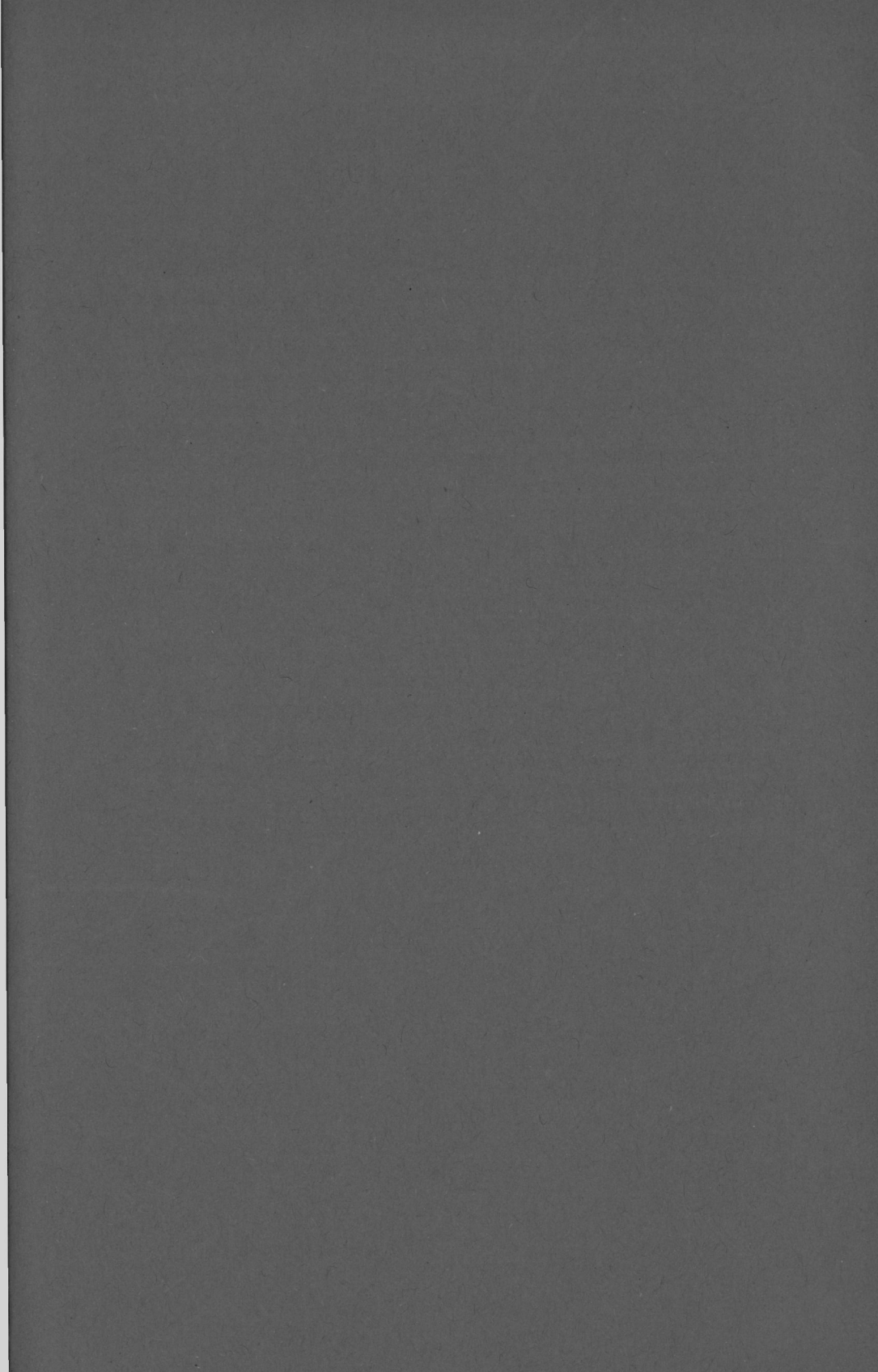
1. Takse v bračnih sporih. Finančno ministrstvo izrečno naglašja, da je bila z Zst. razveljavljena tar. post. 319 taks. zak., kolikor je stopil že v veljavo Grpp. (§§ 44/1, 45 Zst.). Taksa za bračne pravde se določa zato po predpisih, ki veljajo za pravde, v katerih se vrednost spornega predmeta ne da ugotoviti po drugih zakonitih določbah. V poštev prihaja določba št. 2, § 13 Zst., da se za take pravde jemlje vrednost spornega predmeta z zneskom 36.000 Din (pristojnost okrožnega sodišča). Ako je združen z zahtevkom na ločitev ali razvezo braka tudi alimentacijski zahtevek, potem je plačati takso za vsak zahtevek posebej, to je za čisto bračni zahtevek kakor za pravde z zneskom 36.000 Din in poleg tega še taksa, ki se izračuna po § 10/4 Zst. za alimentacijski zahtevek. Ni pa pravilno, plačati kumulativno takso od obeh zahtevkov po § 11, t. 1 Zst.

Kar se tiče bračnih stvari v nepravdnem postopku, se naglašja, da tar. post. 319 taks. zak. zanje sploh ni veljala. (Razpis min. pravde z dne 28. marca 1934, št. 29.538.)

2. Takse, ako nastopajo sosporniki. Po pripombi II. k tar. št. 6 Zst. se zvišuje taksa v sporih preko 3000 Din za odločbe, s katerimi se razsoja o zahtevkih več tožilcev (sospornikov), odnosno zoper več tožen-
cev, za 10 % za vsakega sospornika, toda ne preko 100 %. Finančno ministrstvo pravi, da te določbe ni uporabljati samo, kadar izreče sodišče odločbo v obliki sodbe, marveč tudi, kadar jo izreče v obliki sklepa, odločbe, plačilnega naloga ali končnega sklepa. (Razpis min. pravde z dne 19. aprila 1934, št. 36.834.)

3. Takse za duplikate in njim priložene vloge. Finančno ministrstvo nadalje pojasnjuje, da je lepiti in uničiti taksne znamke (kolke) na samih duplikatih, triplikatih, to je na nadaljnjih izvodih sodnih vlog, ki se morajo predložiti po zakonu. Ker se smatrajo ti izvodi tudi za vloge, mora biti plačana in uničena tudi taksa na prepisih prilog, ki so priložene tem nadaljnjim izvodom. Takso ni plačati torej le za prilogo, priloženo za sodišče namenjenemu izvodu (običajno izvornik), marveč za vsak prepis priloge. Kjer se posebna taksa za priloge ne plačuje, ako je izvornik že sam zadostno kolkovan, je plačati takso za prepise po tar. št. 3 Zst. na samem prepisu. (Razpis min. pravde z dne 20. aprila 1934, št. 37.574.)

Stečaj. Na pravnom fakultetu u Zagrebu raspisan je stečaj za mjesto univerzitetskog docenta za upražnjenu katedru Sociologije i statistike. Kandidati imaju do 15. septembra t. g. predati u Rektoratu svoje molbe obložene naučnim radovima, opisom života i dokumentima (§ 3 i 4 Zak. o činovnicima).

Naročnina za „Slovenski Pravnik“
znaša 60 dinarjev. Gg. naročnike prosimo, da zaostalo naročnino čimprej poravnajo; tudi uprava mora poravnati svoj dolg tiskarni. Poslužijo naj se v to priloženih položnic; kdor pošilja naročnino s pošt. ali čekov. nakaznico, naj jo naslovi na „Društvo »Pravnik« v Ljubljani“ (ne osebno na blagajnika), ker se pripisuje vsa naročnina čekovnemu računu pri poštni hranilnici. Tudi reklamacije naj se naslavlajo tjakaj; upoštevajo se samo prvih 14 dni potem, ko je list izšel. Prav tam se dobe: Spomenica na drugi Kongres pravnika in letniki „Slovenskega Pravnika“ od l. 1909. naprej. Cena s poštnino vred za Spomenico o ljubljanskem Kongresu — 25 Din, za „Slovenski Pravnik“ letniki od 1923 do 1933 po 70 Din, ostali letniki po 36 Din. Posamezni snopiči (dvojne številke) po 12 Din.

Dr. E. Pajnič: Sreska kot kazenska sodišča po novem zakoniku o sodnem kazenskem postopanju — cena 15 Din.